

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 2 / 2025

СӨЕМЫЖА

ISSN 0869-1398

БӨЕК ЖЫРЧЫ
безне гашийк иткән
Илһам

ирсез
калган төн
үз дөнъям

ПАЭЛЯ
диңгез ризыгы
яратучыларга

Фәридә
МӘДИЯРОВА:
«Тун тегү картина ясауга тиң».

ТЫНЫЧЛЫК МИЗГЕЛЕ

Бу мизгелләр... Бу мизгелләр алар тормышында бик еш булмыйдыр. Барысын онытып, дөнья матурлыгын гына күргән чаклар. Ул мизгелләр эчендә туган якны, беренче адымнарыңны ясаган шул туфракта гына үсүче чәчәкләрне, зифа каеннарны, баллы юкәләрне, горур имәннәрне сагыну бардыр. Аннан – иң якин, иң газиз кешеләреңне... Һәр минут, һәр секунд синең өчен изге теләктә торучыларны... Тыны белән сине тартып кайтарырдай булып көтүчеләрне. «Тынычлык мизгеле» дип аталган бу яңа рубрикада без махсус хәрби операциядә катнашучы егетләрнең телефоннарындагы кайбер фотосурәтләрне тәкъдим итәрбез. Журналның башка язмаларын укый башлаганчы, азга булса да бу биттә тукталыгыз. Әлеге фотосурәтләр безгә сүзсез генә бик күпне аңларга булышсын...

Айдар – Казан югары артиллерия команда училищесын тәмамлаган офицер. Махсус хәрби операциянең беренче көннәреннән үк гаубицалы артиллерия батареясы командиры. Айдар Индус улының күкрәгендә – Россия Федерациясе Оборона министрлыгының «За боевые отличия» һәм Суворов медальләре, «Татарстан Республикасы алдындагы казанышлар өчен» ордены медале. Әтисе, хатыны, өч баласы, туганнары аның җиңү белән исән-сау кайтуын көтә.

Айдар
ШӘРИПОВ
фотолары.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сөембика» 2025

1926 елдан башлап
«Азат хатын» исеме
белән чыкты.
1991 елда
«Сөембика» итеп
үзгәртелде.
Хатын-кызларның
бөтөнтатар айлык
иҗтимагый-сәяси һәм
әдәби-нәфис журналы
1913–1918 елларда
чыккан «Сөембика»
журналының
давамчысы.

Элемтә, мағлүмәти
технологиялар һәм
массакүләм
коммуникациялар
өлкәсендәге
күзәтчеслек буенча
Федераль хезмәтендә
(Роскомнадзор)
2019 елның
1 октябрендә
«Сөембика»
дип теркәлгән.
Теркәү таныклыгы
ПИ № ФС 77-76920

2007, 2008, 2009
елларда журнал
Россия матбугатының
Алтын фондына
кертелде.

Язмалар авторның
тулы адресы
күрсәтелеп, паспорт
мағлүматлары,
пенсия иминияте
таныклыгы,
ИНН таныклыгының
ксерокс күчermәләре
белән бергә
жибәрелгәндә генә
кабул ителә.

Гамәлгә куючы:
«ТАТМЕДИА»
акционерлык
җәмгыяте

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир

Л. Н. Маликова

Редколлегия:

Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлүсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нүрия Һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны

8 (843) 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасарлары

Гөлнур Хәсәншина 8 (843) 222-09-78

Алсу Шакирова

Жаваплы сәркатип

Динара Әхмәт

Әдәби мөхәррир

Эльмира Закирова

Мөхәррирләр

Чулпан Галиәхмәтова

Лилия Гәрәева

Фәгыйлә Шакирова

Сайт мөхәррире

Камилә Димәхәммәтова

Дизайнер-верстальщик

Анна Арахамия

Корректор

Фирдәвес Исмағыйлева

Фотокорреспондент

Анна Арахамия

Гамәли хезмәткәрләр

Ильмира Сөләйманова

Марат Биктимиров

Күләмәзгә бәя бирелми,
алар кире кайтарылмый.

Редакциянең язмача рөхсәтнән башка
материалларны «Сөембика»дән күчереп
басу тыела.

Тышлыкта:

Фәрида Мәдиярова.

Фото: Зөһрә Хәкимжанова

Автор фикере редакция фикере белән
туры килмәскә мөмкин.

Рекламаның эчтәлегә (фото, текст)
аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакция адресы: 420066,
Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы, 2.
www.syuyumbike.ru
E-mail: suumbike@tatmedia.com
ssuum@yandex.ru

тел./факс: 8 (843) 222-09-77
Язылу индексы ПАП рәсми каталогы:
Татарстанда **P2204** (ярты еллык),
P8299 (берьеллык)

Татарстаннан
читтә: **P0279**

Нәшер итүче: «Татмедиа» АҖ
420097, Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Академия урамы, 2

Кәгазь форматы 60х90^{1/8}
Күләме 8 басма табак

Басарга кул куелды: 31.01.2025 ел.

Чыгу көне: 10.02.2025 ел.

Заказ **M-0116**

Тираж **5252**

ТР «Татмедиа» матбугат һәм массакүләм
коммуникациялар республика агентлыгы
ярдәме белән чыгарыла.

Журналны тарату мәсьәләләре белән
абунәчеләр – җирле элемтә бүлегенә;
элемент бүлекләре – нәшриятның газета-
журнал экспедициясенә (420066,
Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы,
Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2.
Тел. 8 (843) 562-10-66) мөрәҗәгать итә ала.

Банк реквизитлары: Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журналы «Сюумбика»
р/с 40702810600020010309
к/с 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

«ТАТМЕДИА» АҖ филиалы «Идел-Пресс»
полиграфия-нәшрият комплексында басылды.
420066 Россия Федерациясе, Татарстан
Республикасы, Казан шәһәре, Декабристлар
урамы, 2.
Журналда полиграфия кимчелеге булган
очракта нәшриятның техник контроль
бүлегенә мөрәҗәгать итегез.
Тел. 8 (843) 519-44-61

Сатуда бәясе ирекле.

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир сүзе

Кадерле укучим!

Мин – коммунист булган әти-әнием, башта пионер дружинасын, аннан комсомол комитетин житәкләгән абыем тәрбиясе алган кеше. Хәер, үзем дә пионер һәм комсомол сафларында булырга өлгердем. XX гасыр ахырында коммунистлар партиясе таралды, идеологиясе юкка чыкты, һәм, кызганыч, аның урынына күңелләрдә бушлык кына калды...

Бу саныбызда «Тормыш кагыйдәләре» сәхифәсенең кунагы – Россия Герое Рәсим Баксиков. Ул идарә иткән «Алеша» танк экипажы бер бәрелештә Украина бронегруппасының сигез бронетехникасын юк итә. Егетләрнең батырлыгына, кыюлыгына ничек сокланмыйсың?! Бүген Рәсим Баксиков – Татарстан Республикасының Дәүләт Советы депутаты. Үсеп килүче буын белән очрашып, аларга патриотизм дәресләре уздыра. Интервью бирергә Рәсим редакциябезгә килде, бергәләп чәй эчтек, сөйләшеп утырдык. Зур вакыйга булды ул безнең өчен. Россия Герое белән гел очрашып тормыйбыз бит!

Рәсимгә бер сорау бирмичә кала алмадым: хәзерге балаларда патриотизм хисе тәрбияләнә буламы? «Бүген илебездә яңа идеология – патриотизм идеологиясе булдыру кирәк», – диде ул.

2025 ел Россиядә «Ватанны саклаучылар елы» дип игълан ителде. Тагын бер зур дата – быел Бөек Жигүгә 80 ел тула. Шуңа күрә бу темага багышланган язмаларыбыз ел дәвамында күп булыр. Журналны укыганда игътибар итми калмассыз: «Хатирә» сәхифәсен кабат яңартып жибәрдек. Без аны 2020 елда балаларыбызда патриотизм хисе тәрбияләү өчен бирә башлаган идея, чөнки бу рубрикага язманы сез балаларыгыз, оныкларыгыз – бөтен гаилә белән әзерлисез: фронт юлларын узган әби-бабаларыгызның хөкүмәт биргән бүләкләрен интернет киңлекләреннән, Бөек Ватан сугышы тарихына багышланган сайтлардан бергәләп эзләп табасыз, горуланасыз, күңелдәге хатирәләргә барлыгыз... Балалар да, оныклар да Бөек Жигүнең безгә ничек бирелгәннән һәм бүген дә илебездә көчле, бәйсез булырга тиешлеген аңлап үсәргә тиеш.

Сезне яратып – Лариса МАЛИКОВА.

«Безнең тышлыкта»

Тун кигән хатын-кызының
үзгәрүен күрәм. Үзен матур-
рак, ышанычлырак хис
итә, шул ук вакытта
кыйммәтен,
үз-үзен хөрмәт итүен дә
күрсәтә кебек.

10

Йомшак алтын остасы
Чулпан Галиәхмәтова

6

Түләүле дус
Чулпан Галиәхмәтова

10

Өч сүз, бер нокта
Лилия Гәрәева

22

«Театр апа»
Гөлнур Сафиуллина

Заман һәм без

«Ир-атка ныклы тыл кирәк»
Чулпан Галиәхмәтова

Хәтер – мәңгелек...
Ләйсән Вәлиуллина

18 Син сазыңны уйнадың...
Эльмира Закирова

21 Ирсез калган төн
Алсу Шакирова

42

45

Татар дөньясы

Аятел-Көрси хикмәте
Суфия Мостафина

Асыл гаилә
Динара Әхмәт

Әти сүзе –
акылның үзе

«Рәхмәт сиңа, сеңлем...»
Гөлнур Сафиуллина

Яшәеш

25 Цейлон чәе илендә
Чулпан Галимова

26

29 **Хужабикә**
Пневмония

30

Сорау–жавап

Ышаныгыз, алар да
игътибар көтә!

34

Ир-ат һәм
хатын-кыз табигате

41

Беренче өстәл
уеннары

52

56

57

58

59

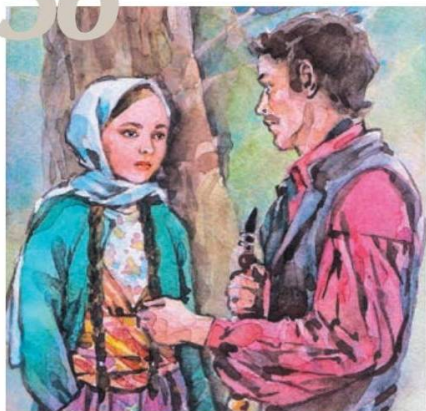
62

Мәдәни тормыш

Татар чәкчәге
Ренат Харис

Син миңа бик кирәк!
Динара Әхмәт

36

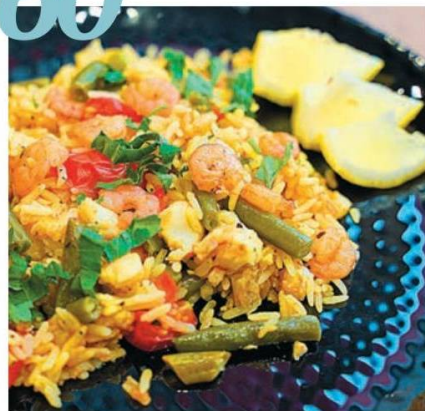
Тегермән
Сахабетдин Гали

48

Ат йөрәге
Алсу Шакирова

60

Паэлья
Динара Зиннәтова

ТҮЛӘҮЛЕ ДУС

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Репетитор, бала караучы, жимерелгән шкаф ишеген йә су аккан кранны төзәтергә – бер сәгатькә ир... Хезмәт күрсәтү буенча белдерүләр бирү платформасында моның ише тәкъдимнәргә күптән ияләшеп беттек инде. Болары көндәлек мәшәкатләр өчен. Ә менә эч бушатасы килеп, тыңлар кешесе булмаса? Хәзер һәр кеше үз дөньясы белән мәшгуль, кемнеләр тыңлаганчы үзенекен сөйләүне кулай күрә, аннан соң очрашып жәелеп китеп сөйләшәргә вакыты да булмаса мөмкин. Бүген менә хәтта дусны да сатып алып була икән. Түләүле дус, үз зарларын онытып бары сине генә тыңларга эзер: акыл өйрәтми, бәхәсләшми, бары тик баш кагып кына тора. Бер сәгатькә дус хезмәтенә тамырлары каян килә, аңа кемнәр мөрәжәгать итә, «дуслар» үзләре ни уйлый? Язмада шушы сорауларга җавап табарга тырыштык.

Жаның ниндине тели – сайла

Бер сәгатькә дус – сөйләшер, тыңлар өчен ялланган кеше. Гади генә әйтсәк – түләүле «колак». Сезде нәрсә борчый – барысын да тыңларга эзер. Ничек телсез: баш каккалап кына утырырга да, киңәш бирергә дә мөмкин. «Дус» белән мессенджерлар аша язышырга да, офлайн оч-

рашырга да була. Хәтта сезнең хисаптан кафе, кино-театрларга барырга да риза. Интернет чыганаclarда язылганча, әлегә хезмәт XX гасыр башында Көнъяк Кореяда барлыкка килгән – ул чакта туйга кунаclar арендау ихтыяҗы туган. Бүген бер сәгатькә дус хезмәте Япониядә бик популяр. Хәтта махсус

агентлыclar эшли. Таләпләренә туры килгән дусны сайлап бирәчәкләр. Дус дигәндә, мәсәлән, ялгыз хатыннарга – мәктәп чараларына барырга баланың «әтисе», вакытны күңеллерәк үткөрү өчен әбигә – «онык»... АКШта «арендага дус ал» дип аталган хезмәт 2009 елдан бирле эшли. Безнең илдә исә язма

Ә кеше барыбер ЯЛГЫЗ, һәм ул сөйләшер өчен ятлар эзли. Бу, гадәттә, зур шәһәрдә яшәүчеләр проблемасы.

язылган вакытка (хәзерге дөнья темпларын искә алсак, бәлки, төзелеп тә ятадыр) махсус агентлыктар, сервислар юк иде. Ә менә белгечләр эзләү, тәкъдим итү платформасында мондый төр белдерүләр бик күп. Бер платформада алар саны жиде меңгә җитә. Язманы әзерләгәндә, сату-алу буенча популяр булган интернет порталга кереп, Татарстан буенча белдерүләргә барлап чыктым. Бездә артык күп түгел – бары утыз тирәсе. Әмма юк та түгел. Казан адресы белән күрсәтелгән белдерүләр егермедән артык, калганнары – республиканың зур шәһәрләреннән. Тыңларга әзер булучылар – нигездә, хатын-кызлар. Ир-атлар да бар. Алар хезмәтенең бәясе кыйммәтрәк. Яшьләре буенча да төрле. Хәзер иң кызыгы – бәяләре: сәгатә 300 сумнан 3500 сумга кадәр. Бәя, алда әйткәнемчә, ничек аралашырга теләүгә карап аерылган. Кайбер дуслар тыңлаудан тыш, проблемаңны хәл итү юлын таро, метафорик карталар ярдәме белән дә күрсәтә ала. Араларында уч төбенә карап багучылар да, үзләрен профессионал дип атаган психологлар да бар. Иң мөһиме: алар белән рәхәт булачак һәм көефегез күтәрелеп китчәк.

Дөрес аңларга кирәк, Татарстан белдерүләренең барысында да интим тәкъдим итмәскә дип язылган. Бары тик дусларча аралашу. Белдерүләргә күз салсак:

«Мин 5 яшьлек малайның әнисе. Балачагында кырыс әти тәрбиясе алдым, әниң игътибары җитмәде. Бер ел инде психологик төркем белән эшлим, төрле кешеләр белән эшләү тәҗрибәм бар. Сөйләшер кешегез юк, сезгә моңсу, якыннарыгыз аңламый, башкалар гаепләр кебек икән, миңа языгыз. Мин бик игътибарлы һәм эмпат кеше...»

«Ялгызлыктан туйдыгызмы? Даими ыгы-зыгыга һәм төрле үзгәрешләргә бай хәзерге дөньяда ялгызлык хисе зур проблема булырга мөмкин. Һәркем үзен аңлауларын, терәк булуларын тели. Шуңа мин сезгә уникаль мөмкинлек тәкъдим итәм – бер сәгәткә дус. Очрашу бары тик онлайн».

«Мин бу дөньяның рухи ягын да, материал ягын да өйрәнәм. Шуңа тәҗрибәм белән уртаклашып, сезне тыңлый алам. Башкалар фикерен ишетәсез, борчуларыгызны нәкъ менә алар белән бүлешәсез килсә, сезгә файдалы булырга әзермен».

«Язышу – 500 сум, шалтыратышу – 800 сум. Шәхси очрашулар юк. Аралашучан. 19 яшь».

«Минем белән телефоннан сөйләшсәң, велосипедта йөрергә, кафедра утырырга, театр-күргәзмәләргә, шугалакка (дөрес, бик начар шуам) барырга, паркта йөрергә була. Бәлки, синең бу минутта проблемаларың бардыр, авыр хәлдә калгансыңдыр, якыннарың белән мөнәсәбәтләрң бозылгандыр, йә син бик ялгыздыр. Мин – яхшы әңгәмәдәш. Сиңа уңайлы һәм күңелле булачак. Сине игътибар, зур канәгәтлек һәм йөрәк җылымыны биреп тыңлармын».

Күргәнегезчә, белдерүләр бертөрле диярлек. Араларында акча мәсьәләсенә шактый җитди караган һәм зур игътибар биргәннәр бар – белдерүләренең яргысы бәя аңлатудан тора. Татарстан «дуслары» арасында бушлай тыңларга теләк белдерүче юк, ә менә Санкт-Петербургта андый берничә кешегә юлыктым. Ир-ат «дуслар» алу отышлырак, кайберләре өй буенча ир-ат кулы кирәк булган эшләргә башкарырга да тәкъдим итә.

Булышырга теләм, тик акчага

Казан адреслары буенча куелган белдерүләргә күбесенә кармак салып карадым. Ниятем – бу хезмәткә алыну сәбәпләрен барлау, клиентлары турында сораптыру иде. Әмма күбесе баш тартты. «Белдерүне яңа куйдым, шалтыратучы булмады әле», дип язучылар да хәтсез булды. Белдерү астында язылган клиентларының шәрехләмәләре аз икәннен исәпкә алсак, Казанда бу хезмәткә әллә ни ихтыяж зур түгел дигән нәтиҗәгә килергә мөмкин.

– Дөньяны төрле яклап өйрәнәм, шуңа кешеләр белән аралашу бик кызык, – дип сөйләде Илнур. – Ул һич кенә дә һөнәрмән белән бәйлә түгел. Мин – финанс өлкәсендә шәхси эшмәкәр. Бик күп сәяхәт итәм, төрле кешеләр белән очрашам, тормыш тәҗрибәм зур. Үзем дә рухи яктан үсүдән туктамыйм. Бу эшкә алынуым, мөгаен, кешеләргә һәм Аллаһыга хезмәт итәсем килүдәндер.

Аллаһка шушы рәвешле хезмәт итәргә теләгән Илнурның тарифы да уртача бәядән хәтсез югары.

– Нигә бу эш белән шөгыльләнәргә булдыммы? – ди Елена. – Күңелемдә әлеге идея берничә ел йөрдә инде. Наймда эшләгәч, аны гамәлгә ашырырга вакытым булмады, көчем дә җитми иде. Наймнан китеп, үземә эшли башлагач, мөмкинлек барлыкка килде. Башкаларда бик сирәк булган сыйфатым бар – игътибар белән тыңлый беләм. Бу – көчле якларымның берсе. Минем белән аралашканда кеше ачыла – үзе турында бик күп сөйли. Төрле клиентлар яза. Яшермим, сексуаль ихтыяжларын канәгәтләндерергә теләүчеләр дә юк түгел, андыйлар белән эшләмим. Тормышка, ирләренә, хатыннарына дөгъвалары, сораулары булганнарны алам. Клиентлар күп килә дип өйтмим, әмма бар. Яшьләр дә, урта яшьтәгеләр дә мөрәҗғәт итә. Берничә тапкыр клиентлар белән очрашканым да булды. Кешегә дөрес сорау бирә белү мөһим – сөйләшү белән идарә итеп була. Шуңа рәвешле аралашуны кирәк булган юнәлештә алып бара аласың. Минем өчен бу хезмәт – кешегә дөрес сораулар бирергә өйрәнү буенча тренировка. Клиентларының тарихларын беркемгә дә сөйләмим, бу яшерен мәгълүмат. Миңа ияләшкән клиентлар да булды. Хәтта җитди мөнәсәбәтләр дә тәкъдим ителәр. Миңа бу кызык түгел. Ун ел инде гаилә бәхетендә

Эчендә жыелганны сөйләргә теләүчеләр дә бар. Аларны бары тыңларга гына кирәк.

Эльвира КАМАЛЕТДИНОВА,
«Болгар» радиосы
алып баручысы

Польшада бер ханым кочаклашу салоны ачкан. Клиентлар алдан язылалар икән хәтта. Кызык, бүген дөнья шаукымына ияреп, эч серләрен сөйләргә вакыт тапмыйбыз. Әйе, дәрәс, ачылу, бушану өчен дә бит үзең караганда да ныграк ышанган кеше булу кирәк. Аның белән күрешү өчен икеңнең дә шул көнне, шул сәгәттә буш булуы да шарт бит әле. Телефоннан, мессенджерлар аша күңел халәтен аңлатып бетереп булмый ул. Хәзерге акыллы колонкаларда хәлеңне сорагач, кәефем юк, арым дисәң, ул, хәлең кергәндәй, интонациясен, тавыш тембрын үзгәртеп, киңәшләрен бирә. Тик күз карашыңнан, хәтта сулышыңнан халәтеңне, күңел борчуыңны тоюларын белеп тору мөһим. Мин бик эмоциональ кеше. Аккан суга сөйләп бушанганым да, каләм алып, кәгазь битенә күңелдәге төерне сөйләннәрдәй тезгәнем дә бар. Ләкин... Кешегә кеше кирәк. Бары тик тыңлаулары гына кирәк... Жанымда булганны бүләшә алырдай кеше күңелемә хуш килергә тиеш. Бер белмәгән кешегә дә тартылам кайчак, ә күптәннән белгән якыннарга сер сөйләргә бик ашкынмый... Күңел ничек куша – шулай эшлим. Ул теләсә – сөйлим, теләми икән – юк.

яшим. Андый клиентлар белән араларны шундук өзде. Күбрәк хатын-кызлар мөрәҗҗәгать итә дип әйтә алмыйм. Бертигездер, мөгаен. Нигә миңа киләләрме? Чөнки гаиләләрендә жылы, ышанычлы мөнәсәбәт юк. «Якыннарым мине ишетми», – диләр. Тормышында килеп чыккан берәр хәлгә карата чит кеше фикерен ишетер өчен махсус килүчеләр дә булды. Араларында эчендә жыелганны сөйләргә теләүчеләр дә бар. Аларны бары тыңларга гына кирәк. Хәтта сорау да бирмим. Алар үзләре сөйли дә сөйли. Миңа килгән 70–80 процент хатын-кызларның тормыш тарихлары минекенә охша-

ган дигән фикергә килдем. Ә мин инде ул хәлләрне үттем. Шуңа клиентларыма сорауларына дәрәс җавап эзләгәндә озатучы ролендә булып, кыенлыктардан чыгу юлын күрсәтәм».

Бер сәгәткә мин дә дус табып карарга булдым. Нинди кешегә эч-серләремне бушата алыр идем икән, дип, ярты көн белдерүләр актарганмындыр. Баксаң, миңа кешенең йөзен күрү бик мөһим икән. Фотосыз йә чәчәк рәсемнәре генә куелган белдерүләрне уздырып кына җибәрдем. Кешенең үзе турында языу да мөһим булым чыкты. Ә белдерүләрдә, гадәттә, бу хакта язмыйлар. Яшь, фотога кыланчыкланып төшкән хатын-кызларны да уздырып җибәрдем. Боларга минем урта яшь кризисым кызык та түгел. Ир-атлар арасынан эзләргә тотыным. Акыллы кыяфәтле, шактый өлкән бер абыйның белдерүе ошады. Эмма, алда язганымча, ир-атлар нигәдер дуслыкларын кыйммәт бәяли. Ахырда, Санкт-Петербургтан бушлай тыңларга эзер булган «дус» белән кичен видеоәлемтә аша

сөйләшәргә сүз куештык. Минем яшәтәшем булган, психолог белемен үзләштереп, бу өлкәгә кереп китәргә җыенган Светлананың үзенә сораулар яудырам. Ахырда, мин түгел, ул үз тарихын сөйләп чыкты. Соңыннан әле рәхмәт әйтте. Инде ничә еллар журналистикада эшләп, әллә ничә дистә кеше белән әңгәмә кору, аларны ачу өчен сорауларны дәрәс итеп бирергә өйрәнү эзсез калмый икән. Ярый әле түгел, ул дус алмадым дип уйладым. Кем белән сөйләшсәм дә, тыңлаучыга әйләнгән булыр идем. Ә бәлки, үземә дә шушы хезмәткә алыныргадыр?!

Кешегә кеше кирәк

– Бу хезмәт кешеләрдә бушану, хис-кичерешләрен сөйләү ихтыяжынан тугандыр дип уйлыйм. Димәк, аралашу, сөйләшү житми, – ди гаилә психологы, экзистенциаль психотерапевт Лилия Дәүләтшина. – Бу – чын дуслык мөнәсәбәтләре булмаудан. Димәк, кешенең мондый мөгамәлә корырга инструментлары, осталыгы юк, дөньяга ышанычы югалган. Жылы мөнәсәбәтләр кора алмауның үз аспектлары бар. Беренчесе – түбән эмоциональ интеллект. Ягъни эмоциональ яктан салкынлык, хисләреңне күрсәтмәү, башкаларныкын аңламау. Гадәттә, негатив мо-

Радик САБИРОВ,
«Шәһри Казан» газетасының
баш мөхәррире

Берәр эшсез психолог уйлап тапкандыр инде бу хезмәтне. Аралашырга яратып та, ниндидер сәбәпләр нәтижәсендә дусларыңнан, туганнарыңнан читләшкән кешеләр өчен кызыклыдыр дип уйлыйм. Эч-серләрен якыннарына ача алмаучылар бар бит ул. Ир-атлар бу хезмәткә мөрәҗҗәгать иткәндә хатын-кыз белән танышу максатын куярга мөмкин. Хәер, хатын-кызларга да ир кирәк, алар өчен дә менә дигән мөмкинлек. Кайвакыт якынаеп китү өчен нәкъ менә аралашу, сөйләшү (серләрең белән бүлешү дип аңларга кирәкми) җитми кешегә. Бу яктан караганда, әйбәт хезмәт. Минем кебек ябык кешеләр өчен (шәхси киңлегемә бик аз кешеләр генә керә) кызыклымы бу? Әлеге дә баягы, ялгызлар өчен бәлки кызыклыдыр. Эмма бер шик туа күңелдә: ир-атлар болай да елакка, зарланырга яратучыга әйләнеп бара. Андый ирләр тагын да артмас микән?!. Хатын-кызга болай да хас, хәтта ки килешә бу сыйфатлар, ә менә безгә – юк!

хитле гаиләдә үскән кешеләрдә очрый ул. Алар башкалар белән йә тәнкыйть күзлегеннән чыгып, йә манипуляцияләр аша гына аралаша. Икенче сәбәп – әйләнә-тирәдәгеләр бәясенә бәйле булу, һәрвакыт шөбһәләнеп яшәү. Мондый кешеләр ачык, һәрвакыт һәркемгә ярагга тырыша. Үзенә илтифатсыз мөнәсәбәткә дә түзә. Үзбәйләре түбән чөнки. Үзләрен яратмыйлар. Андыйларны абьюзерлар, тираннар, манипуляторлар бик тиз эләктереп ала. Һәрвакыт шик-шөбһәгә бирелеп яшәгән кеше башкалардан үзенә бәя көтә, булмаса, үпкәли. Аларга чын дуслар табу авыр. Өченче сәбәп – дусларга карата көнчелек, көндөшлек. Дусларның һәрвакыт янәшәдә булуын телибез, әмма тормышта бу мөмкин түгел. Гаилә, балалар, эш, яңа дуслар... Дусларыгызны алардан көнлисез икән, яхшыга китермәячәк. Дустыгызны мәхәббәтегез белән буасыз һәм аның тормышында сез артык күп икән, бу инде чын дуслык түгел. Дүртенчесе – дусларыгыз алдында үзегезне ничек бар шундый итеп күрсәтүдән оялу. Гаепләнүдән, уңышсызлыгыңны күрсәтүдән курку, чын дуслыкка урын калдырмый. Бу очракта, әлбәттә, чит кешегә барып зарланып кайту кулайрак кебек. Ә бит проблема барыбер калачак. Ул – үз-үзегезне кабул итмәү. Аннан соң экологик дуслык дигән төшенчә дә бар бит әле. Ягъни дусларга борчуларны, жыелган негативларны күрсәтеп, аларны артык ялкытырга теләмәү. Бер тапкыр зарланырга була әле ул, ә менә кат-кат зарланып, дустиңа үз хәләтеңне «йоктыра аласың». Моңы аңлау да начар түгел, әлбәттә. Бу очракта кемгәдер барып зарланып кайту файдалыдыр да әле, тик төшенчәләрене бутарга ярамый. Акчага тәкъдим ителгән хезмәт дуслыкны алыштыра алмый. Шуны да әйтсәм килә: «бер сәгәткә дус» – квалификацияле психолог түгел. Димәк, киңәш-табыш итү дә бигүк дәрәс булмас.

Психолог кисәтә: сезне яратмаган, бөтенләй белмәгән кеше сезгә хезмәт күрсәтә. Ул шул рәвешле акча эшләмәкче, йә булмаса үзенең трав-

Лилия ДӘУЛӘТШИНА,
гаилә психологы, экзистенциаль психотерапевт:
«Дуслык» хезмәте барлыкка килгән икән, димәк, аралашу җитми...»

маларын, проблемаларын сезнең хисапка хәл итмәкче. Әгәр дә инде социаль дусларыгызны арттырасыгыз килсә, аның күптөрле формалары бар: кызыксынулар буенча клублар, төркем терапияләре, шул ук спортта да дуслар табарга мөмкин.

Парадокс: ачык мохиттә яшибез, аралашу өчен әллә никадәр мөмкинлекләр бар. Социаль челтәрләр генә дә төрлесеннән. Ә кеше барыбер ялгыз, һәм ул сөйләшү өчен ятларны эзли. Бу, гадәттә, зур шөһәлләрдә яшәүчеләр проблемасы. Көндөшлек зур, көн саен уңыш артыннан куабыз, ә очрашып, иркенләп сөйләшеп утырырга вакыт юк. Уңышка ирешкән дустиңа зарланып утыру да оят кебек. Почет тактасына әйләнгән тормышыбызда беребезнең дә булдыксыз булып күренәсе килми. Ә чит кеше сине белми. Бар да, рәхәтләнеп зарланып кайт. Бәлки, менә шул мотив ихтыяж тудырадыр?! Тагын бер категория бар әле – көне-төне интернетта «яшәүче» яшь буын. Социаль челтәрләрдә дуслары күп аларның, ә тормышта – юк. Прокатка алган дус әлегә бушлыкны тутыра ала. Дәрәс, бу хезмәтне тиздән ясалма фәһем

алыштырачак. «Кайтам да ChatGPT (ясалма фәһемле чат-бот – Ч. Г.) белән сөйләшәм, киңәшләр бирә, аның белән аралашканда яңа идеяләр туа», – дигән фикерләренә яшьләрдән еш ишетергә туры килә хәзер.

Мондый суррогат дуслык кешеләрдә иллюзияләр тудыра. Проблемаларыңны бүлешердәй дусларың булмауны аңлау, моның өчен ниндидер сыйфатыңны үзгәртү, үз өстендә эшләү дәрәсрәк булыр кебек тә бит. Ни генә дисәк тә, кешегә үзен аңлардай кеше кирәк, дус кирәк. Дустиңның сиңа карата жылы хисләре, кызыксыну чаткылары тулы күзләре, мимикасы, бар да яхшы булыр, борыныңны күтәр, дип җилкәңә сугып куюы йә кочаклап алуы... Әнә шул жылылык, әнә шул мөнәсәбәтләр кешеләргә кеше итеп тота түгелме соң инде бүген җәмгыятьтә?! Калгандыр бит инде андый эчкерсез дуслык?!

Рәфидә ГАЛИМҖАНОВА,
«Идел» журналы журналисты

Беренче карашка, кемгәдер «дуслык» өчен түләү сәер, әлбәттә. Мин, гомумән, яңа танышлар, дусларны тиз табам. Бәлки, экстраверт булуым да роль уйныйдыр. Кешеләргә реаль очрашулардан читләштерә барган заманда кемнәргәдер дус табу кыенлашдыр да. Мондый хезмәт туган икән, димәк, ихтыяж бар дигән сүз. Әмма сәгатенә түләнгән «дус» никадәр дус соң ул? Сәламәтлегең һәм бәхетең аңа ни дәрәжәдә кирәк? Андый дустиңны кирәк-сенгән саен, ул сиңең хисаптан акча эшләвен дәвам итмәсме? Әлегә хезмәтне психолог та, студентлар да, бу өлкәдән ерак кешеләр дә тәкъдим итә дип укыганым бар. Димәк, бу – психологлар өчен тәҗрибә туплау ысулы, ә инде күңелен бушатырга теләүчегә — тыңлаучы иптәш.

ӨЧ СҮЗ, БЕР НОКТА

Лилия
ГӨРӘЕВА

– Без аларның кайларда булуын, ниләр күрүен белмибез. Менә бүген дә кайсы шәһәрдә алар – бу хакта бер хәбәребез дә юк. Иртән берәрсенәң телефонына бер нокта җибәрсәләр, безнең өчен анысы да зур шатлык. Димәк, исән. Нокта – мин исән дигән сүз.

Апас районындагы Акхужа – гадәти генә бер татар авылы. Анда яшәүче Гөлирам апа һәм Наил абый НИГЪМӘТҖАНОВлар да гап-гади кешеләр, дип дәвам итмәкче буламын да, тукталып калам. Сигез бала үстергән, сигезенә дә югары белем биргән ата белән ана турында гади дип әйтеп буламы? Дүрт кызлары укытучы, Илшатлары юрист, калган өчесе – хәрбиләр: өчесе дә полковник! Фәрит белән Зөлфәтләре бүген хәрби операциядә.

Уйлап карасан, бу йорттагы һәркем аерым бер язма герое булырлык. Наил абый – Татарстанның атказанган авыл хужалыгы хезмәткәре, атаклы умартачы. Гөлирам апа да гомере буга колхозда эшләгән: сыер да сауған, сарык та үстергән, иренә кортлар карарга да булышкан... «Шул кортлар дип, Зөлфиямне дә арыш басуында таптым бит», – дип сөйләп, барыбызны да көлдереп ала ул.

Өстәл өсте тулы фотолар, дипломнар, Мактау кәгазьләре, медаллар...

Наил абый шкафтан Россия Президенты Владимир Путин Указын алып алдыбызга куя. Аларга «Ата-ана даны» ордены бирелү турындагы әлегә Указга 2013 елның маенда кул куелган.

Күкрәген «Ана» медале һәм «Ата-ана даны» ордены билгесе бизәгән Гөлирам апа уяларының фотоларын берәм-берәм кулына ала. Сизеп торам, үзе безнең янда булса да, күңел белән уяларының бала чакларында ул:

– Хәрби белемне беренче булып Фаил алды. Ник шул юлны сайлаган, каян башына килгән, диген. Әтиләре хәрбиләр дип жан ата, хәрби кеше күрсә, нишләргә белми иде, шуның йогынтысымы? Кая ничек керәсен үзе белешеп, үзе документларын җыйган да: «Әнкәй, мин Калининградка китәм, Казанга озатырга кил инде», – дип шалтыратты. Берүзе чыгып китеп, биш ел укыды. 38 ел инде Камчаткада хезмәт итә. Хәзер беренче ранглы капитан. Хатыны

Зөлфәт НИГЪМӘТЖАНОВ, полковник. 2008–2010 елларда Приднестровье Молдавия Республикасында – тынычлык саклаучы батальонда хезмәт итә. Украинада конфликт чыгу белән, 2014 елдан аны Донецк һәм Луганск Халык Республикалары территорияләрен сакларга җибәрәләр. 2016–2018 елларда өч тапкыр яртышар ел Сириядә була, Алеппо, Пальмира шәһәрләрен, Итрияне саклауда һәм азат итүдә катнаша. Монда күрсәткән батырлыгы өчен Батырлык ордены һәм ике тапкыр «Батырлык өчен» медале белән бүләкләнә. 2022 елның августыннан бүгенгәчә ул хәрби операциядә. 2023 ел башында үзе туплаган мотоукчылар дивизиясе белән Луганскидагы Кременная шәһәрән азат итүгә зур көч куя. Хәрби бурычын уңышлы башкарганы өчен беренче дәрәжәдәге «Хәрби батырлык» медале бирелә. 2023 елның көзөндә Зөлфәт кабат яралана. Ләкин бу юлы госпитальгә керүдән баш тарта. Хәзерге вакытта ул Курск өлкәсе өчен барган көрәшнең алгы сызыгында.

Рузилә Кошман авылыннан, ул да хәрби. Өч балалары бар.

Аннары Фәрит... Военкоматка каралырга баргач, «абыең юлыннан китмисеңме?» дип сораганныр. Казандагы югары танк училищесын тәмамлады. Соңрак Мәскәүдә Фрунзе исемендәге хәрби академиядә укыды. 26 ел Улан-Удәдә хезмәт итеп, полковник дәрәжәсен алды. Инде менә бер ел ул да хәрби операциядә. Аның да балалары өчөү.

Зөлфәтебез 1978 елгы. Анысының исәбе хәрби түгел, юрист булу иде. Илшат абый кебек мин дә юристлыкка укыйм, дип йөрде. Дуслары танк училищесына керәбез дигәч, ул да шуны сайлаган. Хезмәт юлын Воронеж өлкәсенең Лиски шәһәрән дә башлады. Аннары Приднестровье, Каменка, Алейск, Шилово... Мәскәүдә абыйсы укыган хәрби академияне тәмамлагач, Чибәркүлдә хезмәт иткән иде, 2018 елда Казанга танк училищесына җитәкче урынбасары итеп чакырдылар. Килебез Гүзәл үзәбенең авыл кызы, ул да укытучы. Хәзер Казанда тәрбияче булып эшли. Ике малай, бер кыз үстерәләр.

Гөлирам апаның карашы улының бала чагындагы фотосына туктала.

– Ай-яй, шук малай булды ул. Яшереп куйган конфетларга тынгы бирмәде инде. «Кәжәнкәне ачсам, Зөлфәт аяк арасынан чыгып тая», – дияр иде әбиләре. Спортны яратты. Стенадагы менә бу сәгать, идәндәге келәмнәр – барысы да Сабантуйларда ул көрәшеп алган бүләкләр.

Сигезе дә кечкенәдән эшләп үсте. Әтиләре өчен беренче урында гел эш булды. Безнең авылда ул бурама-

ган йорт, мунча юктыр да. Бура бурап яшәде. Малайларны да үзеннән калдырмады. Шуңа өстәп гомере бие колхозның умарталыгын карады. Балаларның үсә барган берсе аның янына китә торды. Корт бакчасы бездән алты километр ераклыктагы урманда. Кеше кермәсен, күч аермасын дип, балалар янын-жәен бакча саклар иде. Уен да күрмәде алар, бәйрәм дә күрмәде... Алай да Зөлфәт чая: эш арасында ничек тә жаен табып, әтисе күрмәгәндә генә малайлар белән калак уены уйнап керер иде. Дуслары күп булды аның. Яраталар иде Зөлфәтне. Сәләтле малай булып үсте. Жырны да булдыра, шаян сүзгә дә осталыгы бар. Укуын да яхшы укыды. Донецкида ул инде 2014 елдан ук булган. Безгә әйтмәде. «Командировкада. Борчылмагыз...» «Улым, син кайларда соң хәзер?» дип сорасан, бөтен жавабы шул аның. Чечня сугышында, өч тапкыр Сириядә булуын да кайткач кына белдек. Анда да үзе түгел, Айдар жизнәсе әйтте.

– Беркемгә дә әйтмәскә куша шул, – дип сүзгә кушыла кияүләре Айдар Вәлиуллин. – Чечняда булуын хәтгә мин дә белмәгән идем. «Жизни, без, ниһаять туган җирдә», – дип язгач кына кайларда йөрүен аңладым. Сириягә киткәнен белдем анысы. «Мин китәм, безнекеләргә хәбәр биреп торысың инде», – диде. Анда элемент булмады. «Исән икәннең белдереп, бер нокта гына булса да җибәр, шул җитә», – ди идем. Әле дә шулай. Бер нокта. Яки өч сүз: «Нормально. Служу. Сложно». Зөлфәт

белән электән үк дус без. Мин аның укытучысы бит. Армиядән кайткач, Акхужа мәктәбендә хәрби әзерлек дәресе укыттым. Зөлфәт ул вакытта алтынчы класста гына укый иде әле. Көрәш белән дә шул еллардан ук мавыга башлады. Күзен югалткач кына ташларга туры килде менә... Көч килер, диде табиблар.

Ничә яулар кичеп исән-сау калган егетне бәла үз авылларында сагалаган икән. Сириядәге хәрби бурычын үтәгәч, ул жәйне ун көн ял бирәләр аңа. Олыгайган, җитдиләнгән улына, күз тидерермен дип, төбәлеп карарга да курка Гөлирам апа.

– Бик матурланган иде Зөлфәт. Ун гына көнгә кайттым, тегендә командирым көтеп калды, диде. Күрәчеге булгандыр инде. Бер дуслары аны үзе белән күрше авылга барырга күндөрә. Акхужа белән Мушки авылы арасындагы юл буенда зур өянке үсә иде. Рульдәге егет йоклап китеп, шул агачка килеп бәрелгәннәр. Капот ачылып, чите Зөлфәтнең күзенә кергән, бер аягы сынган, чигәсе ярылган... Шул килеш тә Мушкига жәяүләп барып, рульдәге егетнең

Айрат ЖИҢАНШИН,
Апас муниципаль
район башлыгы

– Гөлирам һәм Наил Нигъмәтжановлар районыбызның хөрмәткә лаек гаиләләренең берсе! Алар 8 бала тәрбияләп үстергән, бүген 22 онык һәм 3 оныкчыкның яраткан дәү әти һәм дәү әниләре. Шунысы сокландыра: балаларының барысы да үз һөнәрләре буенча эшли, районыбызның, Республикабыз һәм илебезнең хөрмәтле кешеләре. Хәзерге вакытта Нигъмәтжановларның ике улы ил иминлеге сагында тора һәм тынычлык өчен үз көчләрен кертә. Икесе дә полковник Фәрит һәм Зөлфәт Наилевичлар районыбызның горурлыгы. Зөлфәт Наилевич хәрби операция башланганнан бирле безнең белән элемтәне өзми. Бүгенге көндә Курск өлкәсендә алгы сызыкта ул, мотоукчылар дивизиясен җитәкли. Егетләребезгә гуманитар ярдәм алып барган саен очрашабыз, аның ярдәмен тоябыз, егетләребез турында хәбәрләр ишетәбез. Зөлфәт Наил улының хәрби батырлыклары өчен алган орден-медалләре аның илебез иминлеге өчен керткән өлеше турында сөйли. Наил абый һәм Гөлирам апа белән еш очрашабыз. 60 ел буе тату яшәүнең сере нидә, дигән сорауга: «Сабырлыкта, бер-береңне хөрмәт итүдә», – ди алар.

әтисен уяткан. «Апаска барып җиткәнче сөйләште әле, аннары аңын югалтты», – дип сөйләделәр безгә ахырдан. Башта Апаста ятты, аннары вертолет белән Казанга алып киттеләр. Берәздән Самарага, Воронежга, соңрак Ленинградка күчәрделәр. Ахырдан Мәскәүдә Бурденкода дәваланды. «Аз гына иртәрәк алып килсәгез, күзен саклап булыр иде...» – диде Казан табиблары. Иртәрәк алып килеп булмады шул... Янына барып йөрдек. Күзе өчен түгел, әтисенәң хыяллары тормышка ашты дигәндә генә болай килеп чыгуына күбрәк көенде. «Әх әти, өметләрәңне аклый алмадым бит», – дип өзгәләнде. Комиссовать итәргә тиешләр иде, риза булмады. «Йә, егет, ни уйлыйсың?» дигән сорауга «Кутузов бер күз белән сугышкан энә!» – дип җавап биргән.

Сириянең Пальмира шәһәрен азат итүдә катнашкан өчен Зөлфәт Нигъмәтжанов Батырлык ордены белән бүләкләнә.

– Телевизордан күрсәтәләр бит: кемгәдер орден, кемгәдер медаль тапшыралар. Улым, синең дә андый бүләкләрнең бардыр инде, дигәч: «Бар, әнкәй, бар. Барысы да бар», – дип кенә җавап бирде. Төпченеп сорасаң да, барыбер барысын да сөйләмәс иде. Андый малай түгел

алар, авызларынан бер сүз алырмын димә, – ди Гөлирам апа улларының холкы турында.

Орден турында әйтмәсә дә, җизнәсенә шалтыратып, 29 декабрь көнне телевизорны кабызыгыз, дип хәбәр сала Зөлфәт. Ул көнне Кремль Сараенда Россия Президенты хәрбиләргә дәрәжәле исемнәр һәм бүләкләр тапшыра. Зөлфәтне күрмәсәләр дә, өйдәгеләр барысын да аңлый.

2022 елның жәй ахыры. Кичләтеп кенә Гөлирам апаларга Зөлфия белән Айдар килеп керә. «Әнкәй, бик борчылма инде, безнең Зөлфәт госпитальгә эләккән әле», – диләр.

– Аяк астымда жир шуышкан кебек булды. Командировкага гына барып кайтам дигән иде бит... Соңыннан белдек: алар урнашкан команда пунктына минометтан ут ачканнар. Шартлау дулкыны күтәрәп кенә чөйгән үзләрен. Зөлфәт контузия алган. Бәхетсезгә, ярый әле ут астыннан алып чыга алганнар. Ленинградта госпитальдә генә аңына килгән. Хәле бик авыр иде. Янына барыйк, дип и талпындым! Беребезгә дә килергә рөхсәт итмәде. Хәтта хатынына килеп йөрмәскә кушкан. Бу юлы да аның алга таба хәрби хезмәттә калу-калмау мәсьәләсе кузгатылган. Һәм бу юлы да бер генә сүз әйткән: «Калам!» – дигән.

2022 елда өлешчә мобилизация иткән ителгәч, полковник Зөлфәт Нигъмәтжановны кабат Казанга юллылар. Елга якын «Казан Экспо»да солдатлар әзерли. Ике тапкыр аларны үзе үк озата бара. 2023 елның жәендә инде үзенә дивизия түпкүл.

– Әй, улым, сиңа бигрәк кыендыр инде. Ачуланмасаң, катырак тормасаң, тыңламыйлардыр. Катгы булсаң, ачулары киләдер... – дим. «Аның шунысы кыен шул, әнкәй» – ди.

Халыктан гуманитар ярдәм җыела башлагач, аларга барып җитми икән, дигән сүзләр чыкты. Апас районнан да әллә ничә тапкыр ярдәм илттеләр. Зөлфәт үзе каршы алып, әйберләрен аның аша тапшырганнар. Берничә тапкыр Апас районы башлыгы Айрат Жиганшин үзе дә барып кайтты. Аннан кайткан саен, өебезгә килә. Аның авызыннан улыбыз турындагы мактау сүзләрен ишетү шулкадәр сөөнечле.

Узган ел район башлыгы Зөлфәтебезне Сабан туена кунакка чакырган. Билгеле инде, үзе кайтып кермичә торып без ул хакта белмәдек тә.

Хатыны, балалары белән иртүк кайтып керделәр. «Әстәгъфируллаһ, әллә Зөлфәт инде?!» – дим. «Мин ул, әнкәй!» – дип, килеп качаплап алды. Кыска гына шул ялында да бик күп очрашуларда булып өлгерде.

«Улларың өчен утлар йотасыңдыр?» – дип сорыйлар миннән. Утлар гына йотаммы соң?! Догадан туктаганым да юк. Ике улым да утлы ноктада бит, «штурмовойда». Анда барып, Зөлфәтне күрәп кайтканнар: «Аны полковник димәссең дә. Гади солдат шикелле ул, алдан үзе бара. Шуңа күрә солдатлары да ярата аны», – диләр. Ялга кайткан арада да ирләре өчен йә киңәш, йә ярдәм сорап килүчеләр булды. Беркемне кире бормады

Аллага шөкер, әлегә кадәр балаларымның берсе дә безне оялтырлык гамәл кылмады. Тәмәке тартмадылар, аракы эчмәделәр, намус белән яшәделәр. «Нинди алар?» дип сорасалар: «Гадел кешеләр!» – дим.

Чынылап та, Гөлирам апаның бу сүзләрендә бернинди арттыру юк.

Кадерле дуслар!

Традициягә әйләнгән гадәт буенча, 2025 елның беренче яртыеллыгына «Сөембикә» журналына язылып, квитанция күчәрмәсен редакциягә юллаган абунәчеләребез арасында бүләкләр уйнатылды. Ул «Сөембикә» журналының ВКонтакте битендә туры эфирда уздырылды. Редакция адресына килеп ирешкән 392 квитанциянең барысы да бәйгедә катнашты. Бүләк уйнатуны бәйсез эксперт – «ТАТМЕДИА» акционерлык җәмгыяте PR-директоры Ләйсән Сафина күзәттә.

МЕНӘ АЛАР – БЕЗНЕҢ ҖИҢҮЧЕЛӘР!

«Cozy home»*

гипермаркетыннан 3000 сумлык сертификат ияләре

1. Шәрипова Венера – Казан шәһәре.
2. Дәминов Нияз – Казан шәһәрәндәге 2 нче гимназиянең 8 нче «А» класс укучысы.
3. Мифтахова Нәркиз – Саба районы.

*«Коузи хоум»

«МаксидоМ»

кибетләр челтәрәнә 3000 сумлык сертификат ияләре

1. Миңнекәева Миңнур – Әлмәт шәһәре
2. Гайфуллина Гөлнәра – Казан шәһәре.
3. Мәннанова Нәфисә – Казан шәһәре.

«Золотое яблоко»

кибетләр челтәрәнә 3000 сумлык сертификат ияләре

1. Заһидуллина Ләйсән – Саба районы.
2. Галимҗанова Рәмзия – Кукмара районы.
3. Яруллина Рәсүлә – Казан шәһәре.

**«ДНС»

**ҖИҢҮЧЕЛӘРНЕ
КОТЛЫЙБЫЗ!
АЛГА ТАБА ДА
БЕРГӘ БУЛЫЙК!**

ЙОМШАК АЛТЫН ОСТАСЫ

Фото: Зәһрә Хәкмижанова

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Бүген сирәкләр генә тотынган бу эшкә нигә алынырга уйладымы? Мөгаен, балачак хатирәләренең тәэсиредер. Менә әнисе кофта-итәктән, биек үкчәле сапоги һәм затлы туннан... Дөньядагы иң матур хатын-кыз булып тоела ул аңа. Үзенә дә тун алып бирәләр. Балаларга да тун кидергән заманга элгеп кала әле ул. Аның өчен натураль мехтан тегелгән туннар – зиннәтлелек, затлылык билгесе. Үзен бриллиантка тиңләгән хатын-кызлар гардеробында бу өс киеме һичшиксез булырга тиеш дип саный. Хатын-кызны бизиячәк, образын тудырачак тун өчен мех, модельне сайлауның үзенең бер фәлсәфәсе бар. «Saint fur» брендын булдыручы Фәридә МӘДИЯРОВА аның серләрен белә. Гомумән, мехлар турында ул сәгәтьләр бие сөйли ала.

Фәридә, мода подиумнарына кабат натураль мехтан туннар кайта. Димәк, уңайлы пуховиклар-рыбызны салып, күптән киелмәгән туннарыбызны шкафттан чыгарып вакыт житә?

– Натураль мехтан тегелгән тун ул – классика.

Ә классика беркайчан да модадан чыкмый. Дөрес, соңгы елларда аңа игътибар азайган иде. Менә икенче ел инде подиумнарда күренә. Үзен «яшел» дип атап йөрткән Европа да натураль мехка өстенлек бирә башлады. Әниләребез киеп йөргән туннар кире кайтты: классик чәшкеләр, винтаж ак, кара-көрән төлкеләр, каракүл... Бүген яшь кызлар өстендә кәжуал стилиндәге кыска йөнтәс туннарны еш күрсөздер. Бик килешә аларга! Әйе, тун ул ханымнар өчен генә түгел, яшь туташлар өчен дә. Ә инде классика бүген дөньяда популярлашып барган Old Money модасы эстетикасына туры килә. 60 нчы, 70 нче еллардагы бай нәселләр гардеробына охшатып киенү ул. Ә алар затлылыкның нәрсә икәннән яхшы белгән инде! Натураль мех тун – затлылык. Андый өске киём хужабикәсе булу – үзенең ярату, үз-үзенең сайлау дип әйтер идем хәтта. Хәзер чынлап та күпләр тунга өстенлек бирә башлады: сатып алалар, элек алган туннарын үзгәртеп тектерәләр. Ә яхшы итеп эшкәртелгән мех «үлми» ул. Дөрес, төлке мехлар өз генә коела, ә кыска йонлылар – гомерлек. Чәшкә туннарны егермешәр ел кияләр. Әмма бер шарт белән: бик пөхтә тотарга кирәк.

Сез – туннарда гашыйк ханым. Каян килә бу ярату?

– Әнием гел тун киеп йөрдә. Миңа куян, мутон тун алалар иде. Ул чакта әле пуховиклар бик юк. Абыйдан калган пуховикларны киеп йөргәнем булды, әмма тунны яратудан туктамадым. Тун минем өчен – иң элек нәфислек. Хатын-кыз ничә яшәтә булуына карамастан, натураль мех кисә, бөтенләй башкача күренә инде. Тунын, алтын-көмешләрен таккан әбиләргә игътибар итми калмыйбыз. Алар үз дәрәжәләрен белеп, вәкаръ белән генә йөри. Мин менә шуны кечкенәдән аңлап үстем. Әни биргән тәрбия унисекс стиле өстенлек итә башлагач та фикеремне үзгәртә алмады. Ә ул стиль хатын-кызга гына хас матурлыкны күрсәтми. Уңайлы киём, унисекс дип, нәфислегезне югалта башладык,

кызганыч. Ә безнең әниләр ничек киенә иде? Итәк, күлмәкләр, биек үкчәле туфлиләр, тун, мех баш киём-нәре... Искиткеч матур бит! Шуңа затлылыкка соклану хәзерге яраткан эшемә этәрдә дә инде.

2017 ел. Тун эзли башладым, әмма кибетләрдә үземә ошаган модельне таппадым: сыйфаты да начар, үзе кыйммәт. Бер үзенчәлегем дә бар: гадәти кешенекенә караганда, кулларым озынрак. Киёмнең жинә таман булсын өчен зуррак размер алырга кирәк. Әни тунны тектерергә тәкъдим итте. Тегүчеләр, мех сатучылар белән таныштырды. Беренче тектергән туным бик матур килеп чыкты. Үзем теләгән модель дә булгач, рәхәтләнеп киеп йөрдәм. Сер түгел: без, хатын-кызлар, бер-бере-безне күзәтәбез, киёмнәребезне тикшерәбез. Бу – таби-гый. Миннән дә танышларым: «Туныңны каян алдың?» – дип сорый башлады. Тектердем дигәч: «Минем дә тектерәсем килә», – диделәр. Алар өчен дә үзем тун тектергән ательега юл ачтым. Бергәләп модель ясыйбыз, конструктор белән сөйләшәбез. Табиғаттан бирелгән сәләтем бар: кемгә нәрсә һәм ничек килешкәннән тоям. Аларның да туннары матур килеп чыкты. Бервакыт дус кызыма минем эскизлар буенча тун тектердек. «Мин сиңа күпме тиеш?» – дип сорый бу. «Менә бит чекта ательенің баясы язылган», – дим. «Монда сиңең өлешң кайда соң?» – ди. Аптырап киттем. Акча алуның уема да кәргәнә булмады. Бу шөгълем хобби кебек кенә иде. Хатын-кызны матурлау үзе бер рәхәтлек бит ул! «Хезмәтеңне баяләми кала алмыйм», – ди. Кулыма акча алгач, кара, болай итеп акча эшли алам икән дигән уй килде. Акчаны үсмер чактан ук эшли башлаган идем инде. Аның күктән төшмәгәннән дә беләм. Кызыксынып киттем. Әкрәләп мехлар турында укый башладым: төрләрә, ничек эшкәртелүе турында. Эшкәртелүенә карап, алар төрле категорияләргә бүленә. Аукционнар турында мәгълүмат жыйдым. Әкрәләп мехлар ала башладым. Үзем тун теккән цех белән килешү төзедем. Миннән – креатив идеяләр, алардан – кул эшенең көче.

«Saint fur» брендының тарихы шулай башланды, димәк...

– Анысы үзенә кызык бер тарих. Туннар тегә башла-гач: «Син ник социаль челтәрләрдә юк», – дип сорады

танышларым. Холкым буенча интроверт мин, үземне артык ачык кеше дип әйтә алмыйм. «Кызыксынган кешеләргә номерымны бирегез», – дим. Миңа шунда XXI гасырда һәр житештерүченең үз бренды, үз сайты, социаль челтәрләрдә аккаунты булырга тиешлеге аңлаттылар. Дизайнер белән утырып уйлаша башладык. «Saint fur» дип атарга булдым. Инглиз теленнән изге мех дип тәржемә ителә ул. Минне модельер Ив Сен-Лоран ижаты да илһамландыргандыр. Нәкъ менә аның винтаж туннары бүген модага кайта. Мароккога баргач танылган дизайнер яшәгән вилланың бакчасы – Можарельгә кереп таң калган идем. Андагы гүзәллекне сүзләр белән генә аңлатып булмый! Дизайнерның бөтен тормышын, ижатын өйрәндем. Йөрәгемә кереп калды ул. Брендымның исеме Ив Сен-Лоран истәлегенә дә атадым. Тегелгән туннарымның фотоларын социаль челтәрләрдә күреп, кызыксына башладылар. Беренче зур заказым да шуннан килде. Ул клиентымны әле дә хәтерлим. Бер белмәгән кеше кыйммәтле тун тектерергә миңа килгән! Башта шок хәләнә калдым. «Синең эшләп чыгасыңа шигем юк», – ди. Чынлап та, ярминкәләргә генә куя торган курчак туны килеп чыкты. Шул заказдан соң үземә ышаныч артты, ижат итә алам, дигән фикергә килдем.

Нинди сегменттагы клиентлар өчен эшлисез?

– Безгә төрлө бюджетлы клиентлар килә. Әйе, тун хәзер арзан түгел. Мех эшләнмәләрем 170 мең сумнан башлана. Бу бәядән дә түбән туннар кытай мехларынан гына тегелә. Карап торышка матур булсалар да, жылы түгел, чөнки эшкәртелү сыйфаты начар. Мехларны аукционнардан жыйам. Анда кеш, премиаль

чәшкә мехлары, Киров жәнлек хужалыгыннан төлкеләренекен алабыз. Барысы да үзөбезнеке. Россия мехларының сыйфаты бик яхшы: алар калын, жылы була. Мин һәр клиентымны күрергә тиеш. Бу бик мөһим. Һәр хатын-кызга карап аңа нинди мех килешкән әйтә алам. Кемгәдер – затлы кеш, ә кемнәргәдер минимализм бара. Минем миссия, мөгаен, хатын-кызны матурлау, стилин күреп, аны тагын да ача алу. Тун бит ул өс киёмә генә түгел, тулы бер образ! Һәм ул бер еллык кына да түгел. Димәк, мин хатын-кызны берничә ел алга ачам. Менә 55 яшьтән өлкән ханымнар олыраклар өчен модельләрдә туктала. Андыйларга жайлап кына заманчалаштырылган модель тәкъдим итәм. Идея сөйләшә-сөйләшә туа. Бергәләп рәсемен ясыйбыз, килештерәбез шулай итеп.

Фәрида, тормыш итәр өчен тун аеруча кирәкле булган әйберләр исемлегенә керми. Ансыз яшәп була дип әйтүчеләр дә бар...

– Әйткәнемчә, минем дә клиентларым төрлө. Араларында акчасы булып та, үзенә кыйммәтле өс киёмән авырдан гына алучылар да бар. Сөйләшәбез инде. Минем өчен хатын-кызны ачу, аңа карар кабул итәргә булышу – аеруча кызыклы процесс. Моннан зур канәгатьлек алам. Аңлыйм: һәр хатын-кыз нәкъ менә үзенә карата акчасын кысарга тырыша. Быел бер клиент килде. Күренеп тора: хәллә генә ханым. Гомер бугаиләсе, балалары өчен эшләгән. Тыйнак кына бәядән тун текте. Шуны кигәч, елап жибәрде. 55 елга беренче туны икән, һәм, гомумән, ул гомерендә беренче тапкыр үзенә кыйммәтле киём алган.

«Бөтен жирем актарылды», – дип дулкынланды. Менә күзәтәм: чәчәк атты ул. һәрвакыт үзен карап, тәрбияләп йөри. Әйе, үз-үзенә яратырга өйрәнергә кирәк әле безнең хатын-кызларга. Бәлки, аны туннан түгел, башка әйбердән башларга кирәктер... Туннан булса, тагын да яхшырак. (Елмая.)

Бу, бәлки, кечкенәдән алган тәрбия белән дә бәйлеләр. Гаиләгездә нинди мохит иде?

– Әтием Шәрәф белән әнием Зилира икесе дә Балтач районынан. Төзелеш өлкәсендә эшлиләр. Без гаиләдә өч бала үстек: Илһам абый, Айдар һәм төпчекләре мин. Эти белән әни безгә бервакытта да чик куймады. «Юк, моны сиңа алмыйбыз», – дип әйткәннәре булмады. «Бераз түз, сабыр ит, булыр», – диделәр. Әнә шундый татлы хыял белән яшәргә ирек бирделәр. Көтеп яшәү үзе бер бәхет бит ул. Чик куймау кызлар өчен яхшы, әлбәттә, һәм ул аның килчәк тормышына да тәэсир итми калмый. Әйе, акчасыз чаклар да булды. Әмма бервакытта да балаларның теләгенә юлны ябарга ярамый. Сораган бер әйберне алып бирү турында сүз бармый, билгеле. Бәлки, алыр вакыт килеп житкәндә инде балага ул әйбер кирәкмәгәндер дә. Һәм еш кына шулай булды да. Бу кадәр теләкләр белән кемгә кияүгә чыгарсың икән, дип көлеләр иде. Миңа калса, хатын-кызның һәрвакыт нәрсәгәдер ихтыяжы булырга тиеш. Бу – табигый. Хатын-кыз бит ул! Безнең әти-әни кирәк чакта таләпчән дә булды, иркәләде дә. Әти-әнием икесе дә авыл балалары. Әниңең әтисе үлгән, әби биш баланы ялгызы гына тәрбияләп үстергән. Әтиләр гаиләсә эшчән булган, шуңа алар ныклы тормышта үскән. Шундый тормышта тәрбияләнсәләр дә, безгә кысмыр булмадылар. Узган ел әни нәсел шәжәрәсен өйрәнә башлады. Шундый кызык факт беленде: минем дүртенче буын бабам мех һәм күн белән сәүдә иткән. Менә шуннан генетик хәтер дигән төшенчәгә ничек ышанмыйсың инде?!

Матур итеп йөри, жәмгыятьтә үзен дәрәжәсез итеп тотарга белсен дип, мине кечкенәдән эстетика мәктәбенә йөрттеләр. 15 яшемдә әни модельләр агентлыгына алып барды. Әле дә хәтерлим: ипподромда милли киёмнәрдән кунаклар каршыладык, шунда беренче хезмәт хакымны алган идем. Үсә төшкәч, «Мисс Татарстана» агентлыгына чакырдылар. Сигез ел эшләдем анда. Дәрәжәле кунакларны милли киёмнәр кигән кызлар чәчәк, ипи-тоз белән каршы ала бит: менә шул төркемнең төп составында идем. Анда эшләү өчен таләпләр бик югары, кысалар катгый иде. Абрүенңи бозарга һич ярамый.

«Мисс Татарстана» минем өчен зур тормыш мәктәбе булды. Сәхнәдә үзгәңә уңайлы хис итәргә, сөйләшә белергә, үзгәңә иркен тотарга өйрәтте. Казан федераль университетында философия факультетының политология кафедрасын тәмамладым. Укырга кергәндә үк һөнәрәм буенча эшләмәячәгемне аңлый идем. Ул биш елны башка беркайда да ала алмаячак гыйлемне туплауга багышлыйсым килде. Миңа барысы да кызык иде.

Студент елларым бик күңелле үттә. Диплом алгач, дәүләт эшендә дә эшләп карадым, әмма минеке түгеллеген аңладым. Жаным теләгән үз эшем көтеп торган булган икән менә.

Туган телебездә бик матур сөйләшәсез, Фәридә!

– Без өйдә татарча гына сөйләшә идек. Беренче татар гимназиясендә укыдым. Бөтен фәннәргә татар телендә үзләштердек. Университетка укырга кергәч, русча укыткан математиканы аңлай алмый газәпләндем әле. (Көлә.) Аннан соң тормышымда зур роль уйнаган тагын бер мәктәп – «Сәләт» лагере. Күңелемә милли кыйммәтләр безне дә салдылар, булган креативлыгым да шунда ачылды, күп дуслар да таптым. «Сәләт»тә һәр ел саен үземне яңа яктан ачтым. Абыем Илһамга ияреп барган идем анда. Беренче елны яшәү шартларына ияләшә алмый еладым, әмма кайтып китмәдем, чөнки атмосферасы ошый иде. Ислам Вәлиев, Туран Гатауллин, Нурбәк һәм Байбулат Батулла, Илшат Рәхимбайларга сокланып, илһамланып кайта идем. Нинди мохиттә формалашу кеше тормышына зур йогынты ясый. Әти-әниемә рәхмәтлемен. Мин һәрвакыт дәрәжә жәмгыятьтә дәрәжә кешеләр белән булдым. Кыз бала бит әле әти-әнисенә йөзгәңә кызыллык та китермәскә тиеш. Мин моны белеп һәм аңлап үстем. 4 яшь ярым булып килгән кызыбыз Шаирәгә дә әтисе белән шул тәрбияне салырга тырышабыз. Аның белән татарча гына сөйләшәбез. Әле ул безнең курайда уйнарга да йөри. Кечкенә уңышлары бар. Ул да минем кебек ижади кыз булып, мөгаен.

Һәр солдат генерал булырга теләгән кебек үк, һәр житештерүче зур производство, брендының популярлашып китүе турында хыяллана. Сөз нинди планнар белән янасыз?

– «Фәридә, син мехлар патшабикәсе булырга тиеш», – ди иптәш кызым. Әлбәттә, зур производство турында мин дә хыялланам. Тагын бер теләгем – ижади остаханә ачу. Ул туннар эленеп кенә торган буш бутик булмасын, анда минем эчке дөньяма чагылсын дип теләм. Уемда әле концепциясен генә йөртәм. Әйе, без кибетләр өчен зур партия заказлар тегәбез. Шулай да минем өчен иң мөһиме акча түгел, ә нәтижә. Алда сөйләгән 55 яшьлек ханымның елап жибәрүен акча белән баялап бетереп булмыйдыр, мөгаен. Ул чакта ничек шатланганымны белсәгез икән. Аның ул бәхеттә минем дә өлешем бар бит! Әлбәттә, килчәктә туннар тегү буенча белем аласым килә. Миңа эш процессы кызык: мех ничек эшкәртелә, ничек киселә, тегелә... Хәтта мехның үзгәңә генә хас булган исе дә ошый. Цехта көне буге утыра алам. Мине ул илһамландыра. Сезонлы бизнестә булганымны аңлайым. Августтан мартка кадәр безнең ураг өсте. Аннан тынычрак. Шулай да катлаулы туннарга заказны жыйгә алабыз һәм әкрәңләп кенә тегәбез. Мех тизлек яратмый, төгәллек сорый. Аны әкрәңләп жыйрга кирәк. Безнең эш картина ясауга тиң ул!

«ИР-АТКА НЫКЛЫ ТЫЛ КИРӘК»

НӘРСӘ ГЕНӘ БУЛМАСЫН, КЕЧКЕНӘ ЧАКТА АЛГАН ТӘРБИЯ ҮЗГЭРЕРГӘ ИРЕК БИРМИ. Мин әтисез үстем, әмма әнием Розия кырыс, каты куллы иде. Әтисез гаиләдәге әни башкача була алмыйдыр инде. Төпчек булуыма карамастан (апам миннән сигез яшкә зуррак), тәртип бозсам, эләктереп алырга да күп сорамады. Әнидә совет тәрбиясе иде, мине дә шулай тәрбияләде.

Мәктәптә укуында (1992 елда Казакъстаннан Аксубай районына әбиләренә күченеп кайталар. Биләрдә төп-ләнәләр – Ч. Г.) «Юнармия» түгәрәгенә йөрүем патриотик тәрбиямә нык тәэсир ясады. Миңа хәрби эш, тарих ошый иде, теләсә нинди корал кызыксыну уятты. Хәрби техникага мәкибән идем. Түгәрәк житәкчесе Андрей Чугуров, тарих укытучыбыз Елена Михайловага рәхмәтлемен.

БАЛА КҮҢЕЛЕНӘ ӨЙДӘ – ГАИЛӘДӘГЕЛӘР, МӘКТӘПТӘ УКУЧЫЛАР БИК НЫК ТӘЭСИР ИТӘ.

АВЫЛ ХАЛКЫНДА ВАТАНПӨРВӨРЛЕК КӨЧЛЕРӘК.

Анда, бигрәк тә без кечкенә чакта, «чит фикерләр» ишетелми иде. Мин беренче тапкыр андый фикерне телевизордан ишеттем. 90 нчы елларда алар теләсә кайсы яктан ишетелә башлады.

Бандитлык чәчәк аткан чакта түгәрәк житәкчебез, элекке гадәт буенча, хәрби уеннар уйната иде. Бу яшь буынның дөньяга карашы формалашуында, алдагы тормышында зур роль уйнады. Күп малайлар үзләрен хәрби көчләргә багышларга теләде. Мәктәпне тәмамлагач, берьюлы биш класшташым белән Казанга танк училищесына имтихан бирергә киттек. Әмма, кызганычка, беребез дә узмадык. Әйе, мин икенче тапкырдан гына керә алдым. Хәрби булырга теләгем зур иде. **ТЕЛӘК БУЛСА – МАКСАТ БАР, БИРЕШМИЧӨ МАКСАТКА БАРА БЕЛУ ГЕНӘ КИРӘК.** «Армиягә баруга офицер булачаксың, уки хәрби училищедә», – диде әни миңа ул чакта, табиб булуымны теләсә дә.

БУЙ ОЗЫН БУЛУ ТАНКИСТЛАРГА КОМАЧАУЛАМЫЙ.

Без танк училищесында укуында бөтенәбез дә озын буйлы идек. 1972 елда чыгарыла башлаган Т-72 танкларының рычагы артына утыра алабыз. Наводчик-оператор урыны гына безнең кебекләр өчен кыенрак.

БЕЗ ҺӘРВАКЫТ САЙЛАУ АЛДЫНДА. Миңа да дәүләт эшендәге ике мөһим тармактан – Хәрби көчләр һәм

закон чыгару өлкәсе – берсен сайларга туры килде. Депутат булып сайлангач, Оборона министрлыгы мине хәрби хезмәттән вакытлыча туктатты. Хәзерге хәрби дәрәжәм белән карьера ясау мөмкинлеге зур иде. Кайсы солдат үзен генерал итеп күрергә теләми инде! Тик хәрбиләр һәм алар гаиләсен социаль тәэмин ителү мәсьәләсе хәл ителгәндә Россиянең Кораллы көчләр системасында булуның да, генералның да вәкаләтләре житеп бетми. Ә закон чыгару өлкәсендә моңа тәэсир итеп була. Дәүләт Советында канун һәм хокук тәртибе комитеты урынбасары булсам да, социаль сәясәт комитеты белән бергә закон проектын әзерлибез. Мин шушы юл белән хәрбиләргә һичьюгы үземнең якташларыма ярдәм итәргә теләдем.

ЯШЬ БУЫНГА ПАТРИОТИК ТӘРБИЯ БИРУ МӨНЕМ.

Без бит киләчәктә илне аларга тапшырачакбыз. Туып-үскән илләрен әрәм-шәрәм итеп бетермәсеннәр иде. Иң мөһиме: сатылмасыннар иде.

Безнең менталитет шундый инде: алдасалар да ышанабыз. Тик һәрвакыт ышанырга ярамый. Көнбатыш илләренә карата Россиянең хәзерге сәясәте мине бик шатландыра. Безнең ниһаят күзәбез ачылды. Сине хөрмәт итмәүчеләр белән сөйләшүләр алып барып бер фикергә килү мөмкин түгел. **БЕР АЛДАГАН, ТАГЫН АЛДАЯЧАК, АЛДАП КЫНА КАЛМЫЙ – САТАЧАК.**

МИН – МИЛИТАРИСТ. Махсус хәрби операция күпкә алданрак башланып, безнең танклар Украинаның көнбатыш чигендә басып торырга тиеш иде. Ә без барысын да сөйләшеп кенә хәл итәргә теләдек.

Нигә хәзер актив рәвештә патриотик тәрбия белән шөгыльләнәммә? Чөнки махсус хәрби операциядә төрлесен күрдем. **ЖӘМГЫЯТТӘ ГЕНӘ ТҮГЕЛ, КӨРӘШ КЫРЫНДА ДА ФИДАКАРЬЛӘР БИК КҮП!** Андыйлар «лента»ны үтүгә, бик тиз тәҗрибә җыя. Минем наводчыгым якут егете Миша иде. Безнең беренче бәрелештә танктан беренче тапкыр атты. Ул шуның кадәр тиз тәҗрибә җыйды: профессиональлегенә бер дөгъва да белдереп булмый иде.

Безнең илдә идеология, патриотик тәрбия буенча озак шөгыльләнмәделәр. Элек, советлардан калган гадәт буенча, укытучылар гына моңа игътибар бирә иде. Бигрәк тә авыл укытучылары бу юнәлештә нык эшләде.

Рәсим БАКСИКОВ,
Россия Герое, капитан,
Дәүләт Советы депутаты

Фото: Анна Арахамия

БАЛАНЫҢ АКЫЛЫНА ТӘЭСИР ИТӘ АЛГАН УКЫТУЧЫ КҮПНЕ БИРӘ АЛА, КҮПКӘ ӨЙРӘТӘ.

Әнием штукатур-маляр иде. Укудан, хужалык эшләрәннән буш вакытымда аңа ярдәм итә идем. Тарих укытучым берчак: «Үзеңне кулга алып, укый башламасаң, гомерең буге әниенең өйрәнчеге булып калачаксың», – диде. **СИН ХӨРМӘТ ИТКӘН КЕШЕНЕҢ КИҢӘШЕ КАЙЧАК БӨТЕН ТОРМЫШЫҢНЫ ҮЗГӘРТЕП КУЯ.**

Хәрби көчләрдә хезмәт иткәндә кайнар нокталарга китәсем килгән иде, әмма җибәрмәделәр. Хәрби операцияләрдә катнашмавым өчен уңайсызландым. Алайса Россиянең Кораллы көчләренә нәрсәгә килдем соң, дәүләт мине нигә укытты, нигә офицер булып өчен әзерләндем дип уйлый идем. **БАТАН ӨЧЕН КИРӘК ИКӘН, ҺӘР ОФИЦЕР ХӘРБИ БӘРЕЛЕШЛӘРДӘ КАТНАШЫРГА, ҮЗ ГАМӘЛЛӘРЕ, КАРАРЛАРЫ БЕЛӘН ТУГАН ИЛЕН САКЛАРГА ТИЕШ.**

ХӘРБИ ГАСКӘРЛӘР АРАСЫНДА ДА ТӨРЛЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬ ДӨРӘЖӘЛӘР БАР. Иң югарысы – атом ракеталары белән идарә итүче стратегик юнәлештәге ракета гаскәрләре һәм фәнни рота. Анда бик акыллы кешеләр генә элгә, һәм алар бик аз.

КЫРЫС ШАРТЛАРДА ЭШЛӘУ МИНЕ КУРКЫТМЫЙ. Хәрби шартларга якын булган тәрбия дә, училище да миннән талымсыз кеше ясады. Россиянең кораллы көчләреннән китеп, төзелеш компаниясендә инженер булып эшли идем. Хәрби операция игълан ителүгә үк «кайтырга кирәк» дигән карарга килдем. Кайту юллары эзли башладым. **ОФИЦЕР БИТАРАФ КАЛА АЛМЫЙ.** Без бу операцияне, дөресен генә әйткәндә, 2014 елдан бирле көтә идек. Күп офицерлар гражданкадан армиягә кире кайтты.

ҮЗ ДИГӘНЕНДӘ НЫК ТОРСАҢ, БАШКАРА АЛМАСТАЙ ЭШ ЮК. ҮҖӘТ БУЛСАҢ, КҮП НӘРСӘГӘ ИРЕШЕП БУЛА.

МИН ЙОМШАК ӘТИ. Улымның сәламәтлеге бераз чикләнгән, ә кызга ничек кырыс буласың инде, ул бит кыз бала! Үземне яхшы әти дип тә санамыйм. Кызганыч, әти бурычын үтәргә вакыт та, мөмкинлек тә җитеп бетми.

ИР-АТКА НЫКЛЫ ТЫЛ КИРӘК. Мин бик озак еллар ялгызым яшәдем. Ышаныгыз: ирләр мизгеллек кенә мөнәсәбәтләргә кызыкмый, алар беркайчан да аңа омтылмый. Нәселенең дәвам итүен тели. Аларның һәрвакыт гаиләле булып яшисе килә. Өйгә кайтасы килеп торү үзә бәхет бит ул! Ә кем бала табачак, кем нәселенә дәвам итәчәк, фамилияңне яшәтәчәк? Ир-ат өчен фамилиясе бөтүдән дә куркынычы юк.

ИР-ЕГЕТКӘ ДӨРЕС ТОРМЫШ КЫЙММӘТЛӘРЕ БИРЕЛЕП, УЛ АТА-БАБАЛАРЫ АЛДЫНДА ҖАВАПЧЫЛЫК

ХИСЕ ТОЯ ИКӘН, ГАИЛӘ КОРЫРГА, НӘСЕЛЕН ДӘВАМ ИТЭРГӘ, ИР БАЛА ТӘРБИЯЛӘП ҮСТЕРЕРГӘ БУРЫЧЛЫ.

Тормышымдагы иң зур уңышларымның берсе – хәрби белем алуым. Бу минем шәхси җиңүем дә! Ә тормышта алга барып, үз-үзеңне раслар өчен шәхси җиңүләр кирәк. **УЛ ЮК ИКӘН, КЕШЕ ҮСҮДӘН ТУКТЫЙ.**

КУРКУ – УЛ ҮЗ-ҮЗЕҢНЕ МОБИЛИЗАЦИЯЛӘРГӘ, ХӘРӘКӘТ ИТЭРГӘ ЭТЭРГЕЧ. Аны җиңә аласың икән, ул синең фикердәшеңә, хәтта дустаныңа әйләнә, сиңа эшли башлый. Курку баш мие эшчәнлеген, организм эшчәнлеген көчәйтә. Стресс хәлләрдә оешканлыгым югары дәрәжәгә җитә. Гомумән, гадәти тормышка караганда, хәрби бәрелешләрдә мин тизрәк фикер йөртәм, карарларны бик тиз кабул итәм. Курку ул – хәрбиләрнең юлдашы. Курку булмаса да куркыныч, димәк, озак уйлаячаксың. Ә тиз элдәрәп алып, фикер йөртә алмаганнар хәрби бәрелешләрдә озак яши алмый.

РОССИЯ ГЕРОЕ ИСЕМЕ – УЛ ЗУР ГОРУРЛЫК! Җавапчылык, бурычлар да артты. Ватанпәрвәрлек хисләре тагын да артты дип әйтә алмыйм. Ул хис миндә кечкенәдән бар иде.

ИЛНЕ САКЛАУ – ҺӘР ИРНЕҢ БУРЫЧЫ. Һөнәри хәрбиләр булу яхшы, әлбәттә, алар менә шушы минутта һәм сәгатәтә илне ничек сакларга кирәген өйрәтә ала. Һәр ир-егет үзенә җавап бирсен иде: кем булырга тели ул – чит ил кешесенә эшләүче колмы йә үз иленең иреккә кешесемә?

НИНДИ ГЕНӘ ХӘЛДӘ БУЛСАҢ ДА, БЕРКЕМГӘ ДӘ ТУПАС ЭНДӘШМӘ. Әдәплелек – безнең хәрбиләрнең сөйләшү стили. Дөрес, бу гражданкада булчуларга кагыла. Ә үзара үзбездә сөйләшәбез. Аңлысыздыр инде: безнең тел сезнең колакны ярачак.

ЧЫГЫРДАН ЧЫГАСЫҢ ИКӘН, ЙӨРӘК БЕЛӘН ТҮГЕЛ, БАШ БЕЛӘН УЙЛА. Хәрбиләрдә һәрвакыт салкын акыл. Йөрәк белән эш итү бервакытта да яхшылыкка китерми. Милитарист булсам да, гадәти тормышта тыныч кеше мин, конфликтларны яратмыйм.

БАТАНПӘРВӘРЛЕК – УЛ ЯРАТУ ҺӘМ САКЛАУ. Туган җиреңне, туган илеңне, әти-әниңне, телеңне, традицияләреңне, гаиләңне ярату һәм аны саклау...

Әйе, хәрбиләрне хәзер бик хөрмәт итәләр. Ә яшьләргә шуны әйтәсем килә: **БЕЗ БУЛМАСАК, КЕМ?** Бу бит безнең дәүләт, без монда яшибез. Безнең ата-бабалар шушында гомер иткән. Киләчәгебез дә шушы җирдә. Илне, аның мәнфәгатьләрен сакларга кирәк. Без сакламасак, аны кем саклар?!

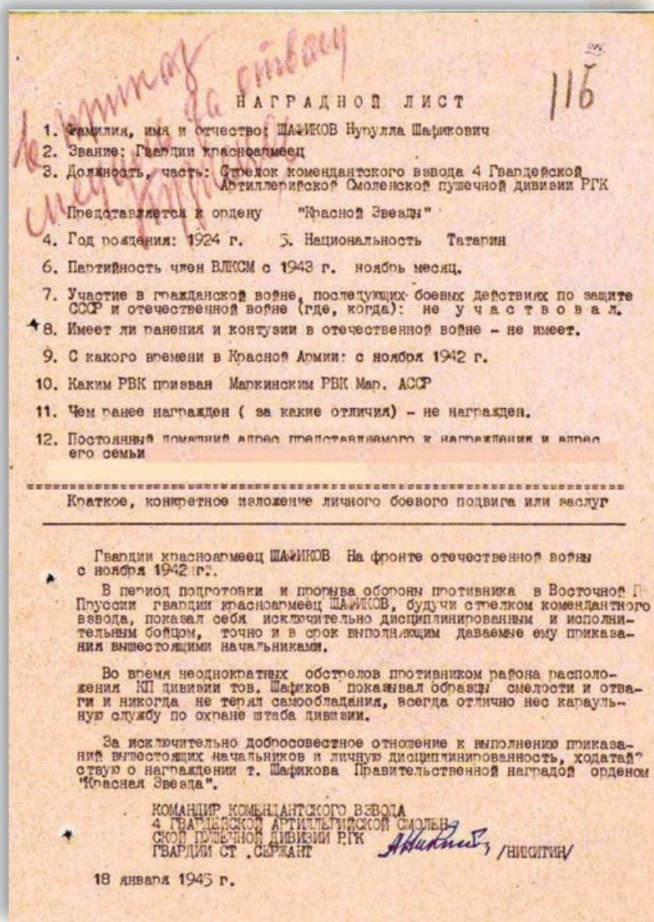
Чулпан ГАЛИӘХМӘТОВА әзерләде.

Хәтер – Хәтер – мәңгелек... мәңгелек...

Бөек Жңңүгә миллионлаган гап-гади кешеләрнең каһарманлыгы бәрабәрәнә ирешә алдык. Алар арасында безнең татар егетләре, татар кызлары да байтак. Минем бабам, синеке, аныкы... Сугыш афәте кагылмаган, сугыш ишек шақымаган капка, гаилә калды микән? Жңңү таңы безгә шуңа да кадерле... Инде бу хакта бүгенге яшьләребезгә дә аңлатасы, төшендерәсе, күңелләрендә горурлык хисләре уятасы килә. Бу проект – шул хакта. Мондый ядкарлар, бәлки, сезнең гаиләләрдә дә сакланадыр. Юк икән, аларны шушы сайттан табып алырга мөмкин: <https://pamyat-naroda.ru>. Бабаларыгызга орден-медальләр ни өчен бирелде икән? Балалар, оныклар белән бергә утырып эзләп карагыз әле. Әлеге тарихи документларны үз күзләре белән күргәч, Жңңү сүзенә алар инде берничек тә битараф калалмас... Табышларыгызны безнең белән дә уртаклашыгыз. Хатларыгызны көтөбез.

Бабам – Шәфыйков Нурулла Шәфыйк улы 1924 елның 2 сентябрендә Татар Чодро-ял авылында туа (ул хәзер Мари Иленең Морки районы составына керә). Бабамның балачагы һәм яшьлеге авыр елларга туры килә: илдә ачлык котырына. Ул бары тик жиде генә сыйныф белем алып өлгерә. Аннары өлкәннәр белән беррәттән колхозда эшли, ә 16 яшендә сугыш башлана...

Нурулла бабамны 1942 елның 17 августында хәрби хезмәткә алалар, аңа ул вакытта 17 яшь була. Фронтка ноябрьдә элгә, сугыш юлы Сталинград тирәсеннән башлана һәм III Белоруссия фронты составында Берлинда тәмамлана. Белоруссиядә һәм Польшаның көнчыгыш районнарында һөжүм операцияләрендә, Висланы кичүдә катнаша. Бабам батыр сугышчы булган. Хәтта Кызыл Йолдыз орденына да тәкъдим ителгән, әмма билгесез сәбәпләр аркасында ул аңа бирелми калган. Икенче югары бүләк – «Батырлык өчен» медале белән бүләкләнә. «Память народа» порталында бабамны югары бүләккә тәкъдим итү өчен взвод командиры язган характеристикага юлыктым. Кыскача эчтәлеге шундыйрак: «Көнчыгыш Пруссиядә дошман оборонасын өзгән вакытта гвардия кызылармиячесе Шәфыйков үзен бары тик тәртип-ле, командирларның боерыкларын вакытында үтәүче итеп күрсәтте. Шәфыйков – төрле көтелмәгән куркыныч очракларда да үзен кулда тотып кыю сугышчы. Дивизия штабын саклаганда һәрвакыт яхшы каравыл хезмәте алып барды. Командирларның боерыкларын үтәүгә гаять намуслы мөнәсәбәтә һәм шәхси тәртибә өчен Шәфыйковны хөкүмәт бүләге – Кызыл Йолдыз ордены белән бүләкләүне сорыйм».

Ул шулай ук II дәрәжә Ватан сугышы ордены, «Кенигсбергны алган өчен» медале, «1941–1945 еллардагы Бөек Ватан сугышында Германияне жңңгән өчен» медале, Жуков медале һәм күпсанлы юбилей медальләре белән бүләкләнә.

Сугыштан соң 1947 елда үз авылына кайтып төпләнә, өйләнә. Егерме елга якын колхозда бригадир булып эшли, биш ел аның рәисе булып тора. Хезмәт ветераны исеменә лаек була. Әбием Шәмсениса белән никахта алар биш бала үстерәләр. Чит төбәкләрдә яшәсәк тә, без – аның оныклары телне, гореф-гадәтләрен саклап, нәсел жепләребезне өзмичә матур итеп яшибез. Бабам 2005 елда 81 яшендә вафат булды. Ул вакытта аның 13 оныгы һәм 8 оныкчыгы булса, хәзер инде 28 оныкчыгы бар. Без еш кына ул төзегән нәсел оясына жыелабыз. Бер генә очрашу да аның турында истәлекләрсез узмый. Ул – безнең каһарман, безгә тыныч күк бүләк иткән кеше.

Ләйсән ВӘЛИУЛЛИНА

– Бер тапкыр да сәхнәгә аяк басмаган кешене халык алдына чыгару бик авыр. Аннан да авыррак эш юктыр... Тавышын, интонациясен үзгәртергә өйрәтү дә жиңел түгел. Ә үзгәртергә кирәк: тамашачыны шунсыз үзеңә жәлеп итә алмыйсың. Балаларның да башта колак-битләре гел кызара, тамаша башланыр алдыннан «нишләрмен икән» дигән сүзне дә еш әйтәләр... Аңа үз гомерендә ничәмә-ничә кешене сәхнәгә чыгарырга туры килде икән? Авылларында андыйлар, гомумән, калдымы икән әле? Аннан чыгару гына түгел бит, «сәхнә – ул минем икенче өем» дип әйтерлек дәрәжәгә кадәр күтәрү, үстерү дә кирәк. Саба районы Олы Шыңар мәдәният йортының сәнгать житәкчесе, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре Гөлсем РӘБГЕТДИНОВА узган юл, аның ирешкән уңышлары турында бу язма.

Гөлнур САФИУЛЛИНА

«ТЕАТР АПА»

Ул – республикабыздагы зур театрларның берсендә уйнарга, гомере зур сәхнәдә узарга тиешле кеше була. Әмма әлегә дә баягы язмыш бар бит.

Мәктәпне тәмамлагач, Алабуга культура-агарту училищесының театр бүлегенә укырга керә Гөлсем.

(Авылдашы Әлфиягә ияреп, Алабугага чыгып китүе, юлда әнисе биргән акчаны югалтуы – үзе бер тарих.) Грруппада 24 студент – төрлесе төрле яктан килгән, төрлесе төрле яштыкта. Ул арада уку авырлыгын оныттырып, күңелгә мәхәббәт ишек шакый. Яшылекнең үз кануннары! Алабуга районының Турай авылы егете, инде армияләрдә йөреп кайткан Рафаиль белән икенче курста алар инде өйләнешәләр. Ә өченче курста уллары Рәмис туа. Диплом алырга дүрт ай калганда... Укытучылары Флүсә Әхмәтхановна ул чакта егерме дүртесенә дә яшь баланы ничек төрергә, юындырырга, ашатырга өйрәтә – группалары

белән чиратлап карыйлар бәбине. Ә аннан диплом спектакле житә. Аны карарга, дөресрәгә, үзләренә яңа талантлар эзләргә Минзәлә, Әлмәт театры режиссерлары да килә. Төркемнән нибары ике кешене – Рафаиль белән Гөлсемне генә Әлмәт театры сайлап ала. Кемнәрендер төшенә дә кермәгән бәхет!

– Рәмиснең бит әле күкрәк баласы чагы гына... «Син гастрольләрдә йөрерсең, мин бала белән өйдә утырыммынмы? Алып кайт документларны», – дидем Рафаильгә. Яшь булганмын инде, еракка карап уйлый белмәгәнмен... Монысы – беренче гомерлек үкенечем. Эшкә Вафирә Гыйззәтуллинаның туган авылына – Камайга кайттык. Икәү бергә клуб эшенә чумдык. Рәмискә 3 яшь булганда икенче улыбыз туды. Шул вакыт безне эзләп Минзәлә театрының ул чактагы директоры Мәҗит ага Фәттахов килде. Үзләренә эшкә чакыра! Фатир вәгъдә итә! Ирем: «Юк, бармыйбыз», – диде. Бер ай елаганмындыр... Монысы – икенче үкенечем. Нигә шул вакыт үзем генә китмәгәнмендер, Рафаиль, бәлки, артымнан килгән булыр иде... Үкенечләремнең өченчесе дә бар әле. Тагын ике елдан безне эзләп Чаллыдан Фаил Ибраһимов килде. Яшьләр театры ачмакчы булам, ди. Фатир вәгъдә итә! Иремә елый-елый ялвардым, тик ул тагын: «Юк, авылдан китмибез», – дип кырт кисте. Югыйсә театрда беренче чиратта аның үзен колач җәеп каршы алачаклар иде: баянда уйный, жырлый – тавышын Илһам Шакировныкына охшаталар иде...

Әйе, язмышның үзе язып куйган юлы була инде.

1994 елда, ике баласын житәкләп, туган авылы Кече Шыңарга кайтып төшә Гөлсем. Кайчандыр үзен чакырып торган театрларга эшкә бару уеннан ваз кичә: 27 яшьтә сәхнәгә чыгу соң түгел дә, әмма кулында ике бала бит – аларны аякка бастырасы бар. Малайларны ташлап, гастрольләргә йөри алмас... Нияте, әлбәттә, авылда клуб тирәсенә урнашу була. Әмма анда дипломлы белгечкә эш табылмый. «Фермага булса да

барыр идем», – ди ул әтисенә. Үзе шаяртып әйткәндәй, сыерларны ук ышанып тапшырмыйлар, «әнә автоүлчәүгә менсен», диләр. Ә аннан клубта бер урын бушый...

Гөлсем шундук зурдан кубып эшкә тотына: «Нур» театр төркеме оештыра. Аның иң беренче артистлары... сыер савучылар була.

Сыер савып кайталар да, кичке жидегә Гөлсем янына репетициягә төшәләр. Шулкадәр теләп уйныйлар! Театр төркеменә мәктәп укытучылары, колхоз яшьләре кушыла: Назыйф Маликов, Айнур Шиһапов, Рамил Мөбарәков, Илдар Хужин, Кадрия Ибраһимова... Бу еллар давамьнда алар сәхнәгә куйган спектакльләренең барысын да санап чыгып булмас. Күп алар! «Гашыйклар тавы» (Илдар Юзеев), «Тормыш жыры» (Мирсәй Әмир), «Сынган беләзек» (Рәдиф Сәгъди), «Бакча карачкылары» (Зөләйха Минһажева), Туфан Миннуллин әсәрләре...

2007 елда «Нур» халык театры исемен ала. Барысы өчен дә зур вакыйга – уңышның яңа баскычы. Шул елны Гөлсем ханым балалар өчен «Наза» фольклор коллективын оештыра. Иң беренче эш итеп «Боз китү» йоласын сәхнәләштерәләр.

– Боз китү! Безнең балачакта зур вакыйга иде ул. Беркөнне Мишә уяна. Авыл буйлап кемдер: «Боз китә! Боз китә!» – дип кычкырып уза. Ташу карарга күпер төбенә төшәбез. Мишәнең шаулавы, бозларның бер-берсенә бәрелеп ярылулары әле дә күз алдында. Зур-зур кораблар киләмени?! Егетләр боз өстенә учак ягып жибәрәләр. Шутрактары бер боз кисәгеннән икенчесенә сикереп йөри. Аннан ялтырап торган яшел боз килә, аны тугай бозы диләр иде. Шул бозны егетләр тартып чыгаралар да, китеп бирәләр – салкын тиюдән дә курыкмыйча ашыйбыз...

«Боз китү» йоласы белән «Наза» фольклор коллективы «Ватан» халык ижаты фестивал-конкурсында шул елны ук Гран-прига ия була!

Гөлсем Рәбгетдинова исә сәхнәгә бер-бер артлы йолаларны куеп кына тора: «Йомырка жыю», «Ат саклау»,

«Чикләвеккә бару», «Язгы чөчүгә төшү», «Шәл бәйләү», «Кендек кисү», «Ат саклау», «Егетләргә армиягә озату», «Ипи чираты саклау»...

Аларда «Тәбә пешерү» йоласы бар. Гадәттә, Сабантуйдан соң уздырыла ул. Бәйрәмгә жыйелган йомыркадан тәбә пешерү өчен, яшьләр кич белән чишмә буена жыйелалар. Тәбә ул тирәдәге йортларның берсендә пешә. Әмма бу жыйелу өчен сәбәп кенә: ул кичне чишмә буенда гармун, жыр тавышы таңга кадәр тынмый. Нинди генә уеннар уйналмый! «Тәбә пешерү»не хәзер бөтен татар дөньясын белә: 2010 елда «Наза» коллективы «Түгәрәк уен» Бөтенроссия татар фольклоры фестивалендә шушы йола белән катнашып, беренче урынны яулый. 15 яшь артистны Анапага ялга жибәрәләр. Ә «Сабантуйга яулык жыю» күренеше белән алар Венгриядә узган төрки халыктар корылтаена кадәр барып житәләр. Монысы – һәр төбәктә булган йола, әмма Шыңар авылларында узганы кебек беркайда да юк аның! Егетләр урам тутырып жырлап йөриләр, халык бүлгән бирергә алдан әзерләнә торган. Һәр авыл үз ягында жый, ә аннан уртада очрашалар. (Олы һәм Кече Шыңар авылла-

ры бер-берсенә кушылган диярлек: аларны олы юл гына бүлеп тора. Уртада – мәктәп, мәдәният йорты, китапханә... Болары – ике зур авылны бербөтен итеп, якынайтып торучылар.) Кыскасы, «Наза» репертуарына кергән йолаларның барысын да Гөлсем ханым үзе күреп белә, һәр сценарий – аның хезмәте.

– Балалар: «Тагын нәрсә куябыз?» – дип кенә торалар. Мин аларның күбесен 1 нче класска кергәч үк сайлап алам. Төркемгә бер килгән бала кире китми инде бездән. Югыйсә алар белән шактый кырыс та мин. Башкача ярамый: унбишәр бала белән берүзем юлга чыгып китәм. Бәйге-фестивальләрдә катнашу өчен кайларда гына булмадык: Екатеринбург, Ульяновск, Болгар, Буа, Чаллы, Түбән Кама, Мамадыш, Арча... Кая гына барсак та, жинүләр белән кайтабыз. Балалар күзгә күренеп үзгәрә, остара. Сәхнә һәркайсының үз-үзенә ышанычын үстәрә, уй-фикерләрен, дөньяга карашларын үзгәртә. Аларга тормышта үз урыннарын табарга жинелрәк... Күбесе мин оештырган «Сердәш» нәфис сүз түгәрәгенә дә йөри: сәнгатьле сөйләү күнекмәләре ала. 2008 елда Ульяновск өлкәсенең Кулаткы районында узган «Түгәрәк уен» фестиваленә «Сак-Сок бәете»н алып бардык кызлар белән. Жиңеп кайттык! 2014 елда Болгарда узган фестивальдә, «Канат сыдыру өмәсе» күренешен күрсәтеп, тагын беренче урынны алдык. «Иделкәем-Кариев варислары» балалар һәм яшүсмерләр театр коллективлары төбәкка фестиваль-конкурсында ел саен катнашабыз, бик еш жинүчеләр арасында булабыз. Минем максат инде ул: ниндидер бәйгегә эзәрләнәбез икән, димәк, жинәргә тиешбез.

Үземне балалар белән кырыс дидем дә... Һәрвакыт түгел ул. Алар сәхнәдә ялгышканда, беркайчан тавыш күтәргәнем, соңыннан битәрләгәнем юк менә. Андый вакытта гел елмаям: миңа карыйлар да яңадан уйнап китәләр. «Ролеңне онытсаң, туктап кына калма – үз сүзләрең белән әйт. Туктап калган очракта йөрәп кит – тамашачы сине

уйлый дип белер», – дип өйрәтәм. Сәхнәдә сүзне оныту очраklары була инде ул... Бер кызык хәл искә төште әле. Берсендә балалар белән Шәмәрдәнгә, «Балкыш» реабилитация үзәгенә мендек – без анда еш кына концерт куябыз. Шигырьләрен ятлап бетермәүчеләр бар иде. Алдан: «Өйрәнгән кадәресең сөйләгез дә, туктап каласыз икән, башыгызны иегез дә кереп китегез», – дип әйтәп куйдым. Ярый, концерт башланды. Балаларым бер яки ике куплет сөйлиләр дә, башларын иеп керәләр дә китәләр. Барысы да!

Сәхнәдә бергә чыгыш ясаулар балаларны тагын да дуслаштыра, берләштерә, ди Гөлсем ханым. («Наза» эчендә төзелгән гаиләләр дә бар хәтта!) Мәктәпне тәмамлагач та таралмый икән әле яшьләр. Студентлар февраль аенда авылга каникулга кайта: шул кыска гына вакыт эчендә дә Гөлсем Әхәт кызы алар белән яңа бер спектакль куярга өлгәрә. (Жәйге каникул вакытында гына оештыра торган тагын бер проекты бар әле аның: кечкенә балалар белән урам саен көндезләрен концерт куеп йөриләр. Шул урамда яшәүче әбиләргә: «Бүген сезнең янга киләбез», – дип, алдан хәбәр салалар. Урам – сәхнәгә, капка төпләре тамаша залына әйләнә!)

Шыңарлыларның «Тарихта без эзләр» республика Шәжәрә бәйгесендә катнашулары турында аерым сөйләргә кирәктер. Алар конкурстка тәкъдим иткән һәр гаилә тарихы турында сценарийны Гөлсем ханым язган, гаиләләренә бәйгедә чыгыш ясарга ул эзәрләгән.

– Бу эшкә тотынганч, шаккаттым: үзәбезнең авыл тарихын бик аз беләбез икән. Тимерша нәселен сәхнәгә чыгардык: аларның Сабир дигән бабалары Мәскәүдә Ленин янында эшләгән. Прототриядлар төзелер алдыннан, ул төнлә кайтып авылдашларын кисәткән, булган икмәкләрегезне яшерегез, дигән.

Ә Ахунжаннар нәселе тарихын сәхнәләштереп, Татарстанда беренче урынны алдык. (Олы Шыңар мәдәният йорты хезмәткәрләренең кулны-кулга тотынышып, аңлашып, бер

максат белән эшләреләренә нәтижәсе бу!) Аларның бер бабалары Сталиннан ун рәхмәт хаты ала. Ул хатларның барысы да сакланган! Ахунжан бабай үзе исә раскулачланып элгә. Шул чакта аның карчыгы оныгын халык алдына тотып ата: «Бабайны алып киттегез, әтисе читтә, әнисе юк, бу баланы хәзер кем ашата?!» – ди... Тетрәндерә, күздән яшь чыгара торган хәлләр... Үткәннәрен менә шулай җанландырып күрсәткәч, яшьләр күңеленә онытылмаслык булып уелып кала.

Сәнгать җитәкчесенең гомер буге эшләгән эшләрен бер язмага ничек сыйдырасың ди?! Ул үткәргән иҗат кичәләрен, очрашуларны, сәхнәләштергән әкиятләрен (алары – Гөлсем ханымның аерым мөхәббәте!), алган мактау кәгазьләрен, дипломнары... Тынгысыз, ялсыз бу эш янында гаилә дә бар бит әле. Икенче ире белән алар 20 ел яшәп калалар. Раиле каршы булса, мәдәният йортының ишекләрен ачып керә алмас иде ул. Азрак үсүгә, малайлар төп ярдәмчеләргә әйләнә: әниләре эшкә чыгып китсә, берсе өй җыештыра, икенчесе ашарга пешерә, өченчесе маллар карый... Аларның өчесен дә армиягә озата, каршы ала, туйлап өйләндерә Гөлсем ханым. Инде оныклары үсә. Ә ул һаман да барысына да өлгерергә тырыша: үзләрендә эшләрә «Мирас» фольклор коллективына йөри – сәхнәдән төшми; махсус хәрби операциядә катнашучылар өчен авылдашлары белән бергә посылкалар тугырыша, токмач кисә, маскировка җәтмәләре үрә; «Әдәби марафон»да катнаша, китаплар укый; сөлге, мендәр тышлары чигә, бәйли... Һәм һәрвакыт елмая! («Сәхнә – күңелдәгесен тышка чыгармаса өйрәтте», – ди.) Тагын – көтә: махсус хәрби операциядә катнашучы улы Рәмистан көн саен хәбәр көтә, аның исән-сау әйләнеп кайтуын көтә.

Әйе, язмыш аңа башка юл эзәрләгән булган: туган ягын ямылап, андагы кешеләрен зурлап яшәүне. Әмма театр сүзе аның исеме белән гел янәшә: балалар Гөлсем ханымны «Театр апа» дип йөртә.

Бу юл – һәркемнең үзенеке. Монда берәү дә икенчесен кабатламый. Кемдер аңа тормышының түгәрәклегенә, бөтенлегенә рәхмәт йөзеннән баса, икенчеләр – язмыш күтәрә алмастай булып тоелган сынауларын җибәргәч, өченчеләр... «Мин намазга ничек бастым» дигән яңа сәхифәгә хатларыгызны сез дә юллый аласыз. Бәлки, нәкъ менә сез язган юллар кемнеңдер күңеленә кагылып, һәм ул беренче тапкыр кыйблага карап: «Илаһи ният кылдым...» – дип кабатлар...

АЯТЕЛ-КӨРСИ ХИКМӘТЕ

Адәм баласын язмыш кайларда гына йөртми дә, аның алдына нинди генә сынаулар куймый? Кайберәүләргә гомере буге туган якларда яшәтә, ә кемнәрдәдер туган җирләреннән кубарып, күз күрмәгән, колак ишетмәгән чит җирләргә алып китә... Салкын, кырыс табигатьле Якутиянең алмаз табучылар яшәгән Удачный шәһәренә гаиләбез белән күченеп килдек. Бар да әйбәт, тик... Туган җир сагындыра! Саф татар телендә сөйләшсә, укыйсы килә... Иң беренче эш итеп Казанда басылуны, балачактан ук күңелгә якын булган газета-журналларга язылдым. Шулар газеталарның берсендә Казанда «Мәгариф» кооперативы ачылуы турында белдерү күрдем. Гарәп графикасы нигезендә татарча укырга-язарга өйрәнү дәресләре башлыктар икән, биремнәргә хат белән җибәрәчәкбез дигәннәр. Тәвәккәлләп хат яздым, укырга теләмемне айттым. Җавап озак көттермәде. Алдылар! Айга ике тапкыр Казаннан биремнәр килә, мин бик тырышып аларны үтәп барам. Искә имләне тиз өйрәндем, чөнки Казан дәүләт университетында укыганда курс һәм диплом эшләре язганда кирәк булачак, дип, гарәп графикасы буенча берничә дәрес биргәннәр иде. Архивларда сакланучы, 1929 елга кадәр чыккан татарча газета-журналлар, татар тарихына кагылышлы документлар – һәммәсә дә гарәп язуында бит.

Жәйге ялга кайткач, Казанның Тукай урамында урнашкан «Дини китаплар» киңәшханәсенең китаплар алып килдем. Намаз уку, ураза тоту турында да шактый мәгълүмат бар иде ул китапларда. Ә беренче Коръәнне миңа «Мәгариф» җибәрде – әкрәпләп укырга өйрәндем.

Гомернең күп өлеше Якутиядә узды. Урта мәктәптә егерме биш ел башлангыч класслар укытучысы булып эшләдем. Шәһәрбездә өч урта мәктәп бар иде. Каникуллар вакытында, шәһәрнең барлык мәктәпләреннән башлангыч класс укытучылары җыелып, төрле киңәшмәләр уздырабыз, тәҗрибә уртаклашабыз. Бер киңәшмәдә урыным күрше мәктәп укытучысы белән туры килде. Чыгыш ясаучыларны тыңлап арыгач, «Мәгариф» җибәргән чираттагы биремне сумкамнан чыгардым да, җавап яза башладым. Янымда утырган ханым моны күрде дә, шаккатып: «Сез гарәпчә яза беләсезмени?» – дип сорады... Киңәшмә тәмамлангач, яңа танышым миңа менә нәрсә сөйләде. Аның бер дуслары да татар булган, гарәпчә укый-яза да белгән. «Миңа ул бер дога язып бирде һәм әлегә доганы гел үзем белән йөртсәң киңәш итте. Шулар дога янымда булса, юлым гел уңа иде. Тик тузды инде... Шуны күчереп язып бирә алмассызмы икән?» – диде ул. Без әле озак сөйләшеп утырдык Валентина белән. Дуслары инде туган якларына кайтып киткән, ә яңа танышым аның яңа адресын белми икән.

Икенче көнне, килүгә, Валентина дога язылган кәгазьне миңа сузды. Ерттылып, саргаеп, тетелеп беткән... Аятел-Көрсиде иде ул! Тукай урамындагы киңәшханә алган китаптан әлегә доганы бик тырышып күчереп яздым, Валентинага әлегә догалар китабын да бүләк итеп бирдем.

Уку ылы тәмамлангач алдымнан күчтәнәчләр күтәреп өйгә килеп керде ул. Сөенеченнән балкып: «Аятел-Көрсиде ярдәм итте – кызым фатир алды! Сезнең йорттан, сезнең подъезддан!» – диде.

Ул чакларда фатирларны эш урыннарыннан чират буенча бирәләр иде. Аларның чираты җиткәндә генә йә берәр инвалид, йә күп балалы гаилә алга килеп кергән дә, Валентинаның кызы гел артка күчеп барган. Инде өметне жуя язганда менә шундый матур яңалык!

Без озак сөйләшеп утырдык. Намаз, тәһарәт турында да сораштырды Валентина миннән. Тәртипләрен белсәм дә, әле намазда түгел идек. Әмма тәһарәт алып, мин аңа намаз укып күрсәттем. «Сез тәһарәтне шулай көнгә биш тапкыр аласызмы? – дип гаҗәпләнде ул. – Тәннең барлык өлешенә, хәтта бик сирәк кагыла торган урыннарына җиңелчә массаж бит бу». Намазның хәрәкәтләренә дә игътибар итеп утырган икән. «Кеше сәламәтлеге өчен иң кирәкле күнегүләр ясадың, – диде ул. – Сәждә кылганда баш миенең кан тамырлары эшкә җигелде, организмда кан әйләнеше яхшырды, аякларга, тизләргә физик күнегү булды. Ике иңгәдәгә фәрештәләргә сәлам биргәндә, муендагы, аркадагы мускуллар хәрәкәткә килде. Раббыңа мөрәҗғәгать итсәң – күңелңә рухи тынычлык алдың. Намаз уку вакытны дәрес бүләргә дә өйрәтәдер. Укыганыңны карап торганнан соң минем дә шушы күнегүләргә кабатлыйсым килде. Күңелем күтәрелде, кемгәдер, ниндидер яхшылык эшлисәм килде...»

Валентинаның сүзләре миңа ул чакта бик нык тәэсир итте һәм мин намазга бастым.

Суфия МОСТАФИНА.

Кукмара.

Фото: гаила архивынан

Динара ӘХМӨТ

«Бишенче курста мин аңа кияүгә чыгам!» Яшь кызның ике дә уйламыйча әйткән шушы сүзләре Аллаһы Тәгаләнең «амин» дигән вакытына туры килгән. Беренче караштан ук язмышлары мәңгелеккә бәйләнгән Рауза апа белән Шәрифҗан абый АСЫЛГӘРӘЕВләр бриллиант туйларын бәйрәм итте. 60 ел гомер! Әңгәмәдәшем Рауза апа хатирәләренә әле кичә генә булган кебек яңартты...

Язмышы китабын укуны ерактан башладык. Рауза апаның балачак еллары сугыш чоры балаларыныкыннан бернәрсәсә белән дә аерылмый. Әтисе Әмин абый – офицер, СССРның Көнъяк республикаларында хезмәт итә. Шуңа сәбәпле, гаиләсә дә аның белән бергә күченеп йөри. Рауза апаның өч апасы да төрле шәһәрләрдә, ә ул үзе 1940 елда Төркмәнстанның Чарджоу шәһәрәндә дөньяга килә. Сугыш башланганда инде алар Казакъстанның Семипалат шәһәрәндә яшиләр.

– Әтине шунда ук фронтка алалар. Тормыш бик авыр була. Дүрт кыз белән ялгыз калган әнием, авылга кайтырга рөхсәт сорап, әтибездә хат яза. Ә нишләсен, иң зур апама – 9 яшь, ә миңа нибары 9 ай була. Ләкин әтибездән: «Юлга чыгарга уйлый да күрмә. Бөтен жирдә мәхшәр. Балаларны да югалтып бетерерсең», – дигән җавап килә. Әнием бик тәвәккәл иде, безне алып, тәки туган якларга юл тотта. Бик газаплы юллар гизеп, әтиемнең туган нигезенә – Тәмте районы (хәзерге Югары Ослан районы) Берек авылына кайтып төшә. Алты почмаклы йортта безне кочак жәеп каршы алмыйлар, әлбәттә. Аның бер ягында өч баласы белән дәү әти-дәү әнием яшәсә, икенче ягында әтиемнең сугышка киткән энесенең хатыны белән дүрт баласы тора. Тормышларыбызның ничегрәк булганын чамалау авыр

түгелдер. Әниемнең әтигә: «Без исән-сау гына авылга кайтып урнаштык», дип язган хаты кире әйләнеп килә. Бер ел да узмый, әтибездә хәбәрсез югала. Ятимлек ачысын да, юклыкны да күрүп үстек. Ләкин әнием алсыз-ялсыз эшләве, хезмәт сөючәнлегезе, сабырлык, киң күңеллелек безгә бөтен авырлыкларны да җиңәргә, алга таба яшәргә көч бирде.

Рауза ханымның апалары авыл мәктәбендә 7 нче сыйныфны бетерүгә, Казанга китеп, эшкә урнашалар. «Мех комбинатының иң алдынгы хезмәткәрләре булдылар», – дип горуранып искә ала әңгәмәдәшем. Ә гел «5»легә генә укыган Рауза апа 14 яшендә Казанга килеп, 35 нче мәктәпкә (хәзерге 1 нче татар гимназиясе) урнаша. Ул югары сыйныфларда укыганда, гимназиянең хәзерге бинасын төзи башлыйлар. Бу эштә үсмер кыз Рауза да актив катнаша: таш, ком ташый, буюу, диварларны шомарту эшләрен башкара.

– Укыганда бер әбидә тордым. Кер юарга да, ашарга пешерергә дә ярамады. Үзе абысты, кунактан-кунакка йөри иде. Кич белән фәлән вакыттан соң утны да сүндерәсе. Дәрәс әзерләвең аны борчымый. Ләкин мин мәктәптә эшләремне бетерергә тырыша идем, күптөрле түгәрәкләргә дә йөргәч соң кайта идем. Ял көннәрендә апаларыма бардым, алар бик ярдәм иттеләр.

Бер дә зарланмый Рауза апа. Үзем аның хатирәләрен тыңлыйм. Үзем безнең чорны, хәзерге буынның яшылек елларын уйлыйм. Замана үзгәрәме, кешеләрме?... Без андый шартларда бер көн түгел, сәгать тә тора алмас идек.

Хыяллары да нинди булган бит, ә?! Татар балаларына рус теле укытасы килә аның. Бу урында исемләп, үз остазларын мактый. Бик яхшы билгеләргә генә мәктәпне тәмамлаган Рауза Дәминова Педагогика институтына юл ала.

– Ышанасыңмы, институтның эмблемасы ошамады, шуңа күрә университетка юл тоттым. Аныкы ошады, ләкин югары уку йортына керү өчен, ике ел эш стажы кирәк иде. Документларны бер төзелеш училищесына бирдем дә авылга кайтып киттем. Ләкин училищегә килә алмадым, чөнки әнием бик нык авырып китте, аны карарга калдым. Шулай итеп, комсомол юламасы белән колхозга сыер савучы булып эшкә урнаштым. Санаулы вакыт тиз уза. Көткән көн килеп житте, бары-бер Казан дәүләт университетының рус-татар бүлегенә укырга кердем. Шул елда гына бер кызык үзгәреш булып алды: рус-татар бүлегенә керүчеләр – татар теленнән, татар теле бүлегенә керүчеләр рус теленнән инша яздык. Бу хакта имтиханга ике-өч көн кала гына хәбәр иттеләр. Татар бүлегенә керергә әзерләнүче солдат киemenнән булган егетләр белән шпаргалка алышып, бер-беребезгә консультация биреп имтиханга әзерләндек. Шулай итеп, параллель бүлектәге Рүзәл Юсупов, Фарсель Зыятдинов, Шамил Маннапов, Ленар Жамалетдинов, Равил Фәйзуллин, Шәрифжан Асылгәрәев кебек шәхесләр белән укып чыктык. Сентябрьдәге «колхоз сынаулары» да, һәр семестр саен зачет-имтиханнарны тапшырып, жәмәгать эшләрендә актив катнашу да калмады. Шәрифжан абың артык тыныч холыклы иде. Шуңа микән, дус кызларымның берсе: «Шул укым бозавының нәрсәсен таптың соң син?» – дип күңеләмә дә тиде. «Менә ул егеткә бишенче курста кияүгә чыгачакмын әле мин!» дигәнәмне сизми дә калдым. Биш елга якын бер-беребезне ярыйсы гына сынадык әле башта. Студент елларыбыз аерым китап язарлык. Шулай итеп, соңгы курста Асылгәрәева булып куйдым.

Шәрифжан абың белән бик бәхетле яшәдек. Шул гомер эчендә чынлап торып ачуланышканыбызны да хәтерләмим. Ник бер сүгенү сүзе ишетим. Өйгә кайтып гайбәт сөйләшү, бер-беребездән көнләшү турында сүз булуы да мөмкин түгел. Кызып китсәм дә, эндәшмәде. Ә аның кыза торган гадәте бөтенләй дә юк иде. Бер-беребезгә юл куеп, хөрмәт итешеп, тыныч-тату яшәдек.

Тормыш китабын хәзер генә «уку» рәхәт. Хезмәт сөйгәнне ил сөйгән, диләр. Шәрифжан абың белән Рауза апа педагогик хезмәт юлын Биектау районының Ташлы Ковал авылында башлый. Шәрифжан абыңны мәктәп директоры итеп билгелиләр, Рауза апа рус теле һәм әдәбияты укыта. Айсылу исемле беренче кызлары да биредә туа. Шәрифжан Нурлыгәрәй улын Казанга чакыртып алалар. Гаилә белән күченеп китәләр. Ул профессор Мирфатыйх Зәкиев житәкчелегәндә аспирантурага

«Яратам!» дип төчеләнүләр, икейөзләнүләр юк. Яратуларын эш белән исбат итеп яшиләр.

укырга керә. Ә Рауза апа ике айлык баланы иренә калдырып, эшкә чыга.

– Безнең гаиләдә эш бүлешү булмады. Бала чүпрәкләрен дә, керләрен дә юды Шәрифжан абың. Бер зарланмый ашарга да пешерә иде. Шулай да бер кызык очракны сөйлим әле. Коммуналь йортның кечкенә генә бүлмәсендә тордык. Берничә бүлмәгә – бер кухня. Ашарга керосинкада пешерәсе. Керосин бетеп киткән. Күрше хатыннан алып торырсың дип, эшкә киттем. Арып кайттым, ә ашарга юк. Бу күршедән сорамаган инде, беркайчан да кешедән соранып йөрмәде. Тавыш чыгарып та булмый, эчтән генә кайныйм. Чәй булса да эчик дип, өстәл әзерләп йөрим. Ә үземнең ашыйсы килә бит. Шулчак Шәрифжан өстәл уртасына зур бәләш чыгарып куймасынмы? Менә шундый чын ир булды ул гомер буена!

Шәрифжан Асылгәрәев бик ипле, акыллы гаиләдә тәрбияләнгән. Хәзерге Бөгелмә районы Карабаш авылы колхозчылары Нурлыгәрәй һәм Миңлежиһан гаиләсендә өченче бала булып туган. Әтисе сугышка китеп, әсирлеккә эләккән. Туган авылында урта мәктәпне тәмамлагач, Шәрифжан абың үзе дә колхозда эшләп алган. Аннан соң армия хезмәтенә китеп, Актүбә шәһәрәндә очучы-инженерлар училищесын тәмамлаган. Ләкин илдәге кайбер үзгәрешләр һәм күңелдә туган теленә, әдәбиятка карата булган мөһәббәт аны Казан университетына алып килгән.

Асылгәрәевләрнең фәнни-педагогик эшчәнлеген Казан дәүләт педагогика институтында башлана. Шәрифжан абың зур уңышларга ирешә: диссертация яклый, татар әдәбияты кафедрасына укытучы итеп билгеләнә, тарих-филология факультетының, соңрак институтның партбашы секретаре урынбасары була, доцент дипломын ала, КПСС өлкә комитетында эшли. 1982–2000 елларда Г. Ибраһимов исемендәге тел, әдәбият һәм сәнгать институтында директор урынбасары вазыйфаларын башкара. Татар гуманитар фәннәрен үстерүгә керткән өлеше югары бәяләнә, ул «Почет билгесе» ордены белән бүләкләнә, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре исеменә лаек була.

Сөйләгәннәрен тыңлыйм да, әйтәрсен алар икесе дә фән дөньясында гына туганнар да шунда яшиләр. Гаиләләре белән фән кешеләре. Башкача була да алмыйдыр инде. Бәхетле гаилә серләре турында сөйләшүбез дә салмак кына шул юнәлешкә кереп китә. Икенче кызлары Гөлшат тугач та озаклап декрет ялында утырырга вакыт булмый Рауза апага. Бер яше дә тулмаган сабыз балалар бакчасына – нәниләр төркеменә йөри башлый.

Һәр кич ятканда: «Төшләремә булса да керсәң иде, КЫЗЫМ», – дип теләп ятам.

Рауза апа педагогика институтында лаборант булып башлаган хезмәт юлын ассистент, өлкән укытучы, доцент, кафедра мөдире урынбасары, тарих-филология факультетында уку-укыту эшләре буенча декан урынбасары булып дәвам итә. Күптөрле мактаулы исемнәре бар, Татарстан Республикасы мәктәпләренең атказанган укытучысы да. Бу исемгә татар теле дәрәслекләре төзүдәге хезмәтләре өчен лаек була. Ул язган дәрәслекләрдән генә түгел, Рауза Әмин кызының үзеннән дә белем алу бәхетенә ирештем мин. Шундый шәхеснең лекцияләрендә утыруым белән горурландым. Факультетта укыган һәр студентның язмышы, хәл-әхвәле белән кызыксынып торды. Коридорда узып барганда, борчылганны күрсә дә, туктап хәл сорашты, ярдәм итәргә ашыкты, сөенеп торганны күрсә, шатлыкны уртаклаша иде. Усаллыгы, таләпчәнлегә булса да, бик хөрмәт иттек үзен. Студентлар белән бер дулкында булганы өчен яраттык. Педагогика университетында 2013 елның июленә кадәр хезмәт куя остазым. Хәзер дә студентлары, хезмәттәшләре белән аралашып, төрле чараларда катнашып яши. Аның шушы эшчәнлеген исәпкә алып, Татарстан Республикасының Мәгариф һәм фән министрлыгы Рауза апаны яшь педагогларга һөнәри яктан ярдәм итүдәге шәхси казанышлары өчен «Мактаулы остаз» күркәк билгесе белән бүләкләде.

■ Асылгәрәевләр гаиләсе туган көн. 1964 ел.

– Ике кызыбыз да безнең юлдан – фән юлыннан киттеләр, икесе дә фән кандидатлары булды. – Рауза апа ирексездән елап жибәрә.

– Гаиләбез белән ковид чиреннән авырып ятабыз. Миңа 80 яшь тулды, туган көн кайгысы юк. Айсылу ире белән хастаханәгә үк эләкте. Ә Гөлшат өйдә ята, бездән яшереп кенә нәрсәдер сөйләшә. Ана йөрәгә сизмиме инде, бик борчыла башладым, кичке унбердә безгә Айсылуыбызның үлгәнән хәбәр итте. Менә шул мизгелдән соңгыларың мин инде бик ачык хәтерләмим. Икенче көнне аны жириләгәннәр. Без анда барырлык хәлдә булмаганбыз, кичкә инде үзәбезне дә хастаханәгә салганнар. Гөлшат та нык авырды. Айсылуның үлгәнән дә, жириләнгәнән дә күрмәдек. Менә шул көннән Шәрифжан абыеңның өйдән чыкканы юк. Быел инде бу хәсрәтле вакыйгага биш ел була... Һәр кич ятканда: «Төшләремә булса да керсәң иде, кызым», – дип телим. Бик еш керә. Һаман эшлисе эшләрен сөйли.

Айсылу апа тарих фәннәре докторы иде. Эшләгән эшләре күп булса да, әле уйларында йөрткәннәре күпме калгандыр. Үзе бакыйлыкка күчкәч, чыккан җыентыгыңнан да республикабызның гына түгел, ә Россиянең төрле урыннарыннан хезмәттәшләре язган истәлекләр белән таныштым. Бөек Ватан сугышы темасына бәйле эшчәнлегә, Татарстанның Бөек җиңүгә керткән өлеше турындагы хезмәтләре, татар тарихын, аның мәдәниятен, традицияләрен яктырткан фәнни эшләре, татар кызы булуы белән ничек горурлануы турында сөйләп бетергесез. Кыска гомерле булуы бик кызганыч.

Яшыли ятим калган оныклары Айрат һәм Марат белән дә бик горурланалар Рауза апа белән Шәрифжан абый. Алар икесе дә КАИ тәмамлап, хәзергә көндә Германиядә укыйлар. Дәү әни-дәү әтисе белән һәрвакыт видеоэлементә аша булса да аралашып торалар. Айрат, гаилә корып, Артур исемле ул үстерә. «Сабый гына булса да, видео аша сөйләшкәндә, безне күреп елмая», – дип сөенәләр карт дәү әни-дәү әтиләре.

Кечкенәдән хайваннар яратып үскән Гөлшат апа ветеринария фәннәре кандидаты дигән дәрәжәгә ирешкән. «Өебездән 150 метр ераклыкта урнашкан мәктәпкә сәгать ярым бара иде. Юлында очраган һәр кош-корт белән сөйләшә, һәр жан иясенә хәлән белә иде», – дип искә ала балаларының бер генә хыялына да каршы килмәгән, чын фән кешеләре тәрбияләгән ана. Гөлшат апаның улы Ренат исә, дәү әни-дәү әти тәрбиясе алуы белән дә бәхетле. Ул – 9 нчы сыйныф укучысы, дәү әни-дәү әтисенә терәгә дә, юанычы да.

Асыл гаиләгә – 60 ел! Әңгәмәдәшем белән саллы гына тормыш китабын барлап чыктык. Бернинди авырлыктарга да бирешмичә, юкны бар итеп, ике эшне бер итеп башкарган, бербөтен яшәгән бу ике жанга сокланмый мөмкин түгел. Язмышның иң зур сынавына да бирешмәгән алар. Зур хәсрәтне дә бергә күтәргәннәр. Татар халкы дип, аның киләчәген кайгыртып яшәгән ике фән кешесенәң уңышлары да уртақ, бөяләп бетергесез. Илебез тарихында тирән эз калдырган ике асыл заттан торган – Асылгәрәевләр гаиләсе.

ЭТИ СҮЗЕ — АКЫЛНЫҢ ҮЗЕ

Журнал Союмбика | Союмбика журналы

«Союмбика» журналы төрөдөмүзү

#ЭНИЛЭРМАРАФОНУ

Татар акыллары өчкөн кызымиз

АТАЛАР СҮЗЕ – АКЫЛНЫҢ ҮЗЕ

«Энилэр марафоны» проектында катнашучы энилэрнең төрле темаларга фикер алышып, үз тәҗрибәләре белән уртаклашкан язмаларыннан өзекләр тәҗдим итәбез. Бүгенге темабыз этиләр тәрбиясенә багышлана.

Миләүшә ТАИРОВА, Әлмәт районы

Әнибез ӘТИнең ӘНИ белән рәттән тора торган, иң кадерле кеше икәнән, әти рәхсәтеннән башка ризалык булмавын аңлатып үстерде! Мин дә, үз чиратымда, кызларыбызга ӘТИләренәң гаиләдә беренче һәм газиз кеше булуын аңлатып яшим!

Ә менә кызларыбыз, этиләренәң яратуын тоеп, иркәләнеп, назланып үсәләр! Алар инде башка төрле! Этиләренәң дә кызларын яратуы, кадерләве, аларга иркәнлек, мөмкинлек тудыруы аерым урын алып тора! Хезмәткә өйрәнү белән беррәттән, табигатьнең матурлыгына сокланып, кошларның сайравын ишетеп, һәр ел фасылының гүзәллеген тоеп яшәргә, туган телгә мөхәббәт уятып, туганлык җепләренәң ныклы булырга тиешлеген аңлап үсә алар!

Гөлнәзирә СӘЛАХОВА, Тәтеш районы

Миңа гына түгел, гомумән, кызлар өчен әти кеше беренче мөхәббәт дип санала. Әти кешенең хатыны, кызы белән үзен ничек тотуы күп мәгънәгә ия, гаилә башлыгы нинди булырга тиешлеген уллары да күрәп үсә. Балаларда әти, ир модели формалаша. Шуңа күрә моны онытмаска кирәк! Ничек диләр әле, «Балаларны тәрбияләргә кирәкми, алар – безнең көзгә».

Ә мин – кечкенәдән әти кызы. Аның белән биштә торып көтү куулар, ярты көнгә урманга менеп, бөтен черкидән ашатып кайтулар, алдыннан төшмәү, бар эшкә дә булышулар – минем эш. Мин хәтта аның: «Хә кайта да шулай ди инде», – дип әйтсә сүзләрен дә чамалый идем. Әти-әни белән кино карап, диванда йоклап киткәч, әтинең караватка илтәп салуы истә калган. Уянган булсам да, әти күтәрәп салсын, дип, күзгә ачмый идем. Хитрүш Гөлнәзирә!

Әти (кайнатам да) мине бик жылы каршылады, гомумән, аларның гаиләсе мине үз кызларыдай кабул итте. Рәхмәт аларга!

Ә улларымның әтисенә килгәндә, ул – безнең иң әйбәт әти! Улларын бик ярата, балалар туганнан бирле миңа бөтен эшемдә булыша. Улларым да хәзер, этиләреннән күрәп, «мин дә әтинеке кебек джемпер киям, мин дә әти кебек футбол уйныйм», дип үрнәк алалар, аның кебек әйбәт булырга тырышалар.

Энҗе САБИРҖАНОВА, Теләче районы

Тормыш иптәшем Зиннур – улларыбыз өчен үрнәк. Гаиләбездә егетләр генә булгач, улларым өчен этиләренәң йогынтысы бик зур булды. Балаларны бар эшкә дә өйрәтергә тырышты. Хатын-кызларны хөрмәт итәргә өйрәтте. Гаиләбездә кызлар булмагач, бервакытта да бу хатын-кыз эше дип бүлешү юк иде. Ашарга да пешерделәр, табак-савытын да юдылар. Бар эшкә дә бергә күмәкләшеп эшләдек һәм эшлибез. Әтибез ике улына остаз булды, аларда хезмәт сөючәнлек, ихтыяр көче, гаиләсе һәм Ватаны каршында җаваплылык хисе дә тәрбияләде. Шуңа күрә безнең гаиләдә армиягә бару-бармау мәсьәләсе күтәрелмәде дә. Үзе дә десантник булган әтибез үрнәгәндә олы улым армиядә ир-егет бурычын үтәп кайтты. Кечкенәсе дә хәзер армия сафларында. Гаиләбез белән икенче улыбызның исән-сау әйләнеп кайтуын көтәбез.

Лилия МӨХТӘРОВА, Чаллы шәһәре

Минем әтием ул – изге зат... Мин кечкенә чактан үк әти кызы булып үстем, малайларга гына хас эшләрдә әтиемнең уң кулы булдым. Әтием 35 ел буга авылның, районның алдынгы тракторчысы иде. Арып кайткан көннәрдә бик күп булгандыр инде, ләкин миңа тиешле наз, игътибарны бирә алды... Әтием – минем дустым, сердәшчем, киңәшчем: ул – минем бөтен дөнья. Кирәк вакытта тыңлый белә, кирәк икән ачуланып куя, төплә киңәшен бирә. Әти кызы булып үсү: кыз баланың олы бәхете. Әти – мине саклаучы, яклаучы фәрештәм.

#энилэрмарафоны

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

«Бүген Төркиядә көчле җир тетрәү булды».

2023 елның 6 февраль иртәсендә дөньяның һәр почмагында яңалыклар шушы хәбәрдән башланды. Әмма бу фәжиганең зурлыгын әле берәү дә белми иде... Соңрак ул 1939 елны Төркиянең Эрзинҗан шәһәрində булган җир тетрәүдән соң иң көчле табигать афәте дип бәяләнде. 7,7 балл белән исәпләнгән бик каты тетрәү нәтиҗәсендә (чагыштыру өчен: 1988 елда Спитакта булган җир тетрәү 7,2 балл иде) җир катламы чама белән өч метрга күчкән: Төркиянең көньяк-көнбатышка таба күчүе кебек бу, диде белгечләр. Шуңа күрә көнне Төркия гадәттән тыш хәл һәм матәм атнасы игълан итте. Бөтен көчләр хәрәкәтләр астында калган кешеләрне коткаруга юнәлтелде...

Хәзер билгеле инде: ул чакта эзләү-коткару эшләренә 53 меңнән артык кеше җәлеп ителгән. Һәм алар арасында Төркиянең Анталия шәһәрində яшәүче милләттәшләр, музыка белгече, композитор, автор-башкаручы, Анталиядәге «Татарстан мәдәният җәмгыяте» җитәкчесе Гөлназ Назыйм кызы ЖИҖАНГИРОВА (Гөлҗиһан) да бар. Коткаручылар сафына үз теләге белән, үз күңеле кушканга баса ул. 8 февраль көнне Гөлназ инде җир тетрәүдән иң зур зыян күргән төбәктә – Хатайда була. Фәжиганең булган урыннарга бер генә түгел, берничә тапкыр бара.

Беренчесе

Ул көнне иртән күзгә ачуа ишеттек бу хәбәрне... Жир тетрәү иртәнгә сәгать дүрт белән биш арасында – йокының иң тәмле, иң тирән вакытында булган. Менләгән кешенең анда урамда, бернәрсәсез калганын шундук аңладык. Битарафлар булмагандыр... Анталиядә яшәүче татарлар да бер-беребезгә шалтыратып башладык: кем ничек ярдәм итә ала, дибез. Улым белән без дә ярдәм туплау ноктасына илтергә әйберләр жыярга керештек. Бүләккә алган өр-яңа пледлар, сөлгеләр бар иде, яхшы хәлдә булган аяк киемнәре... Шунда улым миңа шкафтагы үзенең затлы яңа курткасын алып бирде. Үзе акча жыеп, олак эзләп алган иде ул аны. Аның бу адымы мине тетрәндерде... «Андагы кешеләргә тагын ничек ярдәм итеп була, анда ничек бара алам икән?» – дип, шул минутта уйладым бугай. Кайдан килде бу уй, мондый батырлык, үзем дә белмим. Иңат кешесе, балаларны фортепианода уйнарга өйрәтүче музыкант бит инде мин. Дөрес, күнел бик нечкә... Шундук белешә башладым: ничек китеп була, волонтерлар туплайлармы? Россиядән коткару төркеме жыела, төркемәчеләр кирәк, дигән белдерү чыкты. Әмма алар: «Сез туры килмисез, чөнки Төркия ватандашы түгелсез», – диделәр. Анталиядә инде өч ел яшәсәк тә, граждандыкка әле бик ерак иде... Әмма мин ватсапта үзем торган бөтен төркемнәргә дә: «Кем барырга жыена?» дип язымны давам иттем. Бергә уртак мәдәни чараларда катнашкан бик яхшы уйгур танышларым 7 февраль көнне барырга теләүләрен хәбәр иттеләр. Ярты сәгать эчендә жыенып киттем.

Автобуска кырыклап кеше жыелды: уйгур, казакъ егетләре, бер чечен кешесе дә бар иде. Мин – берүзем. Башта китергән әйберләрен калдырып да, китәр дип уйладылар бугай, аннан зур рюкзакымны күрделәр... Безне озатучы уйгур диаспорасының акакалы аягыма карады да: «Анда болай ничек йөрмәкче буласың соң, балам?» – диде. Юка табанлы затлы

күн ботинкам белән салкын да, жайсыз да буласын чамалый идем, тик нәрсәм бар, шуны кидем инде. Ул мине юл буендагы кибеткә алып китте, һәм калын табанлы ир-ат аяк киеме алып бирде. Моңың өчен мин аңа әлегә кадәр рәхмәтле.

Жир тетрәүдән иң зур зыян күргән Хатай белән Анталия арасы 800 чакрым – машина белән 9 сәгатлек юл. Әмма без бик олак бардык. Барып житәргә 100 чакрым кала, зур бөкеләр башланды: каршы яктан шәһәрләрдән китүче, ә бу яктан ярдәм төягән машиналар тезелгән. Адым саен «Ашыгыч ярдәм» бригадалары... Автобуста безнең белән бер ир-ат улын коткарырга дип бара иде. 22 яшьлек улы дуслары белән Хатайга ялга киткән булган. Жир тетри башлагач, егетләрнең берсе чыгып өлгергән, ә аның улы ике иптәше белән хәрәбә астында калган. Эти кеше юл буе улының дуслары, коткаручылар белән элементдә торды. Коткару эшләре бара, тавышлар килә, диделәр. Бөтен автобус белән алар өчен дога кылып бардык. Хатайга житәргә бер сәгать кала, кабат шалтыраттылар: тавышлар тынды, диделәр... Юлда ук бәгъребезне, йөрәгебезне кискән хәбәр булды ул. Эти кеше нинди хисләр кичергәннен үзе генә белгәндер, әмма шул хәлгә дә аякта басып калды. Бернишләп булмый, дип кенә кабатлады. Аның шулайнык торыш алдагы көннәрдә миңа үз-үземне кулда тотарга көч бирде бугай. Күпме кешене коткардык, күпме үле гәүдәгә тап булдык, нинди генә хәлләр күрмәдек, тик мин бер тамчы яшь чыгармадым. Гади бер туры килүдерме: бу кешенең улы минем улымның дуслары булып чыкты. Хәтта ул аны бергә барыйк дип чакырган да булган. Искә төшерергә дә авыр... Тик мин бу хакта Анталиягә кире кайткач кына белдем әле.

Хатайга килеп төшкән минутлар әле дә күз алдымда. Анда никадәр куркыныч булуын сүзләр белән генә аңлата алмам. Бөтен дөнья караңгылыкка чумган. Янгын сүндерү, «Ашыгыч ярдәм» машиналарының утлары гына күренә, верто-

летлар оча, краннар эшли. Учаклар янына кешеләр жыелып басып тора. Бөтен тарафта да елыйлар, кайдадыр коткарыгыз дип кычкыралар. Мәхшәр... Бу тавышлар төүлекләр буе туктамады. Арабыздан берәү, килеп төшүгә: «Әйдәгез, хәзер үк кайтып китик», – диде...

Минем белән килгән егетләрнең күбесе ашчылар иде. Алар мондагы халыкның тамагын туйдыру максаты белән килде. Автобустан төшүгә, урын сайлап, учак жыып жибәрделәр. Фонарь яктысында кайсыбыз кишер, кайсыбыз суган чистарта башлады. Пылау әзер булгач, егетләр белән коткаручыларга булышырга киттек. Мин шуннан автобус янына кире борылып килмәдем инде.

Беренче ике төүлектә бөтенләй йокламадым. Хәтта утырып та тормадым. Теләк тә, вакыт та, ихтыяж да булмады. Аннан соң да шул үзебезнең автобуста утырган килеш кенә черем итеп ала идек. Сузылып жыып йоклаган берәү дә булмагандыр ул көннәрдә.

Син соң анда нишләден, коткару эше белән профессионаллар шөгыльләнәргә тиеш бит, диючеләр булыр. Беренче мәлдә дәүләт житәкчеләре, чыннан да, минем кебек волонтерларны бу эшкә кертмәскә тырышты. Әмма үзләре генә өлгермәячәкләрен тиз аңладылар. Бөтен яктан килгән «коткарыгыз» дигән тавышлар эчендә калуны күз алдына китергез...

...Янәшә торган ике йортның икесе дә жимерелгән. Беренчесен белгечләр инде тикшергән: исән калучыларны таппаганнар. Ә икенчесендә без эшлибез. Махсус техника ярдәмгә килә: хәрәбәләр арасына чылбырга тоташтырылган кечкенә генә камералар кертәләр. Таш плитәләр арасында исән кеше бар икән, компьютер экранында нокталар кызыл булып күренә. Бу йортта башта кызыл нокталар өчәү иде, аннары икегә калды. Эшебезне давам итәбез... Күрше йорт караңгылыкка чумган. Әмма күрәм, аның янында бер хатын йөри. Әйләнеп килә дә миңа дәшә: «Тавыш бар кебек, кызым... Син дә тыңлап кара

әле», – ди. Бригадирны табып: «Менә бу ханым шулай дип әйтә», – дим. «Без бит ул объектны жентекләп тикшереп чыктык инде», – диде ул. Ә теге ханым янымнан китми: «Анда минем улым булырга тиеш!» – ди. Аптырагач иярдем. Ташлар арасында гәүдәм сыярлык ярык табып, шунда кереп киттем. Тыңлыйм. Музыкант булуым да булышты бугай: чыннан да, кыштырдаган тавыш бар сыман. Кабат бригадирны эзләп киттем... 19 яшьлек егетне чыгардык! Иң беренче коткарган кеше ул булды. Калганын санап, сөйләп бетерә алмам...

Биш көннән төркембез кире Анталиягә кайтты. Калырга теләгән идем, әмма егетләр: «Бергә килдек, бергә китәбез», – диделәр.

Икенчесе

Беренче баруымда Истанбулдан килгән профессионал коткаручылар белән эшләргә туры килде. Соңгы ике көнне алардан аерылмадым да. Ничектер мине якын итеп кабул иттеләр... Истанбулга кайтырга, коткару жиһазлары туплап килергә кирәк иде аларга – юлга бездән бер сәгать кенә алдан кузгалдылар. «Мин дә тиздән кире киләм, бәлки әле кабат бергә туры килербез», – дим. «Истанбулга килсәң, бергә бара алабыз – чакырырбыз», – диделәр. Ризалаштым. Без юлда озаграк кайттык. Мин өйгә кайткан көнне кичкә таба инде «без иртәгә сәгать сизгәдә юлга чыгабыз», дип яздылар. Улыма ашарга ғына пешердем дә, иң беренче төнге рейс белән Истанбулга очтым. Юган калын хәрби киёмнәр кибең тә бетмәгән иде әле.

Тагын бер-берсенә кушылган көннәр, тәүлекләр башланды.

...Жимереклекләр астыннан бер гаиләне коткарабыз. Махсус техника ике кешенең исән икәннән күрсәтте. Туганнары яныбызда әйтеп, аңлатып тора: менә монда йокы бүлмәсе, монда коридор – шунда калырга мөмкиннәр, диләр. Соңрак ачыкланды: өч кешенең берсе – әтиләре, инде чыгып өлгөргән булган, әмма машина ачкычын алырга дип кире кергән һәм шул вакыт йорт ишелгән. Бер тәүлеккә якын коткару эшләре

алып баруыбызга карамастан, яннарына барып җиткәндә, алар инде исән түгел иде. Иң авыры – өмет белән көткәндә жансыз гәүдәләргә тап булу. Вакыт узып, якыннарының исән калуына ышаныч бөтенләй беткәч, күпләр туганнарының үле гәүдәсен кулга алуларына да бик сөенде. Чөнки хәрәбәләр астыннан якыннарының мәетләрен дә таба, чыгара алмаучылар тагын да күбрәк иде.

...Бер объектта эшнә тәмамладык. Исән калучылар юк... Иккәндә таулар авырлыгы... Эш беткәч, кемдер безгә чәй өлеште: берничә метр ғына читкә киттек тә, шуны эчеп торабыз. 10–15 минут та узмады, без әле генә чыккан йорт күз алдыбызда ишелеп төште... Үзгә һәрдаим куркыныч янавын анда бөтенләй уйламыйсың. Хәер, гадәти тормышта да һәр минутыбыз соңгысы була ала анысы. Безнең белән янәшә кайсы ғына илләрдән килгән коткаручылар, волонтерлар эшләмәде! Барыбызда да бер уй, бер ният иде – кемнең дә булса гомерен саклап калу, ярдәм итү. Әйе, безнең белән һәр мизгелдә теләсә нинди хәл булырга мөмкин иде. Әмма, шөкер, исән-сау менә.

...Бер объекттан икенчесенә күчәбез. Туктап торырга вакыт юк – гел ашыгабыз. Карыйм: ишелгән йорт янында бер бабай басып тора. Үкси-үкси елый. Бу йортта коткару эшләре инде тәмамланган, тиздән экскаваторлар казый башларга тиеш. «Кызым шунда калды... Ничьюгы кулын яки аягын булса да табып бирсеннәр иде җирләргә», – дип елый бабай... Янына килеп, иккәннән кочып басып тордым... Шуң минутта башыма беренче тапкыр: «Коткару ғына түгел, бу кешеләрнең аннан соңгы психологик халәтен дөвәләү да бик катлаулы булчак әле», дигән уй килде...

Өченчесе

Коткару эшләре тәмамланганнан соң, җир тетрәгән төбәккә гаиләләр, балалар янына психолог буларак киттем. Юк, күзгә-күз карашып сөйләшеп утыру, рәсми рәвештә ниндидер консультацияләр бирү

өчен түгел. Яннарында булайым, ничек тә булса хәлләрен җиңеләйтим дип баруым иде.

Китәр алдыннан кабат төркем-нәргә: «Барырга җыенам. Кем нәрсә җибәрә ала?» дип яздым. Китергән ярдәм туплангач, аптырап калдым, боларны ничек алып барам хәзер, дим. Үзем дә балалар өчен уенчылар, китап-дәфтәрләр, уеннар, буяулар шактый җыйдым. Арт-терапия өчен нәрсә кирәк – шуларны... Мәдәни чараларда катнашучы җырчы буларак, мэррия белән гел элемтәдә торгач, анда эшләүчеләрне, җитәкчеләрне яхшы беләм. Барып мөрәҗғәт иттем: «Шундый ниятем бар, әгәр ярдәм илтсәгез булса, мине дә утыртып җибәрегез әле», – дидем. Анталия шәһәре мэрының урынбасары: «Янгын сүндерү бригадасы китә, алар белән җибәрә алабыз», – диде. Шулай киттем...

Юлга чыкканда, кайсы ноктада туктагачымын белми идем әле. Янгын сүндерүчеләр иң каты җир тетрәү булган урынның берсенә – Нурдагыга баралар икән. Мэриянең ярдәм аланына килеп җитүгә, җитәкчеләре белән таныштым, планнарым белән уртаклаштым. Алар корган чатыр һәм контейнерларда өйсез алган бихисап кеше яшәвен – бу аланның аларны сыендыручы бер урын икәнлеген белдем. Һәм шушында калдым.

Башта балалар, гаиләләр белән эшләр өчен иң зур чатырның бер почмагын бирделәр. Шәһәр үзгә күчкәч, аерым чатырлы булдык. Берү генә түгел, хәтта ике чатырлы! Берсендә – дәрәсләр һәм мастер-класслар үткәрәбез, икенчесендә әкиятләр укыйбыз, сөйләшеп-серләшеп утырабыз. Монда инде контейнерлар җитмешләп иде – кечкенә шәһәр кадәр. Балалар да күбәйдә – алтмышка якынлашты.

Мондый фаҗигале вакыйгадан соң кешеләр куркып кала, үзләренә йомыла, сөйләшми. Һәрбер баланың да кемеңдер үлгән: әтисе, әнисе, апасы, күршесе, укытучысы... Көнем иртәнгә биштә башлана. Иртән торуға зур казаннарда 500–600 кешелек ризык әзерлибез. Аннан ул ризыкны үзгәбезнең контейнер-шәһәрдә

яшәүчеләргә һәм урамнан килгән кешеләргә таратабыз. Күрше авылларга да барабыз. Кайтуга көндөзгә ашны әзерләргә керешәбез. Балалар белән уеннар уйнап алуга кичке аш вакыты житә... Йокы алдыннан кайчакта күрше контейнерларга кереп чыгам. Психолог, гомумән, нечкә күңелле кеше шундук тоя: кайсы темага сөйләшсәң ярый, кайсына юк. Бу гаиләдә бала китап укурга ярата икән, ә минем кызыклы әкият китабым бар. Икенчесе – рәсем ясай: аларга альбом, буяу карандашлары белән керәм... Әйткәнәмчә, соңрак миңа эшләү өчен аерым чатыр бирделәр. Сөенгәннәрем! Ул балалар өчен генә түгел, аларның эти-әниләре, әби-бабалары өчен дә таяну ноктасы – жылы бер урын булды.

Карыйм, бер бала яланаяк йөри, икенчесенең өстендә курткасы юк, өченчесенең... Ризык таратырга баргач, юл буендагы нокталарга килгән ярдәм арасынан – ә ул тау-тау кадәр – теге балаларга туры килгән киём-салымны эзли. Анталиядәге дусларга хәбәр итеп, аяк киёмнәрен алар да жибергәнә булды.

Кечкенәрәк бер чатырда китап уку өчен аерым урын ясадык дигән идем. Ачыктан-ачык сөйләшү почмагы да иде ул безнең. Кабызгач, кечкенә генә утлары янып торган таж сатып алган идем Анталиядә вакытта. Тезелешеп утырабыз да, шул тажны кулдан-кулга тапшырабыз: аны киюче үз тормышынан берәр нәрсә сөйләргә тиеш. Менә шунда үземнең нинди авыр, җаваплы эшкә тотынганымны аңладым мин. Нинди тетрәндергеч тарихлар тыңларга туры килде!..

...12 яшьлек бер малай җир тетри башлаганда бүлмәдә сәңгәшкә белән икәү генә булган. Бер сүзгә берничә тапкыр кабатлый-кабатлай, елый-елый сөйли: «Беләсезме, сәңгәшкә тәрәздән үзем ташладым... Ул тыңламый, сикерми, мин аны көчләп ыргыттым, аннары үзем сикердем... Эти белән әни фатирның икенче ягында йоклыйлар иде. Әни хәзер гарип калды...» – ди.

Икенчесе бәдрәфкә дип торган булган. «Шкаф селкенә, уенчыктар

коела башлады, шундый курыктым», – ди. Шкаф авып, бер почмак хасил булган – ул шунда сыенып исән калган.

8 яшьлек бер малай: «Әбине йокыдан уята алмадым, ул шунда калды, чыга алмады», – дип сөйли...

Психологлар алдарга ирек бирмәс, бала махсус сиңа килеп үзе берни дә сөйләми: күңелләрен сиздермичә ача алсаң гына. Уен аша, курчаклар аша... Үз серләреңне ачу аша: мин аларга бөтен балачагыңны сөйләп чыктым.

Ике айлап яшәдем ул баруда. Уку чатырлары ачылгач, укытучылар килә башлагач – аларны ышанычлы кулларга тапшыргач кына кайтып киттем. Лагерьдан иртән, балалар йоклаганда киттем. Югыйсә алардан аерыла алмас идем. Елый-елый киттем. Аларның һәрберсе миңа үз улым, үз кызым кебек...

Дүртенчесе

Мин анда йөргәндә Анталиядәге эшләрем туктап торды. Укучыларымның да кайберләре таралган иде. Тормышны кабат башларга кирәк иде... Бер офиска урнаштым, җыештырып, ашарларына пешереп акча эшләдем. Ә балалар гел шалтыраталар, кайчан киләсез, диләр. Эти-әниләре дә гел элемтәдә, алар да сагындык, диләр. Азрак тернәкләнгәч, берәз акча җыйгач, кабат киттем. Бу юлы арендага машина алып, рульдә үзем бардым. Танышларым тагын әллә никадәр ярдәм җыеп жиберделәр. Үз исемлегем дә озын иде: шул авылда бу балага дару кирәк, моңысына мендәр, тегесенә – фонарь... Алып барган әйберләремне таратып, ике көн яннарында кунып кайттым.

Бишенчесе

Якын арада тагын юлга җынаем. Бер танышымның офисында сизгез зур биштәр җыелды инде: жылы киёмнәр, уенчыктар, урын-җир әйберләре... Йортлар бик озак төзелә, анда бүген дә контейнерларда яшәүчеләр күп әле. Ярдем һаман да кирәк. Балалар да көтә... Җир тетрәгән саен шалтыраталар. «Мондый чакта без нишләргә тиеш әле? –

дип исләренә төшерәм. – Иң беренче чиратта, тирән итеп сулыш алабыз. Бик курыксаң, бишкә кадәр әкрән генә саныйбыз. Нык селкетсә, йортның иң өске катына менәбез. Паникага бирелмибез...»

Дөнъяның ямен, һәр мизгелнең кадерен белеп яшә, дип теләк телибез гадәттә. Дөрәс сүзләр! Бу фаҗиганә эченнән күргәннән соң аларның ни дәрәжәдә хак булуын аңлайсың. Яшәү – үзе зур бүләк икән.

Мин дә үзгәрдем. Кешеләренә ничаклы әйбәт, ярдәмчел, көчле рухлы икәнлекләрен аңладым. Ниндидер илаһи энергия тупладым – үземне күпкә көчлерәк хис итәм. Вакытны бушка уздырмакка, вак-төяккә игътибар итмәскә, хафаланмакка өйрәндем. Бу вакыйгалардан соң чын дусларым барлыкка килде. Истанбулның профессионал коткаручылары, алга таба бергә эшләү өчен мине хәтта үз араларына алырга теләделәр. Махсус имтиханнарда әзерләндем, гариза яздым, әмма ватандаш булмагач, рәхсәт бирмәделәр. Очрашып торабыз. Бу коточкыч хәлләргә бәйле авырлыкларны, жан әрнүләрен, кешеләрен күтәрә алмаслык кайгыларын үз күзләребез белән күргәч, бергә кичергәч, без хәзер бертуганнар кебек... Гомумән, мине үз кешеләре, үз гаиләсе итеп күргән төрекләр байтак хәзер. Бер генә төрек кешесе дә, син монда нишләп йөрисең, димәде. Рәхмәт, сәңгәш, дигәнне исә алардан күп тапкырлар ишеттем.

Әни (шагыйрә Шәмсия Җиһангирова – Г. С.) коткаручылар арасына кушылуымны белде һәм бик нык борчылды ул чакта. Әмма мине инде бернәрсә туктата алмый иде – барырга тиеш идем. Ул чактагы бу халәтемне хәзер дә аңлата алмыйм, кешенең мөмкинлекләре чиксез икән генә беләм.

Хәрабәләргә әйләнгән шәһәргә барып төшкәч, бер тапкыр да еламадым дигән идем. Күңел бушанып калырлык итеп әле дә елый алганым юк. Югыйсә, елыйм әле бер, дип утырып та караганым булды. Әле дә шул көннәрдәге хисләр, кичерешләр белән яшим...

TATAR ЧӘКЧӘГЕ

1

Казанда бөөк вакыйга¹
атала саммит диеп,
трибунасы Капитолий
үреннән² күпкә биек,

Елисей кырыннан³ киңрәк,
Биг-Беннан⁴ жаваплырак,
ә тавышы күк гөмбәзе
астында яңрап тора.

Ул кешелек дөнәясының
ишетә моңын-зарын,
Жир шарының язмышына
аек күз белән карый.

Казан табынында Мәскәү
кунак кабул итәчәк...
Сылу кызларның кулында
ипи-тоз, баллы чәкчәк.

«ИЛ»лар, «ТУ»лар һәм
«Боинг»лар
куна да куна гына...
Иреннәрен тәмли чәкчәк
килгән һәр кунагының...

Килде очып олы кунак
«Күк астыннан» – Кытайдан.
Чәкчәккә охшаш бер ризык
шичима икән анда!

Мин чәкчәк белән
мактанып,
«Безнеке!!!» дия идем,
«Һай, шәп!» дисә,
борынымны
күкләргә чөя идем.

Шунда горур уйларымны
басты көнчел авырлык...
Әллә бездә түгел микән
чәкчәгебез тамыры?..

Кытайга Татар бугазы
тирәләреннән күчкән...
Тукта!.. Безнең элгәрләр дә
шул як суларын эчкән!..

2

Жир шарының төрле-төрле
төбәкләрендә булдым...
Кайларга гына барсам да,
юлым һәм эшем уңды.

Татар күчтәнәчесез йөрми.
Бу гадәтебез – бөөк!
Мин күчтәнәч ала идем,
кирәге чыгар диеп.

Нәрсә алып барырга дип,
бик ватмадым башымны –
күчтәнәчкә һәм бүләккә
баллы чәкчәк ташыдым.

Балалар да шатландылар,
карт-коры да куанды,
олы-олы түрәләр дә
аны куш учка алды –

чәкчәк бит взятка түгел,
беркемне куркытмады,
хәтта юристларны да мин
шикләнмичә сыйладым.

Россия гимны авторы,
балаларча тәм табып,
«Чуть-чуть чак-чак» дия-дия,
чәй эчте чәкчәк кабып.

Мәскәү, Питер телен йотты...
Өфе каласы хәтта,
«Казан – Казан инде!» диеп,
телен шартлатты, мактап.

Башкалалар баш кала шул –
башкалача эш итте:
колагы каты булса да,
чәкчәк сүзен ишетте.

Хәер, Казан да – башкала,
берсенә дә алышмыйм –
кунак сыйлауда Бахустан⁵,
Радогосттан⁶ калышмый...

Аш табынында бөлеш – хан,
чәй табынында – чәкчәк.
Ул, табын кояшы булып,
тәмле нурларын чөчә!

Төсе – кояштан, алтыннан,
ә төме-таты – балдан,
көч-куәтен Жир шарына
тамыр батырып алган.

Йомырка сарысы аның
камырын үзле итә.
Барысы бергә укмашып,
кояштай йөзле итә.

Утлы майда кайный-кайный
пакыләнә ул, сафлана,
аңарда хатын-кызларның
жылылыгы саклана.

Нинди даһи кушкан икән
балны, майны, камырны?
Бик борынгыга китәдер
бу ризыкның тамыры...

3

Кем уйлап тапты соң сине –
жәннәт багы төгамен:
фәрештәләрме, еланмы?⁷
йә атамыз Адәмме?

Әллә анамыз Хавамы –
«гөнаһын» аklar өчен,
мәңге-бакый саклансын дип
Адәмнең ирлек көче?!

Моңы хәзер беркем белми,
мәңге белмәячәк тө!
Ниндидер илаһи тылсым,
көч-куәт бар чәкчәктә!

Аңа күзем төшү була –
күтәрелә күңелем,
кемнәрне булса да шулчак
шатландырырга телим.

Беркайчан да үтәмичә
калмыйм күңел сүзен мин –
рәхәтләнеп шатландырам,
һичьюгында... үземне....

Кем генә уйлап тапса да,
беренче пешерсә дә,
кем генә «Ул безнеке!» дип,
шапырынып йөрсә дә,

жаны сизеп бу ризыкның
данлыклы килчәген,
татар күтәрде, шуңа да
чәкчәк – татар чәкчәге!

Туйларда, бәйрәмнәрдә ул
табынны нурлы итә.
Үлем-житем ашларында
ул кайгыны киметә.

Ипи-тоз белән янәшә
каршылый илчеләрне –
авызларын балламыйча
беркемне дә җибәрми,

озатканда ул күчтәнәч
бөктәрләренә керә –
кунакчылык символы дип,
танылды шуңа күрә!

Кунакларны чәкчәк белән
каршылайбыз шуңа без –
чәкчәк ашаган авыздан
чыга икән тәмле сүз!

Ипи-тоз һәм баллы чәкчәк
сөттәй ак-пакь сөлгедә!
Без әзер! Төкле аягың
белән илгә кил генә!

4

Имеш, бик күп төрле ризык
әзерләгән дә Аллаһ,
«Килегез, сайлагыз!» диеп,
дөнәягә сөрән салган.

Ул замандагы халыклар
жәһәт килеп җиткәннәр,
үзләренә кирәклесен
сайлап алып киткәннәр.

Татарлар эштә булганнар
Жирнең аргы ягында.
Татарларга татлы ризык
калмаган, ди, табында.

Татарларның борчылуын
Аллаһ Тәгалә күргән –
бирер ризыгы калмагач,
бик матур киңәш биргән:

– Сөз эшчән кавем, –
дигән ул, –
тотсагыз – булдырасыз,
мин яралткан һәр эшкә дә
жиң сызганып торасыз:
чөчәсез дә урасыз,
тегермәннәр корасыз,
бал кортлары тотасыз,
авырлыкка чыдам сез,
кайгырасыз, көләсез,
укый-яза беләсез –
мин хәлегезгә керәм:
сезгә бер затлы ризык
рецепты язып бирәм! –

дигән дә Аллаһ Тәгалә,
сузган кәгазь кисәге...
Ул кәгазьгә Аллаһ нинди
сүзләр язган дисәгез,

аны мин әйтә алмамын,
беркем дә әйтә алмас.
Шунсы рас – Аллаһ кешегә
яман уй-фикер салмас.

Шул язуга карап, татар,
жиң сызганып һәм кызып,
пешергән дөнья белмәгән
исләр китмәле ризык.

Аңарда май шомалыгы,
урман-кырлар куәте,
Жирдәгә барлык гөл-чәчәк,
үсемлекләр сихәте.

Аңарда ут жылылыгы,
бал корты тырышлыгы –
авыз иткән һәр кешенең
барлык әгъзасы ныгый!..

Ул бозылмый эсседә дә,
ул сөрсеми дымда да...
Кыскасы – нәкъ шундый

ризык
булмаган бу дөньяда.

Жәннәттә генә бар, имеш...
Ә Жәннәт – ерак өлкә...
безнең Жәннәт багы белән
әлегә юк элементә...

Аллаһ татарларны шулай
эшкә озаткан кабат,
уң кулы белән күрсәтеп
Идел буена таба...

Татар бик кызыксынучан –
түзем-тәкатен узып,
пешергән теге кәгазьдә
язылганча бер ризык...

Һәм шундук кабып караган –
теленә иңгән дога...
Шул доганы укый-укый
ул кайтыр юлга чыга.

Юлда татар куанычын
күпләр белән бүлешкән –
халыклар авыз иткәннәр
Аллаһ биргән өлештән.

Кемнәр сәксәк дия-дия,
шартлатканнар телләрен,
чакчак, бөйрәк,
чөккечек дип,
калганнар кайберләре...

Пиньолата дип, Везувий
ташларга магма түккән,
цаппа дип,

Тянь-Шань жылләре
дымлы чуерны үпкән.

Кайберәүләр,
чуть-чуть диеп,
чеметеп кенә капкан...
Бәгъзеләре рәхәтләнеп
ашаган бушлай чакта...

Чәкчәк дигән тәмле исем
бал, май булып дан эчкән,

кәләвәгә, бавырсака,
юачаларга күчкән...

5
Казанга ярты дөньяның
«флаглары»⁸ килчәк...
Кызыл башлы ак сөлгедә
кунак каршылыгый чәкчәк.

Ул тагы да кояшлырак,
хуш исләрәк, татлырак...
Сөлге очын жылфәрдәтеп,
сәламен изәп тора.

Көзгә көн. Авыр болытлар...
Жиңелчә генә салкын...
Дөнья якты, жылы, чөнки
чәкчәк кояштай балкый

аккош муеныдай нәфис
кулларында кызларның.
Дөньяда бернинди көч юк
чәкчәк ямен бозарлык!

Һәр килгән кунакның чәкчәк
ирененә кагыла,
безгә әйтсә сүзенә
бал-май булып ягыла!..

Казанда бөек киңәшмә,
Казанда бөек табын,
чәкчәкнең сәясәтчегә
әйләнгән бөек чагы!

Жир шарында ипи һәм тоз
сәясәтче күптәннән.
Моңа барлык ил һәм халык
күнегеп тә беткәннәр.

Арыш, бодай сәясәтче
борын-борын заманнан.
Алар күпме хезмәт итте
яхшыга һәм яманга.

Нафта, газ да сәясәтче
һәм глобал корал да...

Ә Заманга башкачарак
сәясәтче сорала –

баллы, майлы һәм бодайлы
нафта-газлысы зарур.
Ур-ра! Шундый сәясәтче
Россиябездә бар ул –

ипи-тоз белән кулга-кул
тотышып, чәкчәк тора,
Жир шарына орбитада
имин әйләнеш юрап!

Казанда бөек вакыйга
атала саммит⁹ диеп,
чөнки аның трибунасы
Эверестлардан биек,

Тын океаннан да киңрәк,
анттан да җаваплырак,
ә тавышы күк гөмбәзе
астында яңрап тора.

Ул кешелек дәнәсының
ишетә моңын-зарын,
Жир шарының язмышына
аек күз белән карый.

6
Казан табынында Мәскәү
«флаглар» кабул итте.
Эш башланды чәкчәк белән
һәм чәкчәк белән бетте.

Кабул ителгән карарлар
күңелләргә көр итте!
Имзаларны сургуч түгел,
баллы чәкчәк беркетте!

Дөнья белә – бал череми,
май кыршылмый, ә бодай
житешле тормыш символы!
Шулай яраткан Ходай!

16 ноябрь, 2024. Казан.

¹ БРИКС илләренең 2024 елның 22–24 октябрдә Казанда узган җыены.

² Вашингтонда Капитолий (парламент) бинасы.

³ Елисей кырлары – Парижда Триумф аркасы булган киң үзәк урам-мәйдан.

⁴ Биг-Бен – Англия парламенты янәшәсендәгә бина.

⁵ Бахус – борынгы грекларның Табын алласы.

⁶ Радогост – славяннарның Кунакчылык алласы.

⁷ Жәннәттә Адәмгә «гәнаһ» алмасы ашаткан, елан кыяфәтенә кергән шайтан.

⁸ А. С. Пушкин поэмасыннан. Төрле ил вәкилләре мәгънәсендә.

⁹ Саммит – Дәүләт башлыклары җыелышы.

Сахабетдин Гали 1907 елның 25 февралендә элеккеге Госманлы патшалыгына кергән Болгарстан жирендә – Эгридәрәдә туа. Истанбулдагы мөгаллимнәр мәктәбендә беләм ала һәм Юзгат шәһәрәндә укытучы булып эшли башлый. Милли мәгариф министрлыгы аны чит телләр өйрәнү өчен 1928–30 нчы елларда Германиягә жиберә. Монда ул Иван Тургенев, Эдгар По, Томас Манн әсәрләре белән таныша. Төркиягә кире кайткач, Бурсада, Айданда чит телләр укыта. Сәяси сәбәпләр белән гаепләнеп, кулга алына һәм Синоп төрмәсендә утырып чыга. 1935 елда Алиә ханым белән өйләнешәләр, Филиз исемле кызлары туа. Язучының «Көе чаклы Гали» исемле беренче романы ук зур бәхәсләр тудыра. «Тире тунлы Мадонна» исемле романы исә бүген дә иң күп укылган китаплар исемлегендә. Соңыннан Истанбулга күчкәч, язучы Газиз Нәсин белән бергә «Марко паша» исемле журнал чыгара башлый. Журнал эшчәнлегенә сәяси вакыйгалар белән бәйләнгәч, язучы кабат кулга алына. Гомеренең соңгы еллары фәкыйрьлек эчендә үтә. 1948 елда, паспорты да булмаган килеш, яшерен юллар белән чит илгә качарга тели, әмма юлда үтерелә. Мәшһүр язучының кабере дә юк: жәсәде табылган жирдә исемне язылган таш кына тора. Әсәрләре күп телләргә тәржемә ителгән, төрек әдәбиятында ижаты һәм үлемә әле дә бәхәсләр тудырган Сахабетдин Галинең хикәяләре исә жәүһәргә тиң.

Сахабетдин ГАЛИ

ТЕГЕРМӘН

Хикәя

Синең кайчан да булса су тегермәне эченә кергәнең бармы, Адашым? Күрергә кирәк аны. Ямьшәйгән, жиргә иелгән диварлар, бәләкәй генә төрәзәләр һәм агач такталардан гыйбарәт кап-кара түшәм... Төрле зурлыктагы бик күп тегермәчләр, зур ташлар, су чәчрәтә-чәчрәтә әйләнгән тузанлы каешлар... Почмакта исә берсе өстенә берсе аударылган бодай, кукуруз, арпа, тагын әллә нинди төрле ярма капчыклары... Каршыда исә ак капчыкларга тутырылган он тавы...

Ташлар янында шундый жылы, һәм вак-вак он бөртекләре оча. Тегермәннең кечкенә ишеген ачкач, астан томан хәлендә туп-туры күтәрелгән су тамчылары йөзгә чәчи.

Тегермән тавышларына тагын ни диарсен, Адашым? Һәр почмактан төрлечә ишетеләп, соңыннан колакка зур бер дулкын кебек килеп тулган тавышларга, дим... Югарыдагы такта улаклардан аккан сулар тирәк агачлары арасынан искән кышкы жыллар кебек улый, тегермән ташларының бер түбәнәеп, бер өскә күтәрелгән вакытта чыгарган еламсыраган тавышлары исә каешларның каядыр суккан кебек шак та шок килгән тавышы белән кушыла.

Мин бик күптәннән мондый бер тегермән күргән идем, Адашым... Әйе, күргән идем, әмма тагын бер тапкыр һич күрәсем килмәс...

* * *

Син гашыйк булуның ни икән беләсәңме, Адашым? Кайчан да булса сөйдеңме? Кү-ү-үп тапкыр дисәңме? Сөйгәнең чибәр идеме? Бәлки, ул да сине сөйгәндер?.. Аны кочаклагансыңдыр да. Кичләрен очрашкансыздыр, үбешкәнсездер дә, әйеме? Яраткан кызыңны үбү бик татлыдыр, аеруча яшь тә булсаң.

Әмма ул сине сөймәсә? Ул вакыт ни булды? Төннәрен еладыңмы? Саргайган йөзгә күрсәтер өчен ул киләчәк юлларны күзләдеңме, аңа озын һәм үзгәңне жәлләтүче хатлар да яздыңмы?

Тик сиңа кабат икенче берәүгә гашыйк булу ул кадәр кыенлык тудырмагандыр. Кеше бит мондый чакта башта гына үзеннән үзе оялган кебек була. Вөждан газабы дигәннәре нибары бер атна дәвам итә. Шуннан соң иң түбән дәрәжәгә төшкән жинаятчы дә хәтта кылган гонаһлары өчен житәрлек дәрәжәдә аклану сүзләре сөйли ала.

Һе... Соңыннан өченче, дүртенче кызны да сөйдең һәм бу шулай дәвам иттеме? Әмма бу чын сөюме соң, Адашым? Бер хатынны үбү, кочаклауны син сөю дип атыйсыңмы? Ә менә яратканың өчен яп-ялангач калып, шәһәр урамнарында йөри алырсыңмы? Кулыңдагы һәм аягыңдагы мускулларны пычак белән кисеп, бер елгага сикереп төшөп йөзә белерсеңме? Манарага менеп, бөтен дөньяга ишетелерлек итеп кычкырырга көчең житәрме?

Гашыйклык халәте боларны эшләтерме сиңа? Ул вакытта чыңлап та сөйгәнсең икән диячәкмен.

Син сөеклеңә ни бирә алырсың? Йөрәгеңнеме? Ә икенчесенә? Кабат йөрәгеңнеме? Өченчесенә, дүртенчесенә дәме? Сөйләмә инде, Адашым, ничә йөрәгең бар соң сиңең?

Йөрәгең әнә һаман урынында, ә син аны әле аңа, әле моңа, әле тегеңә бирәсең. Күкрәгеңне ярып, йөрәгеңне кубарып алып, аны сөйгәнең кулына тоттырсаң гына бирдем дия алырсың.

Сез сөймәсез, Адашым, сез шәһәрдә яшәгәннәр, акыл кешеләре, берсенә баш игән һәм берсенә әмер биргәннәр, берсеннән курыкканнар. Һәм үзләре дә куркытканнар. Сез сөя белмәсез... Чын сөюне фәкать без белербез – жилләр кебек иреккә һәм үзәбездән башка Аллаһны белмәгән чегәннәр!

Тыңла, Адашым, сиңа бер чегән сөюен сөйлим...

Карлар эри, көннәр язга карый башлаган вакытта без – бер чегән таборы – утызга якын хатын-кыз, ирләр һәм балалар, дүрт айгыр, ике дөя һәм шуның кадәр үк ишәкләр Эдермит тарафына таба күченә идек.

Жаныбызны биздергән һәм безнең өчен һич тә әйбәт узмаган кыштан соң яшәрә башлаган үләннәрне күрү һәммәбезгә дә зур сөенеч бирде. Өсләренә кыска бер ак күлмәктән башка берни кимәгән кечкенә балалар чаба-чаба, кычкырыша-кычкырыша юл кырыйларындагы чокырларга сикереп әүмәкләшәләр иде. Яшь егетләр исә скрипка һәм кларнетта уйный, яшь кызлар су челтерәгән кебек тавышлары белән жырлый.

Мин дә тирә-юньне күзәтеп берәр авыл, ферма тирәсендә калырдай уңайлы жир эзим.

Икенде вакыты якынлашты. Куе зәйтүн агачлары арасыннан башлары гына күренгән ачык яшел төстәге биек тупыл һәм чинарлар дикъкатемне жәлеп итте. Яннарында кечкенә генә бер тегермән дә бар икән.

Суы мул күренгән кечкенә елга тәбәнәк тирәкләр арасыннан акканнан соң тар таш бер мәгарәгә керә, аннан соң такта улактан тышка агып чыга. Карт тупыллар исә чокырга яшеренгән иске балчык түбәле тегермәнне ят күзләрдән каплап, аның алдындагы киң, ачык мәйданга күлгә бирәләр. Агачларның шаулавын күмеп киткән, челтерәвекле тавыш белән тегермән астыннан чәчрәп чыккан күбекле сулар, ике рәт булып тезелгән яшь тирәкләр уртасыннан агып, берәз читтәрәк яткан сазлыкка кушылалар.

Монда таборны кору һич тә начар булмагач. Йөк төягән ишәкләрнең юлда күпләп күренүе тегермәндә эшләрнең әйбәт барганын күрсәтә. Һәм мылтык-

тан ядрә аткан ераклыкта гына ак мәчет манарасы белән балкып утырган бер авыл да бар.

Әле чатырлар корылмаса да, Атмажа кларнетын кулына алды да, ачык торган тегермән капкасына сөялеп, сыздырып уйнап та жибәрде.

Кларнет тавышын ишеткән авыл кешеләре, утарга жыелып, аны тыңлый башлады. Тегермәнче дә алар арасында, ак сакалын сыпыргалап, күзләрен ялтыратып әледән-әле Атмажага карап-карап ала.

Беләсезме, Адашым, бу авыл кешеләре кайчакларда югалган тавык-үрдәкләрен урлауда гаепләсәләр дә, бик яраталар иде безне. Бу юлы да соңыннан үз араларында берничә килограмм бодай туплап, Атмажага бирделәр. Тегермәнче исә ике чүлмәк катык та чыгарды.

Без дә бу жылы мөнәсәбәттән кыюланып, берәз ерактагы зәйтүн агачлары арасына чатырларыбызны кордык.

* * *

Эшләребез әйбәт бара. Хатын-кызлар яшь тал ботакларыннан кәрзиннәр үрә, аларны якын-тирә авылларда сата. Музыка коралларында оста уйнаган ир-егетләребез исә ярты көнлек юл ераклыгындагы авылларга туй мәжлестәрендә уйнарга китә. Атмажа, билгеле, гел боларның башында.

Син, Адашым, бу Атмажа кебек берсен дә әле һич күрмәгәнсеңдер, мөгаен. Беренчедән, бик әйбәт егет: шомат битле, йөзенең төшөп торган кап-кара чөчкә, кара күзлә... Борыны тагын! Озын, очлы, очы берәз аска бөгеләп торган борын. Шуңа күрә дә без аңа Атмажа дия идек. Башын исә киң иңбашлары өстендә гарәп атыныкы кебек туп-туры, төп-төз тотта. Житмәсә, гарәп атыннан да елгыррак үзе. Кларнетта да бүтәннәр кебек кенә уйнамый ул, чөнки нота таный – шәһәр мәктәбендә укыган. Ихластан, бөтен жаны белән уйный. Кларнетка һаваны үпкәләреннән генә түгел, йөрәгеннән дә өрә кебек.

Кичләрен егет ялгыз гына бер агач төбенә чүгәли һәм уйный башлый. Без дә, чатырларыбыздан чыгып, чирәмгә йөзтүбән ятабыз һәм ике куллап иякләребезгә таянган килеш аны тыңлыйбыз.

Бер сөйгән кызы да юк үзенең. Без узып киткән төрекмән авылларындагы ал яңаклы гүзәлләр дә, чегәннәр арасындагы нечкә иренле мут кызлар да аның карашын бер минуттан артык тоймый үзләрендә. Шулай да кларнет уйнаганда без аның зур күзләрен кайнар чаткыларны сүндерергә теләгән кебек бер дымсулык каплаганын, кара-кучкыл яңакларында ялкын кабынып-кабынып киткән һәм шунда ук сүрелгән дә күрәбез. Күп сөйләшмәс, сөйләшкәндә дә эчендәгесен сиздермәс. Ниләр хис итә? Ниләр уйлый ул? Аны бу дөнья белән ни бәйли? Боларны беребез дә белми... Берәрсен бик яраткангамы бу кадәр өздереп, йөрәктән уйный Атмажа?

Кайбер чакларда ул югалып тора. Башка таборларга киткән, шәһәрдә байлар мәжлестәрендә кларнет уйнаганын сөйләләр. Бай әфәндедәр аңа үз тиңе кебек

мөгамалә күрсәтсә дә, ул бездән аерылмый – туйларда безнең белән дә уйный.

Һәр кичне без шулай тегермән майданында жыелабыз. Әлегә ике арада аңлашылмаучылык чыкмагач, тегермәнче карт та шат. Кызы белән бергә биек тал агачы төбөнә чүгәли дә, аякларын бөкләп утырып, безне тыңлый.

Кызы исә авылның бер чибәркәе! Түгәрәк йөзе, янып торган иреннәре, биленә кадәр төшөп торган калын толымнары... Әмма бу гүзәлкәйнең йөзе гел боек. Тирә-ягына битараф күз ташлавы, туп-туры караса да, сине күрмәгән күзләре, башкалар көлгәндә иреннәре читеннән түгелгән кебек кенә теләр-теләмәс елмаеп куюы жанындагы хәсрәте турында сөйли.

Бу кызыккай бөләкәй чагында ук уң кулын тегермән тәгәрмәчләренә берсенә эләктергән икән. Хәзер ул кулы урынында ыштанына кыстырып куелган буш бер жиң генә жылферди. Бу аны башка кешеләрдән нык аерып тора, билгеле.

Күз алдына китерә аласыңмы: яп-яш кызның бер кулы юк...

Елгада көлешә-көлешә су кергән кызларга да кушыла алмый ул – тәнен һәм андагы кимчелекне гел яшерергә мәжбүр.

Кичләрен бер-берләренә өйләрендә жыелып, кәеф-сафа корган кызлар белән дә очраша алмый, чөнки домбра чиертергә хәленнән килми. Бармаклары арасына агач кашыклар кыстырып уйнарга да жөрөт итми.

Аның балачагы һич бетмәгән бер хәсрәт эчендә үткән. Ул зәйтүн агачларына тиен кебек менә алмаган, тегермән янында бер-берләре белән шаярып көрәшкән ир балаларга су чәчрәтеп уйнаган яшътәш кызларын, стенага сөялеп, көнчелек белән күзәткән генә.

Хәзер инде ул үз хәле белән ризалашкан кебек күренә. Башка кешеләрнең жиңел генә башкарган эшләренә үзенең хакы булмаганны белә, жаны да моның өчен әллә ни көйми кебек. Тик... Тегермән ишек төбөндәге утыргычта сәгәтләр бие утырган бу кызның майданда чемченеп йөргән тавыкларга, тупыл агачының жылда лепердәгән яфракларына ярым йомык күзләре белән моңсу караш ташлавы һәркемне еламсытыр дәрәжәгә житкерә.

Кичләрен ул гел әтисе белән бергә чыга, ул да безне тыңлый – безне күзләнә.

* * *

Сүземне берәз кыска тотыйм, Адашым. Безнең горур һәм башбирмәс Атмажабыз тегермәнченең бу гарип кызына гашыйк булды. Тависларны, фазаннарны бар дип тә белмәгән кыргый кошыбыз канаты сынган бер тәлләтәвечкә тотынды.

Аллаһым шаһит, мин моны соңга калып аңладым. Моңарчы томаланган кебек булган күзем ачылганда ялкыннар моржаны ямап алган иде инде... Югыйсә чатырларны, һичшиксез, сүттерер – без башка жиргә күчәр идек.

Атмажа инде беркем белән дә сөйләшми, туйларга китми: зәйтүн агачы төбөнә берүзе чыгып утыра да көннәр бие кларнетын уйный. Ә кичләрен исә тупыл янына килә, кәефе күтәрелә, күзләрен кызга төбәп, кларнетына өрә дә өрә... Аның бу уены безнең дә жаннарны тетрәтә: нәрсәгәдер каршы төшсә, эчтәге ярсу чыгып беткәнче кычкырасы, жиргә ятып елыйсы килә. Аның уенында учак янында утка табынганнарның иңрәве, батып барган көймәгә бәрелгән дулкыннарның ыңгырашуы һәм шаулавы ишетелә.

Атмажаның канатлары салынып төшкән кебек. Йөзе саргайганнан-саргая бара. Тегермәнче авылга киткән көннәрдә аның ишеге янындагы таш утыргычта кыз белән янәшә утырганын, бармакларын өзгәләр дәрәжәдә кулларын ташка бәргәлөгән күргәч, бу эшнен болай дәвам итә алмаячагын аңладым. Бер кичтә аны яныма чакырдым. Икәү елганың түбән очына киттек һәм тал агачлары арасына кереп утырдык.

Ташлардан кызу-кызу сикергәләп аккан су тавышыннан һәм ераклардан ишетелгән ялгыз бака бакылдавыннан башка һичбер ым-шым юк.

Атмажа алдына карап утырган: нигә чакырганымны, ни белергә теләгәнәмне сорамый.

Кулымны иңбашына куйгач кына күзләрен күтәрәп миңа карады.

– Сөясенме? – дидем.

– Әйе, – диде.

– Нишләргә жыенасың?

Бу сорауның жавабын эзләгән кебек ул күзләрен югарыга, йолдызлы күккә төбәде, озак-озак карап торды, ә аннан кинәт кенә:

– Син безнең таборның башы, бармаган, гизмәгән жирең юк, тәжрибәң дә күп, акылың, көчөң бөтен чегәннәрнекеннән дә өстен. Йөрәгемне сиңа ачарга теләм, – диде.

Аннан күзләрен күктән алмыйча, серен йолдызларга ачкан кебек сөйли башлады:

– Аны бик яратам! Гашыйк булганымны төшенми дә калдым. Син минем кемне сөйгәнәмне беләсең...

Артымнан үзләренә хезмәтче малайларын юлаган байбичә ханымнарга борылып та карамадым. Жиде авыл белән идарә иткән хөрмәт ияләре килеп: «Кызым сиңең өчен янып-көеп хасталанды, кил. Кил дә кызымны коткар», – дигәндә дә җавап бирмичә, үз юлымнан киттем. Хәзер исә сыңар куллы бу кызым сөям менә.

Тик аны ала да алмам, аннан китә дә алмам. Югыйсә ул да мине сөя. Моңы бер көн элек үзе елап сөйләде. «Кил, бергә качыйк», – дидем. Ачыргаланып көлдә. «Агам, – диде, – мин синнән түбән дәрәжәдә, миңа сәдака бирәсеңмени?» Үземнең аны ничек яратканымны аңлаттым. «Миңа кулың урынына йөрәгеңне бирәсең», – дидем. Йөрәк бер кулдан кыйммәтрәк түгелмени?..

Кабат күз яшьләренә буылды. «Булмас, – диде. – Шуны аңла: син каршыма килгәндә һәрвакыт кимсенәчәкмен, башым жиргә иеләчәк, син мине шундый хәлгә төшерергә теләсеңме? Ташла мине, оныт, карт әтием янында калыйм, кабат монда килмә! Син азга булса да

гариплегемне оныттырдың, матур төшләр күрсәттең, гомеремнең соңына кадәр сине оныта алмам, әмма һич тормышка ашмаган эшләргә мине өметләндермә, әгәр чынлап торып яратсаң, хәзер үк кит моннан...»

Атмажа бер тирән сулыш алды да күзләрен түбән иде:

– Көн-төн уйланам... Кушылсак, бу икебез өчен дә чын-чынлап газап булачак. Арабызда икебезне дә буган, аңлашылмас бер һава исә башлаячак. Әгәр ул ачыла, теләгәнчә мине назлы алмаса, жаны теләгәнчә миңа килеп сарыла алмаса, күзләре һәрвакыт: «Нигә яшылгеңне минем өчен яктың, утка аттың, сиңа язык түгелме?» – дияргә теләсә, нишләргә? Һәр сүзем, һәр хәрәкәтем аны яралар; кызсам да, аны рәнжәтермен, кызгансам да, жаны өзелер, сөйсәм дә, аны кызганган кебек күренермен, кочакласам, буш кулы урыны сызлар... Һәм бу гел шулай дәвам итәр...

Нишлисемне, бу хәлнең мине кая китерәчәген сорама! Инде артык көчем дә юк, акылым да моңа житми. Фәкать гыйшкым бар... Маузер ядрәсе кебек йөрәгемә барып бәрелеп, бөтен тәнемә, бөтен дөньяма таралган сөю! Синең Атмажаның канатларын кыймылдатырлык та хәле калмады...

Шулай диде дә тынды. Соңгы сүзләре авызыннан шулкадәр ачы булып чыкты ки, башка бер сорау бирергә, хәтта аны юатырга да кыюлыгым житмәде. Хәер, аның бу хәлендә нинди генә сүз әйтсәм дә, ул мине тыңлый, ишетә алыр халәттә түгел иде.

Кулыннан тотып, житәкләп диярлек чатырга кадәр китердем.

Хәлләр көтелмәгәнчә авырлашты, Атмажаның үзүзен тотышы мине куркыта башлады. Әмма берни эшли алмый идем. Шуңа күрә барысын да хәзергә хәлендә калдырырга карар бирдем. Тәне бие төшемдә биек тупыл агачы төбөндә, кочагын жәеп, сабырсызлык белән көткән Атмажаны һәм иреннәрендә зур бер сөөнеч түгелергә торган хәлдә, сулган яңаклары ялкынланып янган тегермәнче кызының аңа каршы йөгәргән күрдәм. Әмма бер-берләрен кочагына атылып керделәр дигән мәлдә, ни икәнә дә билгеле булмаган бер нәрсә икесенең арасына кереп, аларны аерды. Ул нәрсә тәгәрмәч кебек ялтыр-йолтыр әйләнә һәм әйләнгән саен киңәя, зурая бара: егет белән кыз да, торган саен, бер-берсеннән һаман ераклаша бара...

* * *

Куәтле бер жыл һавадагы ак болыт өемнәрен үз артыннан сөйрәгән кебек, көннәр бер-бер артлы үтеп торга. Барыбыз да белә: болардан соң һичшиксез буран чыгачак, тирә-якны каплап зилзилә башланачак. Безне алда сагалаган билгесез шул куркыныч вакыйга өркетә.

Таборны авыр бер тынлык каплап алды. Тәжрибәле карт чегән хатыннары белгән әфсеннәрен укып, бөтен яхшы һәм начар рухларны Атмажага ярдәмгә чакырды. Сула барган яңаклары, кая караганы да билгеле булмаган шашкан күзләре белән яныбыздан ул узып киткәндә, яшь егетләр башларын түбән ия, кызларның йөзенә мәет төсә керә, иреннәре тетрәнеп калтырый башлый.

Рәсем: Наталья Васильева

Хатыннар, ирләр, яшыләр, картлар – һәммәбез бер карарга килә алмыйча, көтәбез дә көтәбез. Башыбызга нинди генә уй килсә дә, дуамал жил аларның һәрберсен себереп туздырып бара. Үзебезне ташкын уртасында калган, чарасыз бер хәлгә төшкән кебек хис итәбез.

Беркөн Аتماжа яныма килде. «Бу кичен тегермәнче карт белән сөйләшәм», – диде.

Күктә болытлар куерды. Кичкә куәтле язгы яңгыр явар кебек иде. Моңы аңа да әйттем.

– Кларнетны тегермән эчендә уйнайчакмын, – диде.

– Тегермән төнлә дә эшли, шул тавыштамы? – дим.

Сәер генә көлдө.

– Курыкма, – ди. – Кларнетны ул гөрелте аша да иштерсез. Сулышым көчле, куәтем бетмәде.

Яңгыр кичкә таба, чыннан да, көчәйде. Каршыдагы урман өстендә бер-бер артлы яшен ялтырый, эре-эре тамчылар зәйтүн агачларының кара яфракларында сәер тыпырдау белән биешә иде.

Барыбыз да тегермән эченә кереп тулдык. Түшәмдә селкенеп торган ике газ лампасы тирә-юньгә сүрән генә яктылык сирпи, тәгәрмәчләр, ташлар, тузанлы каешлар әйләнә дә әйләнә. Болар бөтенесе бергә чыгарган жан өзгеч гөрелтегә тәбәнәк түшәмдә биешкән яңгыр тамчылары тавышы кушыла: якында гына бер-бер артлы күк күкрәп, бу куркыныч аһәңне тәмамлый.

Тегермәнче белән кызы стена янындагы утыргычта утыралар. Түшәмдә селкенеп торган лампа яктысы кызга төшә, аның йөзгә гәжәеп күлгәләр уйный.

Тегермәннең бер почмагына яшеренгән Аتماжа кларнетта уйный башлады.

Тышта жил торган саен котыра, үзенең юеш камчысы белән кирпеч стеналарга суга да суга. Өскә күтәрелгән тегермән сулары, такта улактардан ташып, ургыла-ургыла жүргә сикерә. Тегермән ташлары нич туктамас кебек тиз-тиз дөбөрдәшләр, исәрләнгән кебек әйләнгән каешлар, такта тәгәрмәчләрнең бер-берсенә кәргән тешләрә еламсыраган кебек шакулдыйлар... Һәм бу гөрелтене күмеп киткән кларнетның нечкә тавышы әле ялварган, әле өзгәләнгән кебек тоела. Менә-менә туктар дип уйлыйсың, тик ул каяндыр көч алып, кабат көчәя.

Эңгер-меңгер караңгылыкта исә Аتماжаның кара күзләре генә елтырап күренә. Ул карашын бер мизгелгә дә читкә алмыйча, туп-туры яшь кызга карый. Күзләре һәркемне сискәндерерлек, йөрәген ачиттырырлык гәжизлек белән мөлдәрәмә тулы...

Егетебез шундый көйләр уйный ки, Адашым, аларның аһәңен аңлатырлык сүзләр таба алмам. Кайчак иртәнге кояшның жылы нурларын тоясың. Әмма шунның артыннан ук йөзебезне ерткалаган, күзләребезне сукурайткан, эчебездәге утларны ком бөртекләре кебек тирә-юньгә туздырып аткан бер чүл давылы чыга, һәм без бәгыребезгә пычак кадаган кебек булабыз. Бу минутларда аның уйнавын тыңлаучы һәркем шундый хисләр кичерде бугай.

Соңгы, кыска бер аһәңнән соң Аتماжаның аякка торып басканын күрдем. Ул ике-өч адым алга атлады һәм кисәк кенә кларнетын бер почмакка күтәреп атты.

Бу шулкадәр көтелмәгән булды – барыбыз да утырган урыннарыбыздан сикереп тордык һәм кызганулы күзләр белән аңа карадык. Ул исә битенә төшеп, йөзен тәмам каплаган кие кара чәчләрен кулы белән артка таба сыпырды. Кинәт кенә тирән чокырга төшеп киткән кебек күренгән күзләре тирә-юньгә бер караш ташлады, аннан тегермәнче белән аның кызына төбәлдә. Озак-озак карады...

Ул минутларны гомерем буена да оныта алмам, Адашым. Тышта давыл котырыпмы-котыра, стеналар селкенә, түбәдәге чирәпләр оча һәм тегермән холыксыз бер хайван кебек ухылдый-ухылдый әйләнә. Аتماжа исә уртада, лампаның сүрән яктысында гәүдәсеннән ун кат биек бер күлгә кебек басып тора. Ул кабат тегермәнче кызына карады. Йөзе исә аңлатып булмастай бер газаптан жыерылып килде. Кара-кучкыл битенен тиресе киеренкелектән шартлар, кан баскан күзе тегермәннең барлык почмакларына кадәр чәчрәп таралыр кебек... Тешләрә арасында чәйнәлгән, изелгән иреннәре исә ап-ак булып агарган. Ул иреннәр нидер әйтергә теләгән кебек кыймылдый, ирен читләре исә еларга әзерләнгән кебек аска таба жәелә бара...

Әмма бу хәл бер мизгел генә дәвам итте. Соңыннан егетебезнең күз кабаклары акрын гына аска төште. Күзен йомган килеш ул берәз басып торды: аңа кадәр берничә адым булса да, бөтен тәне калтыраганы бөтенезгә дә күренде. Ләкин ул үзен тиз кулга алды. Бер тапкыр кабат барыбызга да карап чыкты. Ярдәм көтә кебек иде ул, үзен өзгәләрчә бу һәр төшкән авырлыктан коткарырдай бер ярдәм... Аннан башына кемдер суккан кебек ыңгырашып куйды. Һәм... кире чигенә-чигенә, тегермәннең икенче башына – тәгәрмәч һәм каешларның котырылган кебек әйләнгән почмагына атылды.

Бер мизгелгә урыннарыбызда калдык. Соңыннан тилеләр кебек артыннан йөгәрдек.

Кызганыч, Адашым, әмма соң иде инде, бик соң... Аتماжа инде «эш бетте» дигән кебек караш белән безгә таба килә иде. Уң кулы юк һәм ул кул урыныннан улактан аккан су кебек кан сиптерә. Берничә адым атлады да, Аتماжа аякларыбыз астына егылды...

Бу, Адашым, чыннан да сөя белгән бер чегән хикәясә.

Бакчада чәчәкләр ачылган бер мәлдә синең кулларың арасына килеп кәргән һәм үзеннән дә чәчәкләр хуш исе килгән сөекле ярың белән кочаклашып елга ярында утыру, үбешү (арыганчы үбешү!) – бик рәхәт бер хәлдер. Сине күргән вакытта башын читкә борган горур кызың капка төбөндә таңга кадәр ай яктысында басып торып, моңы соңыннан иптәшләрәң елап аңлатуың да безнең арабызда калсын, бу шулай ук начар түгелдер.

Фәкать Сөю башкадыр: икенче берәүнең гәүдәсендә булмаган әгъзаның үзгә бар икәнлеген күрергә көчәң калмагач, аны кубарып атарга батырчылык итүңдер... Адашым, бу – чын сөюдәр...

Төрөкчәдән Наилә ХӨРМӘТОВА тәржемәсе.

ИРСЕЗ КАЛГАН ТӨН

Алсу ШАКИРОВА

Хатын-кыз дөньясы бик серле ул... Әйе, без – гажәеп кызык затлар. Ир-атлар гына түгел, кайчак үзөбездә үзөбездә аңламыйбыз. Андый мисаллар – адым саен...

Сәгать кичке сизгез тулганда балаларны ияртеп, әллә ничә букчаны, аяк киеме капчыкларын, ашамлыклар тулы пакетларны күтәреп өйне ачып керәбез. Бүген ашарга пешерәсе юк! Ирем Алабугага командировкага китте. Үзем чәй белән дә торам, балалар – урык-сурык. Хәзер сузылып ятып телевизордан сериал карыйм! Аяк киемен салып идәнгә басуым булды, хыяллар әллә кая очты да югалды. Салкын... Газ сүнгән! Ах, жүнсез, ирем киткәнне көтеп кенә торган диярсен.

Котельныйга кереп утны яндырдым да, газ котелының экранын карыйм. «Е03» хатасы. Минем өчен «Х35» ни дә, «Ж5» ни... Нәрсә булганын чуртым белсен. Газ сүнсә кемгә шалтыратасың инде? Шәхси 112 хезмәтенә – иремә! «Нигә мин киткәч кенә нәрсәдер була соң ул?!» – дип аптырый ул да. Котелны юри бәреп ватканмынмыни... Ул да хаклы, өйдән чыгып киттеме, берәр нәрсә ватыла да тора. Йә счетчик ата, йә машина кабынмый, йә плитә эшләми, йә ишек билкәненә кала. «Ярар, иртәгә кайткач үзең карарсың», – дип котылмакчы булам. «Салкынайтты бит, эшләтеп жибәрмәсәң, иртәнгә кадәр сулар да катарга мөмкин», – ди. Өч бала белән туңып ятасы килми, билгеле. Су да катса – бетте баш!

Ярар, эшләтеп карыйм соң. Ирем телефоннан теге төймәгә бас, монысына бас дип өйрәтеп тора, мин эшлим. Гөжләп кабынып китә дә тагын сүнә. Баксаң, басымы төшкән икән. Су тутырырга кирәк. Күз дә күрмәгән жирдән кул белән капшап кына кирәкле кранны эзләп таптым. Өз генә борган идем, басымны күрсәтә торган угы әллә кайда ук менеп китте. «Әйттем бит, әкрән генә ач дип. Хәзер артык суны агызырга кирәк», – дип кыза башлады ирем. «Фәлән торбадан уңгарак, сулгарак, аскарак... Әйе, әнә шул. Ачып жибәр, су агып чыгар. Берәр савыт куеп тор, идәнгә акмасын!» Ярар, монысы да булды, басымы нормага килде. Ө котел барыбер эшләп китә алмый азаплана, сүнә. Миннән генә булмасын аңлагач, таныш газовикка – Евгенийга шалтыратты. Алай ди, болай ди, видео аша гына көйлибезд, ди Евгений. Кичке тугыз тулып барганда өеннән кемнең чыгып китәсе килсә инде!

Газ котелы эшләмәсә, якин да килә торган кеше түгел инде мин. Алай-болай шартласа, бер генә кешегә зыян килсә, дип, котельныйның ишеген үк ябып куя идем... Шалтыратышып, видео аша элемтәгә кердек. Зур гына күзлә газовик үзә нидер ашый, үзә минем белән сөйләшә: «Гөжләп эшләп китә алмый. Тягасы юк. Урамнан карап керик әле, торбаларга боз катмаганмы?» Алай гына карап буламыни әле аны. Буй житми, өстәвенә, тездән кар. Башта баскыч эзләп таптым. Аны күтәреп, карда бата-чума торбага таба менеп киттем. Евгений минем белән – кесәмдә. Куллар буш булмагач, телефонны шунда шудырдым.

Баскычны карга батырып куеп үрмәләп мендем. «Боз катмаганмы?» – дип кычкыра Евгений кесәмнән. Каккалап карадым, боз кисәкләре коелып төшмәде, чиста.

Котельныйга кереп, зур торбаларны чистарттырды, ачып, комлы-балчык-лы суларын агыздырды. Кабынмый. «Бер генә юлы калды, – ди Евгений. – Котелның капкачын ачарга кирәк». Ю-у-у-ук, тавариш газовик, мин моңа әзер түгел! Шартлап үләр хәл юк! Ө ул мине көйләп торырга уйламады да. Крестообразный отвертка табарга куша... Мин инде лар өстенә басып газ котелының шөрепләрен сүтәм... Евгений өйрәткәнчә: ишеген дә салдырып алдым. Менә – күптән куркып йөргән зәңгәр ягулык дөньясы минем күз алдымда! Әйе, капкачын ачуга, дөрләп эшләп тә китте ул, каһәр суккыры. Куанырга иртә иде әле. «Соры төстәгә помпаны күрсәтмә? (Евгений белән «на ты» күчеп куйганны сизмәдек тә.) Шуңа ике үтә күрәнмәле юка шланг килә. Монда таба тартып чыгар помпаны. Шлангның берсен сүтеп ал да өрәп кара».

Иреннәр белән шлангга беректем. Бер күзем шлангга карый, икенчесе зәңгәр утка. (Шулай да була икән!) Каш янармы, чәч янармы инде хәзер. Котел эшләп тора бит! Житмәсә, өрәп тә булмый. Телефонның теге ягында Женя мине күзәтә: «Әһә, димәк, тыгылган. Продувка ясатырга кирәк. Икенчесенә өрәп кара». Жәһәт кенә икенчесен тартып чыгарам. Бусы жиңел өрелә. Теге беренчесен яңадан өргәләп чистарттым да кабат урынына этеп керттем. Котелның ишеген элдем, шөрепләрен борып куйдым. «Ну маладис! Иртәгә үзем килеп тагын бер контроль үткәрәм. Сиңа газовик сертификаты алып киләм!» – дип шаярта Женя.

Нинди сертификат, Женя, берүк кирәкми!

Жиңел генә котылырсың, бар! Төне буга саклап чыктым әле мин ул котелны. Сертификатлы газовик дип, бу котелны эшләтеп тору минем өскә кала күрмәсен тагын! Котельная – ирләр биләмәсе. Үзләре генә хуҗа булсыннар берүк! Ирләрдән башка нәрсә эшли ала торган адәм затлары соң инде без?!

Фото: ru.freepik.com

СИН САЗЫҢНЫ УЙНАДЫҢ...

«Шигърияттә – Тукай, музыкада – Сәйдәш, сынлы сәнгатьтә – Урманче, сәхнәләрдә – Илһам...» Шушы канатлы сүзләр әдәбиятыбызның, сәнгатебезнең йөзен билгели. Ә без инде Салаватка ияреп: «Тукайларың, Сәйдәшләрең өчен, Илһамнарың өчен яратам!» – дип җырлыйбыз. Илһам Шакиров... Татарстанның һәм Россиянең халык артисты, Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты, сәнгатьнең иң югары бүләге – «Алтын Аполлон» иясе... Бер сүз белән генә әйткәндә – Бөек Җырчы! Аны «Моң патшасы», «Халкыбыз Сандугачы», «Күңел күгенә күтәрелгән Тургай» дип йөртәләр. «Син сазыңны уйнадың»... Илһам диюгә, күңелемдә иң элек шул җыр яңгырый башлый. Аның баритон тавышындагы сыгылмалар, илаһи моң – исциткеч тембр, шәрык, төрек мотивлары... Әллә нинди әкияти серле бер халәттә җыр дулкыннарына күмелеп, күңел кыллары нечкәрә. «Моңланып ай нурларында, / Син сазыңны уйнадың...» Әйтерсең җырчы үзе сазда уйнап, хатирәләргә бирелгән дә, үткәнән, бүгенгесен, җырлы юлларын йөрәгеннән кичерә. Безне дә шул моңлы халәткә күчерә: уйландыра, үткәннәрне сагындыра...

Эльмира
ЗАКИРОВА

***Яшьлегемне искә төшергәндәй,
дәфтәр битен кичке җыл
ача...***

Без мәктәптә укыганда Илһам Шакировка үлеп гашыйк идек! Аның турында кайда, нәрсә язалар – барысын җыеп барабыз, үнберәр җыр язылган пластинкаларын кат-кат тыңлыйбыз, «Илһам» – иң матур исем тоела. Яраткан җырчыбыз турында дөньяларны онытып сөйләшәбез.

– Кызлар, бүген радиодан Илһам «Сәрвиназ»ны җырлады!

– Ә миңа аның «Әдрән диңгез»е ошый!

Һәрбер җыры бәгырьләргә үтеп, җаннарны иркәли...

– Миңа – «Сарман вальсы»!
– Ә сез Илһам Шакировның Сарман районы Яңа
Бүләк авылында туганын беләсезме?
– «Идел» инструменталь ансамбле белән җырлавы
гына да ни тора!

– Ул җырчы гына түгел, композитор да! – дип, мин
дә белдекләләнәм. – «Сәлам сезгә, сәлам!», «Гөлмәрьям»,
«Истә, һаман да истә», «Син сазыңны уйнадың»га көйне
Илһам Шакиров язган!

Ә үзем күңел белән очынып, кызларны «Гөлмәрьям»
җырына твист биергә чакырам. Шундый «мәхәббәтебез-
не» тоеп торган классташ малайлар җырчыдан көнләшә
үк башлады хәтта! Ачулары килеп: «Илһам Шакировка
сез генә кирәктер инде!» – дип төртмә телләнделәр.

Ә «Идел буге каеннары» җыры чыккан гына мәлләр
бөтенләй әллә ни иде инде. Җырның сүзләрен блокнот-
тан блокнотларга күчереп алабыз, тәнәфесләрдә шул
җыр ритмына боргаланабыз, баянчы егетебез Рәшиткә
«Идел буге каеннары»н уйнарга кушып и ялынабыз...

...Җәйге чөлә. Шоколад төсләренә кереп, мәктәп
практикасы өчен бүлеп бирелгән чөгәндәр җирен эш-
кәртеп ятабыз. Шунда, йөрәкләрен иләсләндереп, безне
хыял дингезендә йөздәрдәй, күкләргә очырырдай
хәбәр алып килделәр: бүген кич Аккүз клубында Илһам
Шакиров концерты! Сөенеч тә (ниһаять, җырчының үзен
күрәбез!), ышанып бетмәү дә (хак сүз микән соң?..),
үпкә дә (ә нигә бездә түгел?! Алай дисәң, Актанышның
үзенә дә килми әле! Атаклы председатель Ясәви Хөсә-
енов үзе чакырып китергән ди Шакировны!), берәз
икеләнү дә (көтү кайтып, сыерлар савылмыйча, концерт
барыбер башланмый, күрше авылга җаяу барасы: эти-
әни әллә җибәрә, әллә юк...) бар иде күңелдә.

Юк шул, баралмадык. Минә дә, дус кызым Гөлшатны
да өйдәгеләр җибәрмәде. Караңгыда ничек кайтасыз,
әллә ни булып, имеш. Гөлсинә белән Рамилә барды
менә! Икенче көнне һушлары китеп сөйләделәр!
Ышаныр-ышанмас кына барган идек, клуб тирәсендә
гөж килгән халыкны, «Идел» ансамбле егетләрен күреп,
эчкә җылы керде, диләр. Илһам Шакировның әле ақ,
әле кара костюмнан чыгуларын тасвирлап, җырчының
кул хәрәкәтләрен, дирижерлык итеп алуларын,
җырларындагы борышларын, берсен-берсе бүл-
дерә-бүлдәрә искә төшерделәр – авызларыбызны
ачып тыңладык. Бәхетлеләр! Шунда: «Мин бары-
бер кайчан да булса Илһам Шакиров концертын
карачакмын!» – дип, күңелемә беркетеп
куйдым.

Иркәли, иркәли җанны ягым- лы көйләр...

...1973 ел, август. Казанда
университетның тарих-филология
факультетына имтиханнар
тапшырырга әзерләнеп
йөрим. Урамнарда
афишалар, афи-
шалар...
Берсе

тәмам зиһенемне чуалтты: 6 августта опера һәм балет
театрында Илһам Шакиров концерты! Сары кримплен
костюмнан, озын зифа буйлы яраткан җырчыбыз музы-
кантлары белән елмаеп басып тора. Беренче имтихан
1 августта – сочинение язачакбыз. Ә минем башта
ничек билет табарга да, ничек концертка барырга дигән
уйлар гына. Укырга керәлмәсәм керәлмәм, концертка
барыбер барачакмын, дип, театр кассасына йөгердем.

...Сочинениене яздым, татар теле һәм әдәбиятыннан
имтиханны 6 августта телдән тапшырачакбыз, сочине-
ние билгесен дә шунда гына әйтәчәкләр. Эчтә берәз
шом, дулкынлану булса да, кичен караячак концерт
миңа ниндидер көч бирә иде сыман. Һәм шулай булды
да. Сочинениегә дә, телдән жавабыма да «биш»ле куеп
чыгардылар. Илһам Шакиров концерты исә мине күкнең
җиденче катына күтәрде!

...Иртән тулай торак бүлмәбездә радиодан яраткан
җырчымы тавышына уяндым: «Сагындырды сызылып
таңнар атуы, / Әнкәемнең иркәләп уятуы...» Илһам
Шакиров Агыйдел камышларын, чишмә тавышларын,
кырларны-тугайларны искә төшереп, «Кайтам инде»не
җырлый иде. Авылыбызны, әнине сагындан елап
җибәрдем... Агыйдел дә безнеке инде! Илдар Юзеев
үзәкләренә өзеп язган ла!..

...Җырчының кайсы җыры да мине тәэсирләндерә,
хыял дөньясына күчәрә. Кышын җәйне, Чаллының
Кама буйларын сагынып, мәктәптә укуында «Яшь ле-
нинчы»га нәсер язып җибәргән идем. Газиз абый
Мөхәммәтшин мактады үземне. Ә ул нәсерне язганда
«Кама буге – туган як» җыры күңелемдә яңгырап торды.

...Безнең группада да Илһам Шакиров фанатлары күп
икән! Ә менә бездән бер курс түбән укучы Флюра
Низамова исемле җырчы кыз, шагыйрә кыз Уфадагы
нефть институтын ташлап, махсус Илһамлы Казанга
килгән, университетка укырга кергән! «Минә Уфада
укуп йөргән җирдән кубарып Казанга китерүче дә, анда
үткәргән кырык ел гомеремдә җыр белән шигырь, җыр
белән журналистика арасында буталып йөрүемдә дә
Илһам Шакиров «гаепле», – дип яза ул еллар узгач.
Искиткеч тавышка ия Флюра! Университетның атаклы
татар хоры солисты булып таныла, җырлары Татарстан
радиосыннан яңгырый, хәтта соңрак Илһам Шакиров
белән сәхнәләрдә дә чыгыш ясый. «Илһам абый җор
телле, Тукайны яттан белә, ике сүзнең берсендә темасы-
на туры китереп аның шигырьләрен кыстырып
сөйләшә...» – дип искә ала ул.

...Без җырчының кайда торганын да беләбез хәтта!
Куйбышев мәйданында Тукай һәйкәле артындагы биш
катлы йорт яныннан узганда гел үзен очратырбыз сы-
ман... Ләкин ул Казанда сагындырып кына куя концерт-
ларын. Гастрольләрдән кайтып та керми: әле Ташкентта,
әле Себердә, Мәскәү, Ленинградларда, йә бөтенләй

Илһам Шакиров концерты күкләргә күтәрде!

Хельсинкида ук. Әнә Нәкый Исәнбәтнең «Туган ил» шигыренә язылган жырны Финляндия татарларыннан алып кайттым дисә дә, барыбер Илһам абый аһәңнәре аңда. Шул ук Исәнбәтнең 1920 елда ук язган «Син сазыңны уйнадың» шигырен иске бер журналдан табып алып, искиткеч көй ижат иткән.

Афишалары күренә башлауга Илһам абый концертларына йөрәп тә карыйбыз инде! Спорт Сараенда алма төшәр урын да юк! Жырчының затлы тавышы Сәйдәшев, Мозаффаров, Ключарев музыкасын, Рөстәм Яхин, Заһид Хәбибуллин, Мирсәет Яруллин, Фасил Әхмәтов, Сара Садыкова, Әкрәм Даутов, Рим Хәсәнов жырларын халыкка тарата.

Бер шатлыкны бишкә, әй, бүләк...

Университеттан соң «Ялкын» журналы редакциясендә мин шагыйрь Хәйдәр Гайнетдинов белән бер бүлмәдә утырып эшләдем. Аны студент елларыннан ук беләм. Матур шигырьләр язудан тыш, шәп жырлый да иде әле ул. Концертларда Илһам Шакиров репертуарындагы жырларны башкара, тавышы да атаклы жырчыныкына охшаган. Студент чакта тулай торак коридорында Хәйдәр жырлый башласа, «Илһам Шакиров килгән!» – дип, бүлмәләрдән атылып чыгабыз. Салих Сәйдәшевнең «Жәй айлары» Хәйдәр башкаруында гел Шакировча яңгырый... Алай гынамы, аның туганы да дип сөйлиләр. Әйе, Хәйдәр Илһам Шакировның бертуган апасы Гыйльмисафаның улы булып чыкты. Сарманның Яңа Бүләге кайда да, Хәйдәрнең Зәй районындагы Дүртмунчасы кайда, дип аптыраган идем башта. «Авыллар урман аша гына. Әни кияүгә чыгып, Дүртмунчага килен булып төшкән», – дип аңлатты Хәйдәр. Илһам абый еш шалтыратта, Хәйдәр белән озаклап сөйләшәләр иде. Берсендә телефонны миңа алырга туры килде. Илһам абый кем булуым, исемем белән кызыксынды. Аннары Хәйдәргә сәлам әйтергә кушып, сабуулашты. Редакциябезгә дә килгән чаклары булды Илһам абыйның. Күрше бүлмәдә җаваплы секретарь Разил Вәлиев, шагыйрь Фәннур Сафин бергә утыралар иде. Жырчы алар янына килеп керүгә, көлешәләр, мазәкләр сөйлиләр, шаян сүзләр яңгырый. Шулай булмыйни! Алар ижатташ дуслар да иде бит! Разил абый сүзләренә язылган «Бер алманы бишкә бүләк», «Дулкын», «Таң жыры», Фәннурның «Хушлашырга ашыкма», «Ялгыз көймә» кебек жырлары Илһам Шакиров башкаруында искиткеч яңгырый... «Дулкын» жыры ничек язылуын Разил абыйның көлеп сөйләгәне истә. Ул Мәскәүдә Әдәбият институтында укып йөргәндә тулай торак бүлмәсенә ишеген шакыйлар. Ачса – Илһам Шакиров басып тора, ди! Жырчы Мәскәүгә «Мелодия» фирмасына яңа пластинкасын яздыру өчен килгән булган. Бер жырының көе матур булып та, сүзләре әллә ни түгел икән. Шунда Разил

абыйның Мәскәүдә укуын исенә төшереп, таксида аны эзләп тапкан. «Гомергә бер жыр тексты язып караганым юк иде. Кайчанга кирәк? Мәскәүгә кайчан киләсез?» – ди икән аптыраган Разил. Ә Илһам абый: «Сөгәтә ярымнан әйләнеп киләм, жыр тексты белән урамга чыгып тор, машинкада да бастырырга онытма», – дип ашыгып китеп бара. Халык көенә жырлана торган «Дулкын» жыры менә шулай дөньяга килә... «Бер алманы бишкә бүләк» жырының сүзләрен дә Разил абый яза. «Сүзләре ошады, көйгә салып жырлап карадым, – дип шалтыратта жырчы. – Ләкин бер жирендә син «Кар аклыгы гөлгә күчкән» дип язгансың. Шигырь итеп укыганда әйбәт ул, ә менә жырлаганда «караклыгы» дип ишетелә. Мин «караклыгы» дип жырлый алмыйм бит инде», – ди. «Кыш аклыгы гөлгә күчкән» дип үзгәртәләр.

...Юлда Мөслимгә кайтып барабыз. Илһам Шакировның «Их, Мөслим, инде нишлим? Сагынырмын ич мин...» дип жырлавы колакка яңгырый сыман. Ул «з»ларны да ничектер безнеңчә, Минзәлә сөйләшкәндә әйтә кебек тоела миңа. Якташ шул... Чаллыларны узгач, Теләнче Тамак тирәсендә уң якта Яңа Бүләк авылына керүче юл күзгә чалынып кала. «Илһам Шакиров авылы», дим. Кайткан саен шул ук сүзләр кабатлана. Теләнче Тамак мәктәбендә университет укытучыбыз Флера Сафиуллина белән бер чорда укып йөргәннәр. Ул еллар турында Флера ападан матур истәлекләр тыңлаган бар...

...Әгәр классташлар белән жыелып, кабат бер-беребезне бүлдерә-бүлдерә Илһам Шакиров турында белгән-нәребезне искә төшерә башласак, мин, әлбәттә, аның ситез буын бабаларын ачыклаганнарын, иң ерак бабасы Алпар исемле булуын әйтер идем. Этисе Гыйльметдиннең оста тимерче булуы, аны 1937 елда кулга алулары, әнисе Нуриәсманың ялгызы гына алты бала үстерүләре турында беләбез инде. Илһам Алабуга пединститутына барып та, «халык дошманы баласы» дип, аны укырга алмыйлар. Шул хәлләрдән соң институт бакчасына чыгып жырлавын ишетүчеләр, күрүчеләр дә була...

Прагада халыкара музыка бәйрәмендә «Кара урман»ны акапеллага жырлавын, аны дөнья күләмәндәге музыкаль казаныш дип бәяләнүләрен җиткерер идем. Бөек музыкант Мстислав Ростропович та беркемгә дә әйтмичә Илһам Шакировның Мәскәүдәге концертына барган һәм «Кара урман»ны тыңлап таң калган! Сәхнә артына кереп: «Ты убил меня этой песней!» – дип, Илһамның кулын кыскан! Икенче көнне үзләренә кунакка чакырган.

...Һәркайсыбызның үз Илһам Шакировы, аңа бәйле истәлекләре, үзенә генә туры килгән жырлары бар икән. Без барыбыз да бөек жырчыга, аның искиткеч жырларына гашыйк булганбыз икән...

*Аһ, терелттең син күңелнең
Бар күмелгән кылларын!
Яңрап үткән ул гомернең
Мин авазын тыңладым.
Моңланып ай нурларында
Син сазыңны уйнадың...*

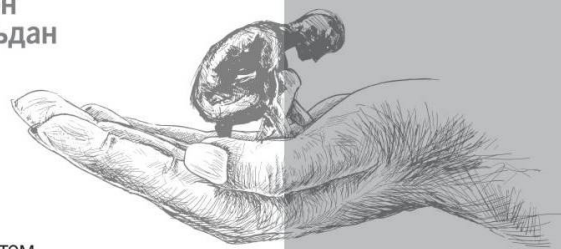
Шушы бер жыр бөтен хатирәләргә бер җепкә тезде.

Динара
ӘХМӘТ

Ватанны саклаучылар көне... 25 яшемә кадәр бу бәйрәмнең әһәмиятен бөтенләй аңламадым, хәтта минем өчен ул көн гадәти бер көн кебек иде. Хәтта 23 февральне календарьдан сызып ташларга теләгән вакытларым да булды.

СИН МИҢА БИК КИРӘК!

Хәтирә

Патриотик тәрбия алып үскән бала мин. Ватан сакчылары бәйрәменә бер генә каршы мөнәсәбәтем булмагандыр. Бары тик ул бәйрәмне, башка балалар кебек үк, әтилә бәйрәме дип кабул итә идем. Һәр бала өчен әти кеше – герой! Ниндидер зур батырлыктар эшләгән, аны саклаган, яклаган, көчле, баһадир гәүдәле, бернәрсәдән дә курыкмый торган герой! Мин дә әткәйне шулай күз алдына китерә идем. Фотолардан күреп, аның нинди зур гәүдәле икәнен беләм. Минем белән сөйләшкәннен, уйнаганын күз алдыма китерәм. Мондый ныклап хыялланулар, гадәттә, елга өч тапкыр була – әткәйнең туган һәм үлгән көннәдә, 23 февральдә. Беренчеләрендә әнкәй Коръян ашы уздыра. Әби-бабайлар жыелып, аның рухына дога кылалар, матур истәлекләр белән уртаклашалар. Эх, бик кечкенә идем, шул рәхәт вакытларны начар хәтерлим. Әтиемне дә белмим бит. Ул фажигале төстә һәлак булганда миңа нибары 3 яшь иде. 11 яшьлек апамны, мине, яңа гына өченче тапкыр әни булган әнкәебезне, бөтенләй дә күрмәгән төпчек кызын ятим калдырып, әткәй мәңгелеккә күзләрен йомды. Баһадир гәүдәле әткәйнең ак жәймә астында ятканын бүгенгедәй хәтерлим. Эштән кайткач, мине үттекиләп уйнаганы да берәз күз алдына килә. Хыял дөньяма исә хәтта тавышын да, ничек көлүен дә ишетәм.

Ләкин балачагымадагы һәр 23 февраль бәйрәмен ачык хәтерлим. Бәйрәмгә атна-ун көн кала, сыйныфыбыз белән әтиләргә тәбрикнамәләр әзерли башлыйбыз. Кулдан ясалган матур бүләкләргә әтиләребез ничек сөенәчәк бит?! Ә эчәндә чын күңелдән язылган теләкләр: «Яраткан әтием! Сине Ватанны саклаучылар көне белән котлыйм! Озын гомер, нык сәламәтлек, бәхет телим! Син безгә бик кирәк! Сине яратып, кызың». Тактада язылган шушы теләкләрне бар күңелемне биреп ясаган тәбрикнамәгә мин дә күчерәм. Сөенә-сөенә алып кайтып, әнкәйгә тапшырам. Әнкәй ачып укый да, авыз кырые белән генә елмаеп: «Рәхмәт, кызым. Бик матур ясаганың», – дип тәбрикнамәне шкафының иң күренә торган урынына алып куя. Хәзерге акылым белән әнкәйнең тыштан гына елмаерга тырышканын, күңеле тулы хәсрәт булганын аңлыйм.

23 февраль житүгә, матур тәбрикнамәләрне алып әткәй янына барабыз. Әнкәй аларны пакетка салып, яхшылап лента белән бәйләп тә куя әле. Имеш, карда юешләнеп бозылмасыннар. Авыл үзәгендә урнашкан спортзалга юл тотучы дусларым, сыйныфташларым очрый шунда. Әтилә бәйрәменә. Ә без, кар ерып, әткәй яткан зиратка якынлашабыз. Әнкәй ишетелер-ишетелмәс кенә догалар укый. Ул салган эз буйлап, мыштыр-мыштыр артыннан без барабыз. Балалык инде: күңелдә ниндидер шатлык хисләре дә барлыкка килә кебек. Жәй көне зиратка йөрү – бер хәл, ә кыш көне анда бару башкача рәхәтлек бирә. Менә без әткәйнең кабере янында басып торабыз. Тәбрикнамәләр «тапшырылган» – чардуганга эленгән. Әнкәй хәл-әхвәлләрне сөйли кебек исемдә калган. Елыйсы да килә, күңел сөенә дә кебек...

Бу хәл күпме дәвам иткәннен төгәл белмим. Тәбрикнамәгә башка сүзләр язарга кирәклеген аңларлык яшыкә життем. Күңелдән әткәйгә шулай безне иртә калдырып киткәне өчен үпкәләп тә йөрдем әле. Дусларымның махсус рәвештә әтиләре турында мактанып сөйләгәннәренә дә, үртәшеп үпкәләшкәч: «Мин сине әтигә әйтәм, ә синең кайтып әләкләшергә әтиң юк», – дип үзәккә үткәннәренә дә игътибар итмәскә өйрәндем. Ләкин шулай да 23 февральне календарьдан алып атасым килде. Үсмер вакыттагы бу халәтем өчен үземне бер дә гаепләмим. Инде үзем әтием яшенә житсәм дә, күңелемдәгә нәни кызчыкка әти назы кирәк көннәр була әле.

Хәзер Ватанны саклаучылар көнен көтеп алам. Чын күңелдән озын гомер, нык сәламәтлек теләр якын кешеләрем бар. Алар миңа бик кирәк! 25 яшемдә кабат әтиле булдым. Кайнатам – зур терәгем. Ватаныбыз алдындагы бурычын үтәп кайткач, егетем белән гаилә кордык. Армиядә хезмәт иткәндә язышкан хатларны, аңа чигеп жибергән кулъяулыкны, фотосурәтләрне, дембель формасын истәлек итеп саклыйбыз. Балаларыбыз да аларны кызыксынып карый.

Менә тагын бу көн килеп житте. Хәтирәләрне яңартып, әнкәй саклап калдырган бер истәлеккә әйберне табып алдым. Әткәй өчен бүләк итеп ясалган минем кул эше. Әнкәй аның артына: «Әтиң рухына дога кыл, кызым», – дип язып калдырган. Кылам, әнкәй, елга өч тапкыр гына түгел, һәрвакыт йөрәгемдә әткәй. Менә бу хәтирәләрем дә рухына дога булып ирешсә иде.

*Бу хатлар – әтиемнең
бертуган сеңлесе Мәсрүрә
апа истәлекләре. Ул Арча
районы Шекә авылында туган.
1942 елның кышында аны да
Бөек Ватан сугышына алалар...*

«Бүгенгедәй хәтеремдә: 1942 елның кышы бик карлы булды. Капка-коймалар барысы да кар астында калды. Әни белән икебез генә торабыз. Зур өйне жылыта алмагач, мунчага кечкенә генә мич чыгарып, шунда күчендек. Бер көнне мунчабызны түбәсеннән кар күмеп киткән. «Нигә таң атмый икән? Инде йокы да туйды», – дип, әни белән караңгыда сөйләшеп ятабыз. Сыер мөгрәгәне ишетелә. Әни то-рып, абзарга чыгыйм дисә, ишек ачылмый. Этә-төртә торгач, ишекне берәз гына ачып, кулларыбыз белән карны чокып, үзәбез сыярлык тишек ясадык. Инде әллә кайчан төш үтеп киткән, кар каплаганга гына шулай караңгы икән.

Мин сугышка киткәндә әни мәрхүм шул мунчада ялгызы калды. Аның чана артына ябышып, карда абына-сөртенә, авылны чыкканчы: «Кая китәсең, балам? Мине ташлама!» – дип елаганнары әле дә күз алдымда. Абый да фронтта булгач, карт ананың берьялгызын калдырып, аның бердәнбер таянычын алып китәргә тиеш тә булмаганнардыр югыйсә. Яшылек белән шуны да уйлый белмәгәнмен инде.

Авылда ирләр затыннан һичкем калмады, барысын да алып бетерделәр. Чират кызларга житте. Авыл советы рәисе булып якын туганыбыз эшли иде. Сугышка китәргә дип беренче повестканы кызлардан миңа китерделәр.

Без авылдан иптәш кызым Мөкаттәрә Хәбибрахманова белән икәү алындык. Икебез дә актив комсомол идек. Концертлар оештырабыз, спектакльләр куябыз, нинди ижтимагый эш бар: барысын да безгә йөклиләр иде. Күрәсең, болар югалып кала торган кызлар түгел, дип, сугышка безне җибәрергә булганнардыр.

1942 елның март аеннан 1945 елның августына кадәр Мәскәүдә аэропорт дивизиясендә хезмәт иттек.

Мөкаттәрә белән бергә китеп, авылга да бергә кайттык. Аерылмас дуслар идек. Хәтта йөзгә дә бер-березгә охшаш идек. Соңрак Мөкаттәрә кияүгә чыгып, авылдан китте...»

«...Бүген минем өчен олы шатлыклы көн – сезнең хатыгызны алдым. Туган илдән килгән бу хат һәммә нәрсәләрдән кыйммәт, изге, кадрле. Һәр хәрефен, һәр сүзен кабат-кабат, сыгыла-сыгыла елап укыйм. Туган илне, урманлы, таулы Шекәмне күрәсем, авылдашларымның хәлен беләсем килә. Мин дә шул пәриле Шекә авылында туып-үсеп, сугышка киткәнче эшләп яшәгән идем. Әни ул пәриләр турында безгә кызык итеп сөйли иде. Ул үзе дә пәриле Яхъя хәзрәт нәселеннән. Инде аларны белгән кешеләр калмаган, әлбәттә.

Абыйны армиягә озаткан көн бүген дә исемдә. Ул 17 яшеннән укытучы булып эшләде, Ишнарәт, Носы мәктәпләрендә, аннары Биектау районы Ямаширма мәктәбендә укытты. Армиягә дә шул районның Мүлмә авылыннан алынды. Аны озатырга мин дә бардым. Абыйның сыгылып-сыгылып гармун уйнаганы гел күз алдыма. Шул китүдән абый турыдан-туры сугышка керде.

Сугыш бетеп, ике елдан соң абый кабат Мүлмәгә кайткан, әнине дә үз янына алдырган...»

Мәсрүрә апа сугыштан кайткач, хәл белергә килгән авылдашлар аның орден-медалылар таккан кителен киеп-киеп карыйлар. «Ничекләр киеп йөрдең моны, бигрәк авыр бит», – дип гажәпләнәләр. Ләкин аның сугыштан соңгы тормышы бәхетле булмый. Төрөк-мәнстаннан кунакка кайткан Зөлхәбирә апасын илтешергә баргач, Ташаузда эшкә урнаша, шунда кияүгә чыга. Гомере буге авылны юксынып яши.

Әтием Хафиз Хәким улы Хәкимов исә сугышның беренче көненнән башлап Берлингача барып житә. 1965–1966 елларда Казанбаш мәктәбендә укытканда, тарих түгәрәге җитәкчесе буларак, укучылар белән бергәләп Казанбаш, Көтек авылла-

рындагы сугыш ветераннары белән очрашып, музей өчен бик күп экспонатлар туплый. Бер бүлмәгә тутырылган ул әйберләргә мәктәп директоры: «Бу иске-москының берсен дә калдырма», – дип, жыештыручыга ишегалдына чыгарып яндырырга куша. Икенче көнне әти көл өменә капланып үксеп елый.

Әтием дә, Мәсрүрә апа да фашистларны жүнәргә үзләреннән өлеш керткән батыр авыл балалары иде. Аларның тырышлыгы диңгездәге бер тамчы кебек кенә. Ләкин бит диңгез үзе дә шул тамчылардан тора.

Нурия ХӘКИМОВА.

Татарстан Журналистлар берлеге
агзасы.

Узган елның 20 октябрендә әтибез Рәсим Вәжетдиновның 85 яшьлек юбилее булды. Ул Актаныш районы Пучы авылында яши.

Әтисе Газетдин 1942 елның мартында яу кырында башын салганда әткәй ике яшь тә биш айлык сабый гына була. Әниләре Мосаллиягә ун баласына әти дә, әни дә, президент та, политбюро да, прокурор да булырга туры килә. Аның һәр сүзен балалары катгый закон дип кабул итә.

Безнең әткәй авылсыз яши алмый. Ул – авыл туфрагынан яралган. Урамда нинди генә һава булмасын, һәрвакыт эш дип көйде. Тыйнак, аз сүзле, сабыр холькы әткәй күп еллар буена «Нур Баян» исемендәге колхозның амбарында машинист булып эшләде. Әнкәй Флүсә исә гомер буге Пучы участок хастаханәсендә хезмәт итте. Икесе дә бик эшчән, тырыш иде. Безнең гаилә тирә-юньгә һәрвакыт үрнәк булды. Әткәй белән әнкәй кебек матур яшәгән кешеләр сирәктер. Тормышта төрле вакытлар булгандыр, тик аларның ачуланышкан чакларын күрмәдек.

Без – аларның бер-бер артлы туган биш баласы да кечкенәдән эшләп, тормыш көтеп үстек. Мәктәпне тәмамлагач та, беребез дә алга таба укыргамы-юкмы дип баш ватмадык.

Әткәй белән әнкәй 44 ел парлы гомер итте. Әнкәй үлгәнгә дә инде 12 ел. Әткәй парсыз калды. Авылда ике өй аркылы гына улы Илһам яши, кызы Венера – Әнәктә. Алар – әткәйнең төп ярдәмчеләре.

Ул үзе озын гомернең серен хезмәттә, хәрәкәттә күрә. Бүген дә эшсез тормый: бозаулар үстерә, кош-кортлары бар. Бакчасында бөтен төр яшелчә үсә. Печәнән дә үзе чаба әле, Аллага шөкер. Безнең өчен өзелеп, һәрберебезне барлап, уңышларыбызга сөенеп яшәгән, борчылган чакларыбызда тиешле сүзләргә табып юаткан кадрлар кешебезгә исәнлек-саулык, озын гомер телибез. Яратабыз сине, әткәй, бик хөрмәт итәбез!

Барлык балалары исеменнән
олы кызы
Римма ӘХМӘТХАНОВА.

Без батырлар турында китаплардан гына укып, батырлыкны бары яу кырында гына кылып була дип уйлыйбыз. Ә бит алар безнең үз арабызда. 15 яшьлек Равил Әминов – шуларның берсе.

1988 ел. Безнең 8 нче сыйныфны тәмамлаган чор. Чыгарылыш кичәләрен матур гына уздыргач, Равилнең әбиләрендә рәхәтләнеп кич утырдык. Кемнәрнең кая барасын, нинди планнары барлыгын сөйләштек. Шулай сөйләшеп утырганда Равил берәм-берәм барыбызга да текәлеп карап чыкты. «Нишләп алай карыйсың?» – дип сорагач, «Барыгызны да исемдә калдырасым килә», – диде. Балалык белән аның

бу сүзләренә игътибар да итеп тормаганбыз.

Истәлеккә калсын дип, чыгарылыш көнне фотоларга төштек. 25 июнь көнне класс житәкчесе аларны безгә мәктәптә тапшырасы иде. Ләкин бу көн хәвефле хәбәрдән башланды. Күрше Кызыл Ялан авылындагы бер йортта иртән янгын чыга. Печән чабарга барган жиреннән ялкын телләрен күреп, Равил ярдәмгә ашыга. Ут өченнән ике яшь баланы алып чыгып өлгәргән егетнең өстенә электр чыбыгы төшә. Аңа шундук беренче ярдәм күрсәтәләр. Тик... 15 яшьлек комсомол егетнең шул мизгелдә сулышы өзелә... Кемдер – янгын сүндерү машинасын, кемдер «ашыгыч ярдәм»не чакырырга йөгәрә, ә кемдер авылга кайгылы хәбәрне ирештерә...

Көтелмәгән бу сүзгә ишетү безгә бик авыр булды. «Ул әле үзе дә бала гына бит. Алда күпме хыяллары, эшлисе эшләре бар иде...» – дип өзгәләндек. Бик авыр булды безгә Равил беләу хушлашу.

1989 елның 12 маенда Чистай районы Татар Талкышы урта мәктәбе укучысы Равил Дамир улы Әминовка РСФСРның Югары Советы Указы белән вафатыннан соң «Янгын сүндерүдә күрсәткән батырлыгы өчен» медале бирелде. Безнең комсомол оешмасы аның исемен йөртте, соңрак аның исемендәге аллея ачылды.

Узган ел ноябрь аенда, бу хәлләргә 36 ел узгач, классташлар белән кабат очрашып, 15 яшендә арабыздан киткән батыр егеткә мемориаль такта ачу тантанасында катнаштык. Татар Талкышы мәктәбендә аңа багышлап «Батырлык дәресе» узды. Аны сыйныф житәкчесе Фәргать абый Сатдаров һәм Гөлбикә Садыйковалар уздырды. Равилне бер минут тынлык белән искә алдык.

Гөлнур ӘХМӘТЖАНОВА-
МИННЕГАЛИМОВА.
Гөлия МАНСУРОВА-
ЖӘЛӘЛЕТДИНОВА.

**Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтеп калабыз.
Безнең адрес:
Казан, Декабристлар ур., 2.
e-mail: ssuum@yandex.ru**

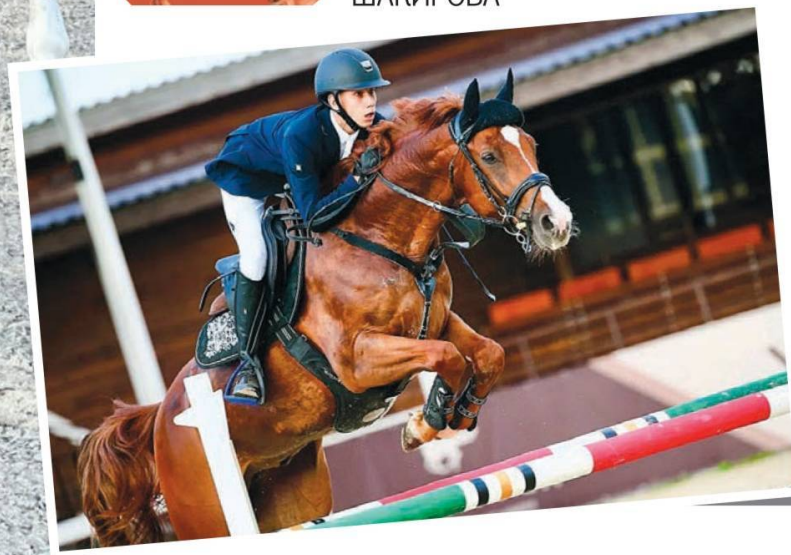

АТ ИӨРӘГЕ

...Комадан чыккан Адельгә әнисе Ләйсән ни булганын аңлатырга тырыша: «Чабыш атың – Кай башыңа типкән, улым. Кай...» Әле сөйләшә дә алмаган Адель исә бертуктаусыз башын селки. Юк, юк, Кай гаепле түгел, Кай типмәде! Ике атна ярым комада ятса да, Кайның ялгыш кына да үзенә тимәвен яхшы хәтерли Адель. Барысы да башкача булды бит! Баш сөягенең яртысы диярлек булмавы да ул кадәр борчымый егетне. Кайны гына гаепләмәсеннәр! Конкур буенча Татарстан Республикасы ярышларының күп тапкырлар призеры, җиңүчесе, юниорлар арасында Бөтенроссия ярышлары чемпионы, Россия җыелма командасының тренеры зур өметләр баглаган яшь спортчы Адель ХӘЛИУЛЛИНга карата табибларның фаразлары куркыныч була. Егет йөри алмаячак...

Алсу
ШАКИРОВА

Фотолар: гаилә архивынан.

Беренче мәхәббәт

Азнакай районы Актүбә бистәсендә туып-үскән малай конкур спорты белән очраклы гына шөгыльләнә башлый. Классташы әнә гел төрле шөһәрләргә, ярышларга йөри, мәктәпне дә еш калдыра. Эх, шулай гына укыйсы иде ул, дип хыяллана Адель дә. Шул гап-гади хыялы 14 яшендә Актүбәдәге ат спорты мәктәбенә алып килә дә инде аны. Әмма үзе хыялланганча укуны калдырып ярышларга йөрү тиз генә бирелми әле. Сикерә башлаганчы да өйрәнәсе осталыклар бихисап: атка атланырга, йөрергә, куркуны жиңәргә кирәк. Ат белән бербөтенгә әйләнергә, бертөрле фикерләргә, бер-береңә ышанырга...

Үжәтлек үзенекен итә. Өч айдан Адельне беренче ярышка чыгаралар. 19 яшьлек Арбалет – тәҗрибәле ат. Алай да барысы да борчыла: Адель үзе дә, әти-әнисе дә, тренеры да. Дулкынлану комачаулыймы, беренче ярыш «төрле» була. Маршрутны узганда өзәнгесен (стремя) югалта Адель. Моңы күрәп торган тренеры хөкемдарлар өстәле артыннан микрофонны алып бөтен манежга: «Тотыгыз! Тот!» – дип кычкырмаса, Адель өчен ярыш нәрсә белән тәмамланыр иде икән?..

Жайдакның беренче аты – беренче мәхәббәт кебек. Адель өчен дип махсус сатып алган беренче атның кушаматы Кай була. Яхшырак шартларда тренировкалар кирәк дип, тыныч холкы белән аерылып торган мерин белән (конкурда шундый атларда сикерәләр) Саба ат спорт мәктәбенә күченә Адель. Тик Кай белән урта тел табу алай жиңел генә бирелми әле. Элек 130 сантиметр дистанцияләргә дә сикергән егет Кай белән сиксәннә дә сикерә алмый кайчак. Яңа урын килешмиме... Әтисе белән киңәшләшеп, яңадан Актүбәгә кайтырга, андагы тренеры Людмила Закирова белән үзләренчә, үз тәҗрибәләренә нигезләнеп өйрәнергә хәл итәләр. Бер ай эчендә яңа команда – Кай белән Адель 120 сантиметр биеклеке ала башлый.

Үзәбезчә, татарча!

Иваново шөһәрәндә Бөтенроссия ярышлары. «Юноши» категориясендә чыгыш ясаучы Адель тренерын «Юниорлар» исемлегенә яздырырга үгетли. Хөкемдарлар, оештыручылар да каршы килми, ә Адель белән Кай исә 130 сантиметр биеклеке алырга тиеш була.

Конкур белән шөгыльләнүче спортчыларның ярышка жыенуын күз алдына китерәсезме? Алар бит үзләрен генә түгел, атны да әзерләргә тиеш. Атларны йөртүче махсус машинага аттан кала, ияре, камчысы, йөгәнә, атның аркасын саклай

торган япмасы һәм башка бик күп кирәк-ярак урнаштырыла. Ышкылып бармасын өчен койрыгын бәйлесе. 300–400 чакрым узган саен атны «коневоз»дан төшереп йөртеп алырга да кирәк. Бер төшергән атны яңадан машинага кертәп бастыруы тагын да авыррак әле. Үзәңне генә жыеп чыгып китү түгел шул!

Ярыш берничә көн дәвам итә. Беренче көнне – 120, икенче көнне 125 биеклеке сикерә Адель белән Кай. Әмма берни барып чыкмый. Бер биеклектә дә призер булалмыйча калалар. Сорاپ ал да, үзәң бер нәтиҗә дә күрсәтә алма әле! Тик! Беренче ике көнне сикерә алмасаң, өченче көнне бар да килеп чыгачак дигән ырым яши спортчылар арасында. Тәвәккәлләргә кирәк!

Менә ярышларның соңгы – өченче көне. Ярыш уза торган мәйдан янәшәсендә разминка ясый торганы да бар. Анда ике барьер гына тора. Спортчылар шунда сикереп разминка ясый торалар, хөкемдар чакыруга төп маршрутка чыгалар. Ә Кай... разминкада сикерүдән баш тарта! Берничек тә көйли алмый аны Адель. Үзе күз чите белән маршрутны күзәтә. Спорт мастеры булган егетләр барьерны ерактанрак урап узып, матур итеп сикереп чыгалар. Эх, анда барып житсәме-е-е... Әйдә инде, Кай жаным, сикер инде! Өстәвенә, көндәшләр дә: «Бара алмаячаксың, сикерми бу», – дип, йөрәк ялкынына утын өстәп тора.

Менә Адель белән Кай стартка чыгып басалар. «Бар да килеп чыгачак!» Шул сүзләр белән төп маршрутка кузгала. Барлыгы уника барьер. Аларны чиста узалар. Ә аннары... Адельнең фишкасы! (Бәлки, житешсезлегемдер, ди ул үзе.) Төп маршрутны узуга ук, туктап тормыйча «перепрыжка»га китә. Менә карарын аңлатып, хөкемдарга баш кага да кыңгырауга сугу белән Кайны кузгата. Әйдә, Кай, үзәбезчә – татарча! Адельнең йөрәге Кайныкы белән бер ритмда тибә. Бөтен спортчылар ерактан урап узган барьерга Адель туп-туры диагональ буенча гына китә. Беренчәсе, икенчесе... Секундлар кыскарытыла, иң яхшы вакыт белән жиңеп чыгалар!

Ярышта Россия җыелма командасының тренеры Владимир Кузьмин да була. Казандагы бер чарада Адельне күрәп хәтерләп калган тренер Актүбәгә дә килгән була. Адель турында сораша: «Ул малай катнашмыймыни? Аны зур килчәк көтә», – ди Владимир Кузьмин. Ул вакытта очрашмый калалар. Монда, 130 лы маршрутны сикергәннән соң, Адель аны танып алып туп-туры янына килә. Тик ул вакытта үз спортчыларын ярышка алып килгән тренер, инсульт кичергәннән соң, коляскада гына утыра

Ул төнне догада булып, Аллаһтан улларының исән калуын сорاپ никадәр күз яше түгелгәндер...

торган була инде. «Бирешмә, сине бик зур уңышлар көтә», – дип, Адельгә үгет-нәсыйхәтен бирә. Аяныч, хәзер ул инде гүр иясе...

Бер уңыш икенчесенә ялгана. Тренеры Людмила Закирова теләктәшлеге белән Адель башка тренер – спорт мастеры Ольга Данилова белән шөгыльләнә башлый. Бу тренердагы атлар да бөтенләй башка – корабль кадәр, ди Адель. Бер талпынып куюга, очып менеп киткән кебек буласың. Бер ай эчендә зур нәтижәләргә ирешәләр. Екатеринбургтагы ярышның өч көнендә дә беренче урында калып, абсолют жиңүче исемен алалар. Юниорлар арасында Бөтенроссия ярышында Адель Хәлиуллин – чемпион!

Фаҗига көне

Ивановодагы уңышлы ярыштан берникадәр вакыттан соң Мәскәү өлкәсенә «Максима» ат спорты комплексына тренировкалар уздырырга һәм шунда ук ярышта катнашырга барган спортчыларга көтмәгәндә тренер юлга җыенырга куша. Бер генә атна узган була югыйсә... Сәбәбен дә аңламаган балалар юлга әзерләнә башлый. Атлар сизгер, диләр... Гадәттә, «коневоz»га ун минутта кертәп урнаштыра торган Кайны бу юлы дүрт сәгать көйли Адель. Нич тә керергә теләми ат...

Актүбәгә кайтып җитәләр. Юлдан кайткан атны һәрвакыт йөртеп керергә кирәк. Бу – ат спортында язылган закон! Адель ат абзарына ялгыш кына керә ул көнне. Гран-при этабында катнашыр өчен яңа ат алырга Краснодарга китәр алдыннан кирәк-яракларын алырга дип сугыла. Планнар зурдан: 150–160 лы биеклеккә сикерә торган ат алып, спорт мастерлыгын үтәргә җыена. Ә Кайны йөртмәгәннәр! Адель тренерына шалтыратып киңәшләнә, ул да шул ук сүзгә кабатлый – атны йөртергә кирәк. Йөртмәсәң, атның аяклары шешә, эчәгәндә һава җыелып, корсагын чәнчи. Андый вакытта ат ятып аунаса, эчәгесе борылып, ул үләрگә дә мөмкин.

Алга таба булган вакыйгаларны Адель ничә тапкырлар кире кайтып, минутлап, секундлап исенә төшерәчәк эле. Сакланып калып була иде микән дип, киноплёнканы артка ураткан кебек, яңадан барлап, жавап эзләячәк...

Кайны җитәкләп, Адель башта манежга уза. Ә анда балалар шөгыльләнә, урын юк! Кайны урамдагы левадага (атлар ирекле рәвештә йөрсен өчен бүлеп алынган урын) алып чыгып йөртергә хәл итә. Капканы комплекс хезмәткәрләре ачып чыгарып җибәрәләр...

Левадада йөргәннәрен видеога да төшереп өлгәрә эле Адель – кар чистартылмаган юлның астында боз. Сөйләшә-сөйләшә атлый. Һәм бер мизгелдә ат

бозда таеп китә. Адель атны тартып куя да шул ук боз өстенә үзе дә китереп баса. Аннан соң булганы – төш кебек. Уң ягына очып барып төшкән егет башы авыртуга чыдый алмыйча, сул ягына әйләнә ята. Адельнең тормый ятканына аптыраган Кай килеп аны иснәп карый, төрткәли, курткасыннан тарткалап карый. Шул чакта урамга тәмәке тартырга чыккан бер хезмәткәр Адельне күрә ала. Аның: «Ашыгыч ярдәм чакыртыгыз!» – дип кычкырганын, левадага йөгереп кергәннән дә хәтерли Адель. Хәтерендә калган соңгы мизгелләр – ыгы-зыгы куптарган кешеләрдән куркып, левада буенча чабып йөргән Кайның тояк тавышлары. Адель караңгылыкка төшеп югала...

Мин аны сезгә бирим!

Иң авыр мизгелләргә Адель үзе хәтерләми. Этисе Марат Азнакай белән Актүбә арасындагы 20 чакрым юлдан тугыз минутта килеп җитә. Адельнең бәхетенә, ашыгыч ярдәмне Әлмәт хастаханәсе нейрохирургы Юнир Мөнир улы Янгиров күрсәтә. Беренче операцияне ясаганда Республика клиник хастаханәсе нейрохирургы Айрат Габделхәй улы Газизов кушыла. Баш сөягенә трепанация ясарга туры килә...

«Иртә беләнгә йә исән кала, йә юк...» сүзләрен ишеткән Адельнең әти-әнисе – Марат белән Ләйсәннең ниләр кичергәннән шул хәлдә калган кеше генә тулысынча аңлый аладыр. Ул төнне догада булып, Аллаһтан балаларының исән калуын сорап никадәр күз яше түгелгәндер... Реанимациядә ярты башы сөяксез яткан газиз балаларына карап, йөрәкләре парә-парә телгәләнгәндер... Улыгыз аягына баса алмаячак, йөри алмаячак дигән сүзләргә ышанасылары килмәсә дә, иң авыр чишелешкә дә эзер булырга тырышканнардыр...

Үзен Казанга күчәргәннәрен дә белми Адель. Әллә нинди куркыныч төшләр күрә, ике атнадан артык яткан командадан чыгарга азаплана. Чыкканнан соң да, коточкыч кыяфәтле кешеләр гел үзләре белән чакырып азаплай. «Әни, әнә тегендә басып тора, мине чакыра», – дип өзгәләнгәннән әнисе оныта да алмас... Төш белән өн арасында саташып ятканда арага әнисенәң мәрхүм бертуган абыйсы керә. «Бирим аны сезгә! Әнисенә болай да авыр...» – дип, Адельне Рафаэль абыйсы саклап кала...

44 килограмм авырлыкта калган, инвалидлыкка дучар булган егет исә тормышка чытырдап ябыша. «Нинди спорт турында сөйләсәң? Шахмат белән генә шөгыльләнәргә ярый», – дип чикләгән табиблар сүзе арасынан үзенә иң кирәген ишетә Адель. Операция ясаган нейрохирург Юнир Янгиров:

Үз гомерендәге иң авыр биеклеккә алырга кирәк бу юлы. Үзеңне җиңәргә кирәк!

Адель төшкән клипны карар өчен, смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз.

«Бер айдан яңадан атка атланачаксың!» – дип ышандыра. Шул сүз житә! Адәм көче белән генә түгел, ат көче белән Адель спортка кайтырга әзерләнә башлый. Реабилитация узуның һәр адымы, һәр хәрәкәтә шулкадәр авыр бирелсә дә, чарасызлыктан, авыртудан батыр егетнең еламый түзә алган вакытлары сирәк булса да... Башлагансың икән, чигенмә! Үз гомерендәге иң авыр биекләкне алырга кирәк бу юлы. Үзеңне жиңәргә кирәк! Жайдакларда да ат йөрәге бит!

Бу фажиғанә үзе белән бергә кичергән, яшьлэй олыгаеп калган, чәчләре чаларган әти-әнисе турында уйлаган саен, тамагына әле дә төер утыра егетнең, күзләренә яшь тыгыла. «Син булдырасың! Син спортка кайтасың! Без сиңа ышанабыз!» Улларының һәр яңа адымын жиңү дип кабул иткән Ләйсән белән Марат бу сүзләргә әйтүдән туктамайлар. Баланың төн йокысын саклап, жәрәхәтләр башыннан сыйпап утырганда да дога итеп кабатлайлар...

Гаебем булса, кичер...

Адельне аякка бастыру өчен бөтен дуслары, туганнары, якиннары күтәрелә. Хастаханәгә килә алганны аны ике яктан култыклап һава суларга да алып чыга, күңелен күтәргә, шаяртып көлдәргә тырыша. Килә алмаганны видеолар аша теләкләрен жибәрә. Адельнең дуслары Саша Чернов Марат абыйсы белән Ләйсән апасына чын терәк, ярдәмче була. Актүбәдә Кайны карап торуну үз өстенә ала, хастаханәдән чыккач Адельне мунчада юндыра. Егетне мир белән аякка бастыралар шулай!

Адельнең хастаханәдән чыгуына әти-әнисе зур бәйрәм әзерли. Башта Казанда Адель Хәлиуллин кубогына ярышлар уздыралар, аннары Актүбәдә зур бәйрәм, ярыш оештыралар. «Адель Хәлиуллин командасы призларына» уздырган ярыш кичке концерт белән тәмамлана. Бөтен Актүбә халкы Казан артистлары чыгышларын карап ял итә. Адельнең тарихын ишеткән жырчы Илнат Фәрхуллин, «Яшә» жырын аңа багышлап, Адельне үзе белән клипта төшәргә чыкыра.

Адель йөрәге белән Кай янына ашкына... Ат спорты комплексына кереп, туп-туры дуслары янына ашыга. Аптырап калган Кай башта аны танымый. Аннары, танып, жайлап кына янына килә... Сак кына борыны белән кагыла. Озак итеп Адельнең башын иснәп тора... Сөйләшә алсамы?! «Нәрсә булды, дусларым? Кайда югалдың? Баш сөягеңнең яртысы юк бит! Нишләттеләр сине? Мин гаепле булсам, кичер», – дип сыклар иде жан иясе.

Яшәү көче биргән, бу авырлыкларны жиңәргә ярдәм иткән хыялына ирешә Адель: яңадан атка атлана! Нәкъ Юнир Мөнирович әйткәнчә! Курку хисе дә юк! Кай гына... Дусларына зыян китерүдән куркып, сикермичә туктап кала торган була. Егыла

күрмәсен, бәрелә күрмәсен, имгәнмәсен дип саклай жайдагын. Әмма Кай туктап калган саен, тизлек белән барганнан соң төртелгән кебек, Адель үзе атның өстеннән төшеп китә. Беренче тапкыр төгәрәп төшкәндә барысы да куркып кала, билгеле. Әмма Адель аягында басып калырга өйрәнгән инде. Озак сикерә алмый әле Кай. Күңел жәрәхәтләрәннән төзәләр өчен ат йөрәгенә дә вакыт кирәк була...

Баш сөяге протезы әзер булгач, Адельне яңа операциягә әзерлиләр. Составы буенча 90 процентка кеше сөягенә якын булган протезга дигән акча фонд аша жыела. Тормышындагы иң авыр фажиға турында чәч арасындагы жөйләр генә искә төшәреп тора хәзер.

Бүген Адель халыкара класслы спорт остасы Андрей Лысенко кул астында шөгыльләнә, «Юниорлар» буенча чыгыш ясый, 150–160 сантиметр биекләкне алырга әзерләнә. Андрей Лысенко, социаль челтәрләрдә Адельнең видеосын күрү, үзе элементга чыга. Кайчандыр велосипедтан егылып ярты баш сөягенә тиресен ерткан, шул жәрәхәтләрдән соң югары үрләр яулаган спортчы Адельне үзенә тренировкага чакыра. Спорт мастеры исеменә бергәләп баралар. Хәер, бишәүләп! Әти-әнисе дә гел янәшә бит! Һәм Анжела... Язмыш Адельгә үз тиңен шул ук спорт төрәннән насып итә.

Кай әле дә сафта. Адельнең энесе Айданга өйрәнчеккә яхшы ат һәм тагын да яхшы дус булгач ул.

ЦЕЙЛОН ЧӘЕ ИЛЕНДӘ

Чулпан
ГАЛИМОВА

Узып киткән 2024 ел минем өчен көтелмәгәнчә килде һәм шатлыклы вакыйгаларга бай булды. Кияүгә чыктым! «Кияүгә чыккан бар ла аны...» дияргә ашыкмагыз. «30 яшь тулмыйча гаилә кормыйм!» дип йөрүче туташ өчен гайре табигый хәл инде бу! Кияүгә чыккач ширбәт аен билгеләп үтү ләзем. Кояшлы Төркия, тарих шавы ишетелеп торган Мисыр, шаккаттыргыч Дубай... Кай тарафта ял итәсен бездән дә яхшырак белеп, киңеш бирүчеләр шактый булды. Берсен дә ишетмәдек! Безне Шри-Ланка көтә иде инде. Чәй, зәңгәр китлар, исциткеч кояш баешлары, серфинг иле!

Шри-Ланка турында белешмә

- Шри-Ланка башкаласының исеме бик озын – Шри-Джаяварденепура-Котте.
- Дөге һәм карри – чәй илендә күпчелек ризыклар әнә шулардан тора. Шри-Ланкада тәмләткечләргә (специя) өстенлек бирәләр.
- Төп диннәр – буддизм, индуизм, ислам.
- Шри-Ланка озак вакыт колония булып тора (Португалия, Нидерланд һәм Бөекбритания).
- Чәй илендә крикет уены бик популяр.
- Биредә рупия яисә долларлар белән эш итәләр. Долларга күнегеп беткәннәр дисәк тә була, чөнки курсы күпкә отышлырак.
- Лотос – илнең милли символы.

Насыйп булса...

«Һиндстанга якын булгач, чүп-чар оясында яшәячәксез», «артык эссе булгач», «ризыкларын ошатмассыз», «чиста суга тилмереп утырырсыз», «өстегезгә фил ташланса, нишләрсез?»... Сәяхәтебез өчен Шри-Ланка дигән утрау илен сайлавыбызны белүгә, таныш-белешләрдән әнә шундый сүзләргә еш ишеттек без. Әмма фикеребездә нык тордык! Күрергә кирәк! Татар тотып карамыйча ышанмый ул. Сүз дә юк, Шри-Ланка якын җир түгел. Өстәвенә, Казаннан туры рейслар да юк. Янәшәндә яратканың булса, юл газабы сизелми дә икән. Без чәй иленең Көнбатыш провинциясенә караган Калутара шәһәрен сайладык.

Гаилә дуслыбызга әверелгән туруператордан ил турында барлык нечкәлекләргә белешеп, кунакханәне сайлагач (төп таләп: шау-шулы, бала-чагалы булмасын), шикләнүләр эреп юкка чыкты. Иң рәхәтә генә калды: «отпуск» дигән көнгә кадәр сәгәтләргә санау һәм сәяхәткә әзерләнү!

Әзерлек димәктән. Мин үзем берәр кая бара башласам, киём-салымнан битәр, дару, беренчел ихтыяҗ кирәк-ярагы, үзеңне саклау турында уйланам. Шри-Ланкага җыенганда бу хакта махсус сәяхәтчеләрдән белешеп, «пәрәвез» киңлекләреннән укып өйрәндем: гигиена кирәк-яраклары (бигрәк тә хатын-кызларга кагыла инде бу) аеруча кыйммәт җир ул чәй иле. Үзең белән күпләп алу хәерле. Аннары кояштан, агуланудан саклану чараларын кайгыртасы... Кыскасы, болар минем өчен матур күлмәкләр, итәкләр, купальниклардан өстенрәк торды. «Әйтерсең лә ул дарулар, кирәк-яраклар анда сатылмый. Үзегез

белән чиста су һәм карабодай ярма-сы да алып бармыйкмы тагы?» – дип көлдә ирем хәттә. Башыңа төшсә, алырсың да!..

Кайда да татарлар!

Дөнья читендәге Шри-Ланка утравына юл «Кайбыч–Мәскәү–Коломбо» маршруты аша салынды безнең. Мәскәүгә М-12 трассасыннан бардык. Мәскәүнең «бөке»ләрен, кояшсыз соры күк йөзен калдырып, самолетка кереп утырдык та, Ходайдан хәерле сәфәрләр сорап, күккә күтәрелдек. 13 сәгәт бугә күктә без! Очыш төнге сәгәтләргә туры килүе аеруча яхшы булды. Йокы туйдырырга мөмкин дигән сүз. Кичке һәм иртәнге ашка уянып алдык та, калган вакытны йә китап тыңлап, йә йоклап үткәрдек.

...Сорылыктан арыган күзләргә кояш нурлары иркәләп уятты! Шри-Ланкага төшүебез икән. Кояш инде самолетта чакта ук безгә «рәхим ит» ди! Утрауда 29 градус эссе! Тансык җылы инде бу! Самолеттан төшүгә үк калын киёмнәргә салып ыргытып, океанга чумасы килә. Әмма... Безне тропик яңгыр көтә иде әле.

Мондагы эссе Казан эссесенә түгел шул ул. Автобуска утыруга, шөкер, салкын су тәкъдим ителәр. Яши-селәр килә башлады! Коломбога исән-сау килеп җитүебезгә сөенеп, автобусның Россиядән килгән башка туристлар белән тулып, кузгалып китүен көтәбез. Туристлар бик күп. Башлыча Кытай, Европа илләре, Россия кешеләре. Ирем Зөлфәт белән без кайда да татарча сөйләшәбез. Шри-Ланка ни дә, Әтнә ни инде безгә! Татарча сөйләшүебезне автобуста бездән алдарак утырган ханым ишетеп алды.

- Сөз татарлар әллә?! – ди бу.
- Әйе. Казаннан ук килдек, – дибез.

Әлмәттән булып чыкты ул ханым. Үзе генә сәяхәт итәргә ярата икән. Инде балалары үскән, үзе өчен яши, ягъни. Доминиканада да, Вьетнамда да, Төркиядә дә, ватаныбыз курортларында да булганы бар икән. Аның белән сөйләшеп утырган арада, автобуска тагын бер кеше өстәлдә.

– Кайда да татарлар!

Тагын бер юлдашыбыз Мәскәүдә яши булып чыкты. Тумышы белән Бөгелмәдән. Шулай ук үзе генә сәяхәт итәргә ярата. Дөнья читендә дүрт татарның бергә очрашуы куаныч булды, әлбәттә.

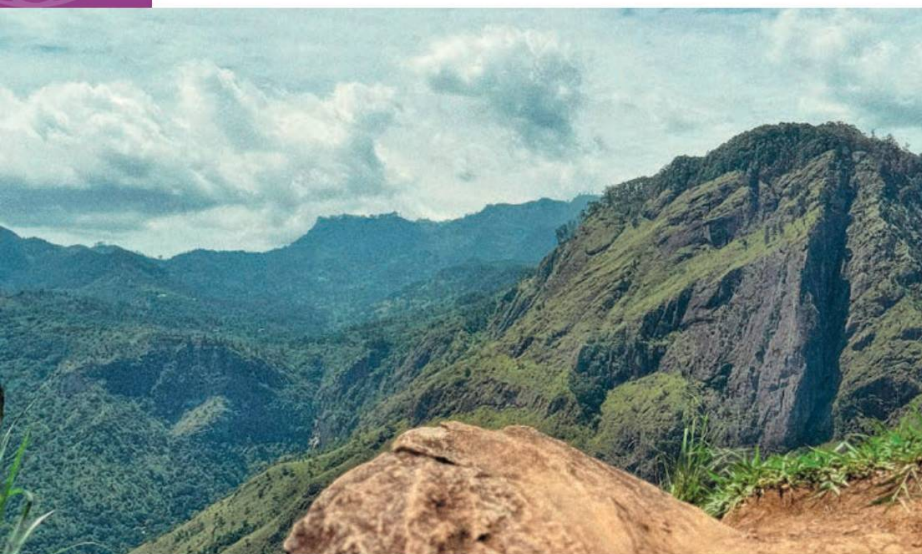
...Аэропорттан туристлар яшәячәк кунакханәләргә юл бер-ике сәгәтлек. Безне орып яуган яңгыр һәм Шри-Ланка манзарасы озата бара. Моңа өстәп гидыбыз Антон (алар үз исемнәрен шулай руслаштыра, туристларга яраклаштыра) Шри-Ланка турында кызыклы мәгълүмат сөйли: «Бездә банан, экзотик җиләк-җимешләр бик тәмле. Ашамыйча кайтып китә күрмәгез. Әлбәттә, кокос сөтен эчегез. Әмма бездә кыяр, помидор дигәннәре бик үк тәмле түгел. Сөздәге кыяр күпкә тәмлерәк. Мин үзем Россиядә өч тапкыр булдым. Бездәге флора һәм фауна да искиткеч! Хайваннардан куркырга кирәк түгел. Алар юлга да чыгарга мөмкин, кунакханә тирәләрендә дә очратырсыз. Ерткычлары белән шаярмыйбыз, билгеле. Дулаган океанга да кермәү хәерле. Керсәгез, безгә үпкәләмәгез!»

Автобус тәрәзәсеннән карау – бер нәрсә, ә урамга чыксаң... Унда да, сулда да, алда да, артта да – ямь-яшел дөнья. Күккә төбәлсәң дә, яшел агачларга уралып, күзгә озын лианалар төшәр төсле тоела башлар. Шри-Ланка табигате әнә шундый ул!

Урам «гид»ы

Кунакханәдән чыгуга, туристларны җирле халык сырып ала. Моңа эзер булырга кирәк. Житмәсә, күпчелеге русча да яхшы сукалый әле (сүз уңаеннан: Калутара – рус телле туристлар өчен иң кулай җир,

■ Адам тавы. Аның турында изге тау, диләр. 2243 метр биекләктә урнашкан. Бу урын дүрт диннең гыйбадәт урыны булып санала икән әле.

■ Маймыллар. Туристларның күплегә алар өчен – оҗмах!

Цейлонның башка шәһәрләрендә телне алай ук яхшы яки бөтенләй белмиләр). Берсенә дә сине «ял-гызлыкта» калдырасы килми: экскурсияләр тәкъдим итә, яр буенча йөрәп килергә кыстый. Кайбер очракларда нык итеп «юк» дип әйтә белү кирәк.

Йөри торгач, бер жирле кеше белән танышып, сөйләшеп киттек. Үзен Ранди дип таныштырды, экскурсияләр тәкъдим итте. Берәз гына алгарак китеп, шуны әйтим: экскурсияләргә үзегезнең туроператорыгыздан яисә бик ышанычлы гидлардан гына сатып алыгыз. Урам гидларына ышанмагыз! Һәрнәрсә өчен «чаевые» дип кенә торалар. Әмма без бит әле бу кагыйдәне белми идек. Ышанычыбызны яулап алды бу. «Тук-тук (Шри-Ланкада башлыча әнә шундый транспортта йөриләр – Ч. Г.) бар, иртәгә Бентота пляжына алып барам, матур жирләрне күрсәтәм», – диде. Ярый, хуп.

Беренче тукталышыбыз Канде Вихарайа дигән гыйбадәтханә комплексы булды. Бу будда храмы, Берувела шәһәрәндә урнашкан. Зур комплексның төп урыны – Шри-Ланкадагы иң зур – 48 метрлы Будда сыны. Анда баш һәм аяк киемнәрен салып керәсе. Бу – мәжбүри! Биредә монахлар да йөри иде. Ранди әйтүенчә, алар сөйләшми, чөнки сөйләшмәскә ант эчкән. Аларны юкка-барга борчыйсы да түгел. «Фотога да төшәргә яра-

мыймы?» – дип сорагач, сөйләшмәскә дигән аңтын 16 еллап бозмаган берсе белән безне истәлеккә фотога да төшерде әле Ранди. Моның өчен монахның аягына кадәр иелеп рәхмәтен белдерде. Будда белән сабуллашып, ташбакалар фермасына юл алдык. Шри-Ланканың кайсыдыр төбәгендә алар белән су да коенып була. Әмма мин фәкыйрегез ташбакалардан куркам. Фермага кергәндә дә жаным чыгарлык булды, билләһи! Аның каравы, ирем ташбакаларны үз итә! Бу экскурсия аңа аеруча күп хис-кичерешләр бүләк итте. Ташбака фермасында әле яңа гына йомыркадан башын чыгарган бәләкәчләрне дә, инде озын гомер юлын үткән – 25 яшьлеген дә күрдөк. Аларның саны кимегәннән-ким, дип, ямансу уйларга этәрде гид. Ташбаканы аш-су өчен дә, зәркән эшләнмәләр өчен дә, кызык өчен генә дә тоталар, юк итәләр, ди. Кешеләрнең кешелек-сезлегә кайчагында таң калдыра шул...

...Бентота пляжында дулкыннар белән уйнап, океанның тозлы суында коенып арыгач, кире кунакханәгә кайтып киттек. Кәеф – күтәрәнке! Әнә теге, алдарак язып үткән хәл килеп чыкканчы күтәрәнке иде ул. Кунакханәдә туктагач, «экскурсия өчен акча» сорый башламасын-нармы Ранди белән тук-тукер! «Кичә ике кеше өчен дә тулы сумма түләдек, тагын нинди акча?» – ди-

без. «Чаевые» дигән сораулары икән. Экскурсия хакының 15 процентын! Әле дә ярый жебегәннәрдән түгелбез. Ирем инде «тынычлыкта гына калдырсыннар», дип, акча янчыгын капшып башлаган иде: «Экскурсия шартлары турында кичә әйтергә иде. Акча әзерләгән булып идек. Үзегез без гадел, намуслы халык дип сөйләдегез, ә хәзер киресен күрсәтәсез бит!» – дип кенә жибәрдем. Ак турист – бай турист дигәч тә инде. Шушы көннән соң акча дигәндә Шри-Ланка халкының әллә нәрсәләр уйлап табуына тулысынча инандык.

Матурлык эзләп

Шри-Ланкадагы экскурсияләрдә иң авыры – төнге сәгәтләрдә уяну. Утрау үзә бәләкәй генә тоелса да, шәһәр белән шәһәр арасында Казан–Сарман арасын үткәндәй буласың. Экскурсияләргә (дөрөсрәге, туристларны кунакханәләрдән жыю эшен) шуңа күрә төнге сәгәтләрдә башлылар. Шри-Ланка вакыты белән төнге бердә без автобуста хыялланган урыннарда юл тоттык.

Яла паркы. Шри-Ланкадагы Яла исемле паркта джипларда утырып, кыргый хайваннар яшәгән тыюлык буенча биш сәгәтлек экскурсия вакытында маймыллар, филләр, төрледән-төрле кошлар, буйволлар, крокодил һәм башка «табигать балаларын» күрергә мөмкин. Яла турында әллә ни сөйләп торасы юк

■ Тугыз аркалы күпергә утырып та, басып та, ятып та фото-сурәткә төшә халык! Батыр йөрәклеләр икән. Күпергә менеп сурәткә төшү өчен йөрәкнең әллә ниндие кирәк! Аска карасаң – упкын, берни юк төсле. Шри-Ланка кадәр Шри-Ланкага килеп фотога төшмимме инде?!

инде. Чүлле, ташлы, тузанлы тыюлык буйлап барасың да барасың... Берәр ят жәнлек күрсәң, бәхетең бар дигән сүз. Без хәтта тавыклар да күрдөк. Шуңа мөлдә авылларыбызны сагынып куйдык... Ялага баруың уңышлы узган дип әйтер өчен, биредә фил һәм леопардны күрергә кирәк. Без фил күрдөк. Хәтта баласын да.

Элла. Эллага сәяхәт турында күбрәк хатын-кызлар хыяллана. Чын! Бик матур урыннар, социаль челтәрләрдә күрсәтү өчен менә дигән локацияләр биредә! Ирем бу сәфәребездән бик арыса да, үзем өчен Элланы Шри-Ланканың иң матур урыны буларак кабул иттем һәм хәтердә калдырдым.

Эллага барып житәр өчен гүр, әй, юк ла, юл газлаптарын узасы. Бормалы, тар серпантин юллар... Бермәлене гомерең өчен курку да биләп ала. Әмма матурлык өчен ни эшләмәссең! Элла – бик яшел, бик таулы шәһәр ул. «Элла» сүзе шарлавык дигәнне аңлата. Климаты да, һавасы да үзгә. Шау-шулы, урыны белән «астагы» сасы шәһәрләрдән соң монда һава чистарып киткәндәй була. Эллага сәфәребез... маймыл сыйлаудан башланды. Уянып бетмәгән күзләрең бер көтү маймыл гайләсе багып торсын әле!

Маймыллар ашатканнан соң Элланың төп һәм иң матур урынарының берсе – тугыз аркалы

күпергә («күктәге күпер») килеп життек! Сүз уңаеннан: шәһәр аша Шри-Ланка тимер юлларының төп линияләре уза. Шри-Ланка колония булып торган вакытта, жирле халык үз көчләре белән ясаган ул күперне. Иң кызыгы шул: ул тимердән түгел. Әмма аның ныклыгына шаклар катарлык! Күпер каркасын әллә таштан, әллә агачлардан корганнар. Каркасны бетон белән тутырганнар. Бетон каткач, булчак күпер тирәсен таш белән өйгәннәр. Бу данлыклы, тарихи күпер әле дә эшли.

«Күктәге күпер» белән генә чикләнмәдек бу көнне. Безне кече Адәм кыясы көтә иде. Бик текә! Биекlege 1141 метр. Тау түбәсенә менеп житү өчен 900 дән артык адым ясарга кирәк. Кыяга юл чәй плантацияләре аша уза. Тауга күтәрелгән көннең эсселеген әйтеп аңлатырлык түгел. Бугазларны буып алырлык кайнар һава... Моңа карамастан, чәй плантацияләрендә эш кайный. Һәм анда бары тик хатын-кызлар гына. Хезмәтләре коточкыч авыр, әмма бик аз түлиләр икән!

«Тауның кечесе булгач, зуры да бардыр?» – дип сорыйм гидтан. Бар икән. Элла шәһәреннән көнбатыштарак зур Адәм тавы бар, ди. Тау турында риваятьтә тө бар. Имеш, аның яссы өлешендә ташка басылган аяк эзе табылган. Будда тарафдарлары аны Будда калдырган дип саный. Ә мәселмәннар бу эзгә оҗмахтан куылган Адәм эзе дип фаразлый. «Эз чынлап та бармы?» дигән соравыма, гид хәйләкөр елмайды гына. Әнә шунысы күңелне кыгтыклап калдырды бит!

...Экскурсияләребез тәмам. Соңгы ике көнне без якыннарыбызга һәм үзәбездә бүләкләр эзләп, кунакханә пляжында кызынып, су кереп, океан белән хозурланып үткәрдөк. Нәрсә әйтим? Күрергә кирәк! Шри-Ланка – бөтенләй үзгә ил. Безнең аңыбызга, «комфорт зонасы»на туры килми торган урын ул. Бәлки, булганын кадрларга өйрәтә торган жирдер дә әле.

...Безгә – Суба гаманак, ягъни хәерле юл! Киләсе тукталыш – туган ил! Нинди булса да, үзәбезнеке, туган һәм торган жир!

Күчтәнәч .....

Шри-Ланкадан нәрсә алып кайтырга соң? Без үзәбездә өчен тансык тоелган жиләк-жүмеш, магнитлар, дарулар, чәй, дөге, кокос мае, шоколад порошогы, тәмләткечләр, косметика, безнең илдә инде хәзер сатып алып булмаган татлы сулар алып кайттык.

Чәй. Аны теләсә кайда сатып алалар! Супермаркет кебек жирләрдә алсагыз, матур каплы, сыйфатлырак та була әле. Әмма бәясе бераз гына югарырак.

Тәмләткечләр. Хуш исле тәмләткечләр шулай ук бөтен жирдә диярлек сатыла. Без төрле борычлар кушылмасын һәм дарчин алып кайттык. Сатып алганда капларның бөтенлегенә, тишек булмавына игътибар итегез.

Кокос мае. Кокос маеның косметика чарасы буларак сатылганын да, ризык әзерләүдә кулланырга мөмкин булганын да сатып алдык. Беренчесе чәчләргә бик файдалы, ди. Шри-Ланкадагы гүзәл затлар куе, озын, матур чәчләренә әнә шул кокос маен куллана да инде.

Бездән лайфхак: мөмкин булганча сатулашыгыз! Моңың ояты юк. Чагыштыру турында онытмагыз. Бер кишеткә кереп кенә, барысын да җыеп чыгарга димәгән. Туристлар өчен сату нокталары почмак саен, иң элек барысын да йөрөп, ассортимент белән танышып чыгарга кирәк. «Бу кишеттә фәлән сум, сез фәләнгә сатасыз бит», дип әйтерлек дәлилдәгез булсын.

ПНЕВМОНИЯ

Соңғы вакытта типик булмаган пневмония белән авыручылар саны берәз артты кебек. «Типик булмаган», ягъни атипик пневмония дигән диагнозны ишеткәч, күпләр куркып кала. Гомумән, пневмония сүзе үзе үк бик җитди кабул ителә.

Татьяна НЕЕШПАПА,
беренче категорияле
табиб-пульмонолог, терапевт

ТАБИБ ӨЧЕН «КЫЗЫЛ ФЛАГ»ЛАР

- Тән температурасының 38,5–39 градуска кадәр күтәрелүе;
- күкрәк читлегендә авырту барлыкка килү;
- тын алганда кабырга арасындагы мускулларның һәм умрау сөяге өстендәге чокырларның эчкә таба суырылуы;
- какырыкта кан булу.

ПНЕВМОНИЯНЕҢ СӘБӘПЛӘРЕ

● Пневмония ул – үпкәләрнең кискен инфекцияле ялкынсынуы. Аның төп сәбәбе бактерияләр һәм вируслар. Типик булмаган пневмонияне исә күп очракта микоплазма, хламидия кебек микроорганизмнар китереп чыгара. Хәзер нәкъ менә микоплазма аркасында килеп чыккан пневмония турында ешрак телгә алына.

ҮПКӘ ЯЛКЫНСЫНУНЫҢ ТӨП БИЛГЕЛӘРЕ

- температура;
- ютәл;
- еш сулыш алу;
- тын алуы авырлашу;
- күкрәк читлегә авырту;
- интоксикация.

Классик пневмония күп очракта менә шушы билгеләр белән аерымлана. Атипик пневмония башкачарак уза. Югарыда санап үтелгән билгеләрнең берсе дә булмаса, хәтта стетоскоп белән үпкәне тыңлаганда классик пневмониягә хас тавыш – хырылдау да ишетелмәскә мөмкин. Кайчагында берәз гына температура күзәтелә, ләкин ул югары булмый. Шуңа күрә типик булмаган пневмония дип атала да ул.

ПНЕВМОНИЯ НИЧЕК АЧЫКЛАНА

Классик пневмония булганда диагноз кую кыенлык тудырмаса да, типик булмаганын ачыклау берәз катлаулырак. Пневмония булу-булмавын раслар өчен гомуми кан анализы, ике проекциядә рентген билгеләнә. Ялкынсынуның сәбәбе исә авыз һәм борын куышлыгынан алынган мазок, ПЦР-тест, экспресс-тестлар аша ачыклана. Ләкин пульмонологның төп инструменты – аның колаклары. Табиб рентген тасвирламасына яки анализларга гына таянып эш итми. Пациентның үзен күрәп, барлык зарларын тыңлаганнан соң гына диагноз куела һәм дәвалана билгеләнә ала.

ПНЕВМОНИЯ НИЧЕК ДӘВАЛАНА

Ялкынсынуны китереп чыгарган сәбәпләргә ачыклау бик мөһим, чөнки дөвә чаралары шуның нәтижәсендә билгеләнә.

Пневмония антибиотиклар белән дәвалана. Бактериаль пневмония булганда – антибиотикларның бер төре, микоплазма һәм хламидия аркасында килеп чыккан типик булмаган пневмонияне дәвалаганда икенче төре билгеләнә. Вируслы пневмония очрагында бөтенләй бүтән төрле дарулар сайларга туры килә, чөнки антибиотиклар вирусларга тәэсир итми.

ПНЕВМОНИЯДӘН НИЧЕК САКЛАНЫРГА

■ Пневмония җитди авыру, һәм аннан беркем дә тулысынча саклана алмый. Ләкин грипптан һәм пневмококк инфекциясеннән вакцина ясатып, өзлегүләргә китерә торган пневмонияне кисәтергә була. Грипп вирусы аркасында килеп чыккан үпкә ялкынсынулары аеруча куркыныч, чөнки ул бик тиз, берничә сәгать эчендә башлана. Быел грипп вирусының 2009 елда күзәтелгән H1N1 төре өстенлек итә. Грипп дулкыны гадәттә декабрь урталарынан башланып, мартка кадәр бара. Вакцинадан соң канда антитәнчәкләр барлыкка килсә өчен, якынча ике атна вакыт кирәк. Пневмококк инфекциясеннән вакцинаны теләсә кайчан ясатырга була. 60–65 яшьтән өлкәнрәкләр, шикәр чире һәм башка хроник авырулары булганнар, авырлы ханымнар өчен моңдый вакциналар аеруча әһәмиятле. Авырлы ханымнарда грипптан вакцинаны йөклелекнең икенче өч айлыгында (триместр) ясатырга киңәш ителә. Әйе, вакцина да чирдән 100 процент саклап кала алмый, ләкин ул өзлегүләрдән саклый.

Кадерле укучылар!
«Сорау-жавап»
сәхифәсенә сездән
сораулар кабул итәбез.
Пенсияларне билгеләү
яки хокук өлкәсенә
кагылышлы сорауларыгыз
булса, безгә юллагыз.
Аларга Россия Социаль
фонды белгечләре һәм
юристлар җавап бирәчәк.
Үзегезне борчыган
сорауларыгызны –
8 (843) 2-22-09-77
телефоны аша,
420066, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы,
2 нче йорт адресы буенча
яки
ssuum@yandex.ru электрон
адресына «Сорау-жавап»
дип язып җибәрә аласыз.

Сорауларга Россия Социаль
фондының
Татарстан Республикасы
буенча бүлеген җитәкләүче
Эдуард ВАФИН җавап бирә.

2 Миңа III группа инвалидлык
бирделәр. Пенсиягә чыгарга
әле ерак, тагын 15 ел эшләргә
кирәк. Гомуми эш стажым
20 ел ғына. Хәзер эштән
китсәм, 60 яшемдә пенсиягә
чыкканда, миңа пенсия ничек
билгеләнәчәк, ул нинди коэф-
фициент белән исәпләнә?
20 ел стаж пенсиягә чыгар өчен
житәме?

Картлык буенча иминиятләштерелгән
пенсияне алу өчен өч шарт үтәлергә
тиеш. Бу: пенсия яшенә җитү, 15 ел-
дан да ким булмаган иминиятләште-
релгән стаж, 30 дан да ким булмаган
хосусый пенсия коэффициенты (ИПК).
Группа бирелгән кешегә инвалидлык
буенча иминиятләштерелгән пенсия
билгеләнә. Анда инде стаж да, пенсия
коэффициенты да исәпкә алынган,
шулай ук аңа инвалидлар өчен
ай саен түләнә торган акча (ЕДВ) да
өстәлә. Пенсиягә чыгар яшькә җит-
кәннән соң (хатын-кызларга – 60,
ир-атларга – 65 яшь), сезгә картлык
буенча иминиятләштерелгән пенсия
билгеләнәчәк. Ул вакытта да стаж һәм
пенсия коэффициенты исәпкә алына.
Стаж һәм хосусый пенсия коэффици-
ентлары никадәр күбрәк булса,
пенсия күләме дә зуррак була.

2 Мин университетта укыганда декретка чыктым.
Ул уку еллары стажга керми дип беләм. Ә бала белән
■ декретта булу стажга керә. Минем очракта декрет
чоры стажга керәчәкме?

Пенсия билгеләгәндә баланы яшь ярымга кадәр караган
вакыт стажга кертеп санала. Һәм бала караган әлегә еллар
иминиятләштерелмәгән социаль мөһим чор булганлыктан,
бер ел өчен 1,8 хосусый пенсия коэффициенты исәпләнелә.

2 Мәктәптә укыганда ук безне колхоз эшенә чыга-
ралар иде. Жәен амбарда эшләдек, көзен
■ бәрәңге алдык, ә яз көне бәрәңге базында черек
бәрәңге араладык. Эшләгән өчен хезмәт хакы
түләнде. Ләкин алар хезмәт кенәгәсенә язылма-
ды. Бу чорда эшләгәннәрне берәр ничек стажга
кертеп буламы?

Колхоздан архив белешмәсе алып килсәгез, бу чор
хезмәт стажына кертелә. Ләкин шунысы бар: мәктәптә
укыганда эшләгәннең бары каникул чорлары (өч җәйге
ай) ғына исәпкә алыначак.

2 2000 елда яңа эшкә күчтем.
Аның акчасы элеккегә эш
■ урыныма караганда азрак иде.
2007 елда пенсиягә чыктым.
Пенсия билгеләнгәндә нәкъ
менә аз хезмәт хакы алып
эшләгән 2000 нче елларны
алганнар. Пенсияне 2000 нче
елга кадәр алган хезмәт хакы
белән яңадан исәпләтеп бул-
мыймы?

Чынлап та, сезнең очракта иминиятләштерелгән пенсияне билге-
ләгәндә 2000–2001 нче еллардагы
уртача хезмәт хакы алына, ягъни
Россия социаль фонды базасындагы
мәгълүматлар буенча, 24 айныкы.
Ул 1,2 коэффициенттан да артыграк
була алмый (30 нчы маддә, 173-ФЗ
«Россия Федерациясендә хезмәт
пенсияләре турында»). Әгәр сезнең
лицевой счет буенча 2000–2001 нче
еллар өчен коэффициент җитәрлек
булмаса, белгечләр моны сезгә әйтер
иде. Ул очракта 60 ай рәттән эшлә-
гән башка чордагы уртача хезмәт
хакы алына, һәм моны архив белеш-
мәләре белән расларга кирәк була.
Димәк, сезнең очракта 1,2 коэффи-
циенты булган.

ЫШАНЫГЫЗ, АЛАР ДА ИГЪТИБАР КӨТӘ!

Хатын-кыз белән ир-ат мөгамәләсендә дә этикет кагыйдәләреннән башка булмый. Ире, туган, коллегасы беләнме – әдәп белән сөйләшә белү хатын-кызны бизи. Әлбәттә, ир-атларга да хатын-кызларга карата хөрмәт күрсәтә белү зарур. Этикет белгече Айсылу ГАРИПОВА киңәшләре сезгә дә, ир туганнарыгыз өчен дә файдалы булыр.

Этикет буенча ир-атларны ничек котларга?

- ✓ Котлаганда, шәхсән сезгә әһәмиятле булган сыйфатларына басым ясагыз.
- ✓ Үзен герой буларак күрсәткән очракны искә төшерегез. Шул чакта кичергән тойгыларыгыз белән бүлешегез. Ул моны бәяләрчәк.
- ✓ Ирегебезне яки әтиегебезне котлаганда аның гаиләсе сагында торуын да әйтегез. Янәшәдә булуы – терәк, иминлек икәнен ассызыклагыз.

Ирләргә комплиментны ничек дәрәс итеп ясарга?

Ирләр үзләренә игътибар күрсәтүне көтүен белгертми, ләкин, ышаныгыз, алар да үзләренә комплимент әйткәнне ярата. Әмма бу сүзләрнең ихлас булуы мөһим. Ирләр ялганны тиз сезә. Шуңа ул ялагайланып әйтелгән ясалма сүзләр булырга тиеш түгел. Аның үзенчәлекле сыйфатларын мактагыз. Мәсәлән: батырлыгын, көчен, осталыгын, юмарт булуын... Комплиментны әйткәндә исеме белән эндәшегез. Тавышыгыз йомшак булсын. Күзләренә карагыз. Әмма һич кенә дә баланы мактаган кебек мактамагыз, ул сыйфатына бәя дә бирмәгез. Комплимент артык күп булырга тиеш түгел.

Хатларда исә комплиментларны кыска һәм ачык итеп әйтергә кирәк. Бу, әлбәттә, иң элек нинди мөнәсәбәтләрдә булу белән бәйле, тик шуны да онытмаска кирәк: озын текстлар һәркемгә дә ошамый.

Нәрсә бүләк итәргә?

Оригиналь бүләк – һәрвакыт көтелмәгән һәм үзенчәлекле. Ул кешенең шәхесен һәм кызыксынуларын уйлап махсус ясалган булырга мөмкин. Үзенчәлекле бүләк алу – үзгә бер шатлык, канәгатьлек хисе тудыра. Хатын-кызлар өчен генә түгел, ирләр өчен дә бүләкләр күптөрле:

- ✓ экстремаль мажаралар;
- ✓ гадәти булмаган электрон җайланмалар;
- ✓ иҗат өчен комплектлар;
- ✓ креатив сувенирлар;
- ✓ һәм, әлбәттә, шәхси заказ буенча ясалган бүләкләр.

Бүләкнең тышкы күренеше дә әһәмиятле. Матур тартма, үзенчәлекле дизайн, тематика буенча аксессуарлар – барысы да бүләкнең чыннан да алдан уйланып әзерләнгән, «галочка» өчен генә алынмаганын күрсәтә. Бүләкне дәрәс итеп бирә белү дә бик мөһим. Матур котлау сүзләре әйтеп кулына тоттырыгыз. Оригиналь идея уйлап табып, бүләкне истә калырлык итеп тапшырсагыз тагын да әйбәтрәк.

ЭТИКЕТ БУЕНЧА ИР-АТЛАР

- урамнан барганда хатын-кызның сул ягыннан атлый. Уң яктан хәрбиләр генә бара (бу аларга хәрби сәлам бирергә эер булу өчен кирәк);
- хатын-кыз ялгыш кына таеп китсә йә абынса, аны терсәгеннән тотып кала. Башка чакта култыклап алу-алмауны бары гүзәл зат кына хәл итә;
- янәшәсендәге хатын-кыз рөхсәтеннән башка тәмәкесен кабызмый;
- бинага кергәндә һәм чыкканда хатын-кызга ишек ача;
- баскычтан менгәндә хатын-кыз артыннан бер-ике баскычка түбәнрәк атлый, төшкәндә исә алдан бара;
- лифтка беренче булып керә;
- хатын-кызга өске киemen кияргә-салырга ярдәм итә;
- хатын-кыз басып торганда утырмый (бу кагыйдә җәмәгать транспортында да саклана);
- авыр сумкаларын күтәрешергә ярдәм итә. Әмма хатын-кызның кечкенә сумкасын тотып йөрми. Бу матур күренеш түгел.

Фото: Марина Мартюшева

ИР-АТ ҺӘМ ХАТЫН-КЫЗ ТАБИГАТЕ

Ир-ат һәм хатын-кыз табигате турында сөйләшкән әле. Бу бер-беребезне аңларга, гармонияле мөнәсәбәтләр урнаштырырга яки инде булганын яхшыртуга теләгән һәркем өчен кызыклы һәм кирәк. Моннан кала, үзебезне яхшырак өйрәнергә, аңларга, үзебез булырга рәхсәт итәргә, эмоцияләргә дәрәс күрсәтәргә дә ярдәм итәр.

Ир-ат һәм хатын-кыз табигате нәрсә соң ул?

Ир-ат һәм хатын-кыз – бер-берсенә охшамаган, әмма бер-берсенә тулыландырырга туган ике дөнья. Ни кызганыч, ни өчен яратылганлыкларын оныту аркасында еш кына бу дөньялар арасында низаглар чыга. Ир-ат һәм хатын-кыз табигатенең ниндидер кагыйдәләр, сыйфатлар жыелмасы гына түгел, ә психология, биология, физиология һәм культура дәрәжәсендә тирән үзенчәлекләр бәйләнеше икәнә турында күпләр уйланмый да. Хатын-кыз табигате – ул хис, сизгерлек, нәфислек, гармониягә омтылу. Ир-атныкы исә – эш-гамәлгә юнәлгәнлек, исәп-хисапка хирыслык, максат куеп аңа ирешү теләге.

Хатын-кыз – ул хисләр гәүдәләнешә. Аның эмоцияләре ачыграк, көчлерәк, нәфисрәк, тирәнрәк. Ул бар нәрсәгә дә тоемлы ала, күңел аша уздыра. Хатын-кызның көче дә шунда!

Хатын-кыз табигате үзенчәлекләре:

- Эмоциональ якынлыкка мохтажлык. Аның өчен хисләр, якин аралашу, күңел жылылыгы мөһим, бу аны мөнәсәбәтләрдә бәхетле һәм ышанычлы итә.
- Интуиция һәм сыгылмалылык. Хатын-кыз ирен эмоцияләр дәрәжәсендә сүзсез дә аңлый, һәм бу аңа рухландыручы, терәк булуы ролендә үзен күрсәтәргә ярдәм итә.
- Кыйммәтләр белүләрен теләү. Хатын-кыз үзенең уникаль, кабатланмас булуын тануларын тели. Бу эгоизм түгел, ә балки мөһабәткә, хөрмәткә мохтажлыгын күрсәтү. Тик күп вакыт без – хатын-кызлар – табигатебез турында онытабыз һәм «идеаль», «уңайлы» булу роленә омтылабыз. Бу безне корбан халәтенә кертә, эчкә тормышыбызны, мөнәсәбәтләребезне жимерә, хаос алып керә.

Ир-ат табигате үзенчәлекләре:

- Нәтижәгә юнәлгәнлек. Проблемаларны хәл иткәндә, куйган максатына ирешкәндә, эшчәнлегенә нәтижеләрен күргәндә генә ул үзен уңышлы итеп тоя.
- Иреккә омтылу. Карарының һәм гамәленең мөһимлеген, кысаларда булмавын тою кирәк.
- Үзенә рәхмәтле булуларына ирешү. Ир-ат янәшәсендә хатын-кыз өчен терәк һәм герой булырга, шуның өчен рәхмәт алуга ирешергә тели. Ул күп вакыт салкын һәм битараф тоелса да, эчкә халәт белән һәрвакыт жылы, кайгыртучан һәм яхшы мөнәсәбәтләр өчен тырышучы зат.

Ни өчен үз табигатеңне һәм партнерыңның табигатен аңлау шулай ук мөһим соң?

✓ Аңлашылмаучылыктан китү өчен. Күпме низаг нәкъ менә ир-ат һәм хатын-кызның «төрлө телдә» сөйләшүеннән килеп чыга. Без, гадәттә, үпкәбезне шелтә һәм дөгъва аша белдерә башлыйбыз. Мәсәлән: «Син мине ишетмисең/аңламыйсың». Ир-ат исә үзенчә фикер йөртә: «Ни тели ул миннән? Талашырга тели, ахрысы...» Менә нәкъ шундый очракларда «табигатне аңлау» ярдәмгә килә дә инде. Ирләр табигатен белгән хатын-кыз конкрет сораулар, тәкъдимнәр яраткан партнерына үз үпкәсен дәрәс итеп белдерергә өйрәнәчәк.

✓ Үзенчәлекләреңне, кыйммәтеңне кадерләү. Табигатен аңлаган хатын-кыз эмоциональ булуын кабул итә. Хис итүдә, рухландыруда, кайгыртуда көчле ягын танып, үзен тагын да ышанычлырак һәм бөтен итеп тоя башлый. Ә ир-ат исә үзенең нәкъ менә саклаучы һәм табучы, булдыручы ролендә икәнә аңлаячак. Шуның белән үз-үзенә ышанычы, сөйгәнә каршында дәрәжәсә арта.

✓ Гармонияле мөнәсәбәтләр төзү. Ир белән хатын үз табигатләрендә аермалыкны күрә һәм аңлай башлауга, лидерлык һәм гаиләдә кем өстен дигән сорау өчен ярышудан, бер-берләрен киредән «ясаудан» һәм тәрбияләүдән туктыйлар.

Яратып, Илүзә ӘМИНОВА,
психолог-коуч.

Паэлья

Паэлья – испаннарның милли ризыгы. Аны иттән, диңгез ризыкларыннан, хәтта яшелчә белән генә дә әзерләргә була. Ләкин төп ингредиентлары – дөгә һәм зәйтүн мае. «Аш-су» сәхифәбезнең кунагы Динара ЗИННӘТОВА укучыларыбызга паэльяның креветкалардан әзерләнган вариантын тәкъдим итә.

Динара – блогер, ВКонтакте челтәрләрендәге «Че гуглит татар кызы» дип аталган төркемдә 39 меңнән артык язылучы бар. «Блогымны 2017 елда башлап җибәрдем. Ул елларда интернетта «Че гуглит маман» ише төркемнәр популяр иде. Татар кызларының да бу дөньяга сораулары күп, ник без аларны бирмибез соң, дигән уй белән бергә туды ул идея. Болай ук популяр булыр дип уйламаган да идем, ә ул тиз арада үсеп китте», – дип сөйли Динара үзенең блогерлык тарихын. Белеме буенча ул журналист, КФУның журналистика бүлеген тәмамлаган. Ижатындагы беренче адымнарын «Ялкын» журналында ясаган кыз хәзер рус телендә чыга торган «Идель» журналының шеф-редакторы. Ул әле дә төрле идеяләр белән яна, аны яшьләр тормышы, татар мәдәнияте, татар дөньясындагы яңалыklar кызыксындыра.

Ире Роберт белән танышу тарихлары да кызык. Икесе бер шәһәрдә туып, күрше йортларда яшәп, балалар бакчасының бер үк төркемнәренә йөргән яшьләр бер-берсе белән кабат Казанда гына таныша. «Мин бакчада бер төркемгә йөргәнебезне белә идем, ә ул оныткан», – дип көлә Динара. Роберт – айтишник. Журналистикадан ерак булса да, Динараның барлык идеяләрен хуплаучы икән. Алар икесе дә дәрәс туклану тарафдарлары. Күп май кушмыйча, җиңел генә әзерләнгән торган ризыкларга өстенлек бирәләр. «Безнең кебек диңгез ризыклары яратсагыз, бу рецепт сезгә дә ошар», – ди Динара. Пешереп карыйбызмы?

Кирәк

400 г креветка (без чистартылганын алдык) / 200 г балык (безнең очракта минтай) / 250 г дөгә (зәре бөртекле түгәрәк дөгә яхшы) / 200 г кузаклы фасоль (туңдырылган) / 100 г туңдырылган яшел борчак / 200 г черри помидоры / 1 баллы борыч / 1 баш суган / 2-3 тырнак сарымсак / 1 бал кашыгы паприка / ярты бал кашыгы куркума / ярты бал кашыгы орегано (яки зәңгәр мәтрүшкә) / ярты бал кашыгы кара борыч / 100 г зәйтүн мае, / ярты литр су / төмәнчә тоз.

Эш барышы

■ Табага зәйтүн маеңың березын салып, креветкаларны 10 минут чамасы кыздырабыз. Аларны алдан эретергә кирәкми. Туңы эрегәч, төменчә тоз сибәбез.

■ Креветкаларны тәлинкәгә күчереп, табада калган майда дөгә кыздырабыз. Майны берәз өстөргә дә була. Дөгегә төменчә тоз, борыч, орегано, паприка, куркума кушабыз.

■ Аерым табада башта суган белән сарымсакны кыздырабыз, аннары саламлап туралган борычны өстибез. Борыч йомшагач, туңдырылган фасоль белән яшел борчакны кушабыз.

■ Балыкны ярты литр суга салып, пешереп алабыз. Шулпасына төменчә тоз салабыз. Балык чама белән 10–15 минуттан эзер була. Пешкән балыкны бер тәлинкәгә алып торып, шулпасын сөзәбез.

■ Дөгеле табага башта кызган яшелчәләрне салып, барысын да яхшылап катнаштырабыз.

■ Яшелчәләрдән соң иң өскә креветкаларны салабыз. Пешкән балыкны вак кисәкләргә бүлгәләп, аны да дөгегә кушабыз. Дөгә өстенә аз гына чыгарлык итеп балык шулпасы өстибез һәм капкач белән каплап, дөгә йомшарганчы пешерәбез. Шулпасы кимесә, тагын берәз өстибез.

■ Дөгә пешкәннән соң, түтәрәмләп туралган черри помидорларын салабыз һәм капкач белән каплап, тагын 5 минут чамасы ут өстендә тотарбыз.

■ Эзер пазляны сай тәлинкәләргә бүлеп, өстен туралган петрушка белән бизибез, янына лимон телемнәре куябыз.

Ашларыгыз тәмле, табыннарыгыз мул, еллар имин булсын!

Фото: Анна Арахамия. Видео: Лилия Гәрәева.

Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз >>>

Беренче өстөл уеннары

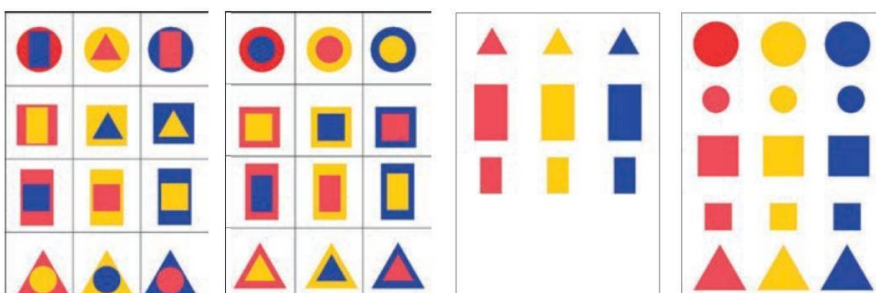
Кадрле энилэр, сабыллар өчен тәгаенлән-
гән сәхифәбезне давам итеп, бу санда да
кечкенә балалар белән бергәләп уйный
торган уеннар тәкъдим итәбез. Алар сез-
нең өчен файдалы һәм кызыклы булып
дип ышанабыз. Исегезгә төшерәбез:
биремдәге рәсемнәрне, QR-код аша кереп,
принтерда зур форматта чыгара аласыз.
Уңышлар теләп,
Камилә ДИМӨХӘММӘТОВА.

Кайсы карта беренче иде?

Балага 2-3 секунд дәвамлында өч картаның берсен күрсәтәбез. Аннары карталарның өчесен дә тезеп куеп, беренче булып караган картасын күрсәтүен сорыйбыз. Әлеге уен баланың күз хәтерен формалаштыра. Балага әле хәтерендә калдыру кыен булса, өч түгел, ике генә картадан башларга мөмкин.

Рәсемнәрне сайттан алу өчен

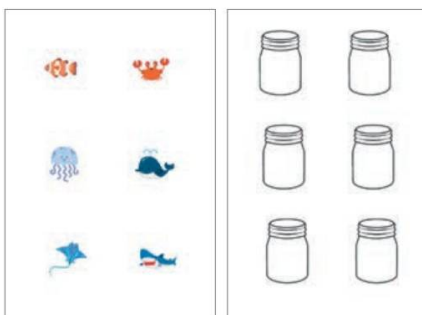
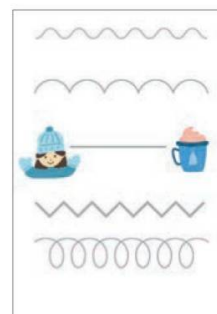

Фигураларны кабатла

Барлык геометрик фигураларны һәм биремле карточкаларны кисәбез. Әлеге уенны уйнар өчен, барысын да ламинатор аша чыгарсаң яхшы. Башта бала алдына биремле бер карточканы (мәсәлән, кызыл түгәрәк эчендәге зәңгәр түгәрәклесен) һәм дүрт геометрик фигураны куябыз (икесе дөрес, икесе башка биремнеке), һәм баладан биремдәге карточканы кабатлавын сорыйбыз. Икенче көнне фигураларны арттырабыз.

Сызыкларны кабатла

Бирелгән биремдә баладан сызыкларны кабатлап язуын сорыйбыз. Әлеге күнегү аның өчен язу күнекмәсе булчак.

Банкага кем качкан?

Әлеге уен катлаулырак биремнәрдән соң баланы ял иттереп алып өчен яхшы. Диңгез жанварлары ясалган битнең өстенә банкалар төшерелгән битне ябыштырыгыз һәм һәрбер банканы аерым-аерым кисегез. Баладан банканың арткы ягыннан телефоның фонаре белән яктыртуын сорагыз. Вау! Кем кереп качкан анда банкага?!

«Сөембикә» журналы өчен махсус яздырылган әкиятне балагыз белән тыңлый аласыз.

БАЛАЛАР СӨЙЛӨШӨ

Алмаз, 4-5 яшьлар тирәсе. Әти-әнисе белән Мөслимдә яшәүче әби-бабасына кунакка кайткан чагы. Өйдә тагын кунаклар көтәләр: түр бүлмәгә зур табын әзерләнгән. Алмаз да өстәл тирәсендә бөтерелә: әле бер жимешне алып каба, әле икенчесен... «Әй, апаем, тимә инде, кунакларга бит ул», – дип тыймакчы була апасы. Алмаз берәз уйланып тора да: «Соң, мин дә кунак ич инде!» – дип, сыйлануын дәвам итә.

Динар, 2 яшь тә 5 ай. Әнисе бәби табу йортына сеңлесе Динәне алып кайтырга киткәч, үзен карап калган Чулпан апасыннан «мамака» даулый. Апасы тиз генә сөт жылыта. Аны эчеп бетергән малай кабаттан «мамака» сорый. Ике шешә сөттән соң да һаман «мамака» кирәк булгач, Чулпан Динарның әнисенә шалтырата. Баксаң, «мамака» дигәне һич тә «молоко» түгел, телевизордагы «Мама» каналы, ә Динар, гомумән, сөт эчми торган малай икән.

Марк, 3 яшь. Абхазиядә яшәүче әбисе белән бабасы янына кунакка килүе. «Марк, әйдә, мин сиңа диңгез күрсәтәм», – ди бабасы. Маркның әле диңгезне беренче генә күрүе. «О-о! – ди ул сокланып, – нинди зур бассейн!» «Әй, Марк, безнең диңгезне ник түбәнсетәсең?! Нинди бассейн булсын ул?!» – дип үпкәли бөләкәй оныгына кызу канлы грузин бабай.

Диана, 8 яшь. Өйдә генә яши торган бөләкәй куяннары бар. «Бигрәк кыйммәткә төшә кыш көне бу җәнлекне ашату», – дип көрсенә дәү әнисе кибеттән аның өчен укроп белән петрушка сатып алып кәргән саен. «Нишлисең инде, – дип юата Диана дәү әнисен. – Куян булганы өчен ул гаепле түгел бит...»

Кучкар. Үзгәрешләр чоры. Яңа эш, яңа танышлар, яңа дуслар – менә шундыйрак яңалыкларга әзер булыгыз. Үзегезне ялыктырган нәрсәләргә «сау бул!» дип әйтүдән курыкмагыз. Алдыгызда яңа мөмкинлекләр ачылып, үзегезне башка яктан ачарсыз.

Үзгәбозау. Уңайлы мохиттән чыгарга туры килер. Айның беренче яртысында ниндидер ыгы-зыгылы эшләр көтелә. Берәз гына стресс та кичерерсез, аның каравы, бу эшләрнең ахыры сезнең өчен хәерле булып, үзегез белән горурланырга форсат чыгар.

Игезәкләр. Барысы да сез планлаштырганча булып, ләкин үзегезнең үк бу планнардан тайпыласы килү теләге уяныр. Яңалыклардан курыкмагыз, креативлык күрсәтегез. Бу айда энергиягез көчле, нәрсәгә тотынсагыз, шуны булдырып чыгарсыз.

Кысла. Ретроградлы Марс кагыйдәләргә үзгәрешләр керткәргә мәжбүр итә. Күңелдә яшеренеп яткан хисләр уяна торган чор, үзегезне кулда тотарга, үткәндә казын-маска тырышыгыз. Хаталарны төзәтәр өчен кулай вакыт.

Арыслан. Низаглардан, бәхәсләрдән ераграк торыгыз, абруегызны төшерә торган хәл килеп чыгуы бар. Игътибар үзәгендә булудан тыелыбрак торыгыз, әлегә сезгә читтәрәк булу ышлыраак. Тәвәккәлләктән курык-масагыз, үзегез өчен яңа юнәлеш ачарсыз.

Сәмбелә. Күңелсезләнәргә туры килмәс. Планнарны тормышка ашырыр өчен күкләр үзләре сезгә ярдәм итә: гамәл кылыгыз, күбрәк аралашыгыз, элементлар булдырыгыз. Киртәләр булмый калмас, ләкин сез аларны җиңел кичәрсез.

Бизмән. Вакыйгалар тиз-тиз алмашынып тора, ләкин шушы ыгы-зыгы арасында үзегезне яхшы хис итәрсез. Элементлар кору сәләтегезне күрсәтү өчен җае да чыгып куяр. Күптән эзләгән соравыгызга җавап табарсыз. Үз-үзегез һәм башкалар белән гадел булыгыз.

Чаян. Айның беренче яртысында сүлпәнлек тоярсыз, тик бу озака түгел. Тиздән көндәлек тормышыгыз яңа төсмер алачак: күтәрелеш чорына аяк басарсыз. Көчегезне юк-бар өчен сарыф итмәгез, алда сезне зуррак эшләр көтә.

Укчы. Уйланмаган адымнарда сак булыгыз. Начар уйларга ирек бирмәгез. Югыйсә ялгыш әйтелгән сүз белән абруегызны төшерүегез ихтимал. Иң яхшысы: күңелегезгә ошаган шөгыльгә күбрәк вакытыгызны бирү.

Кәҗәмөгез. Күптән башлап та, әлегәчә төгәлми алмаган эшләр белән мәшгуль булырсыз. Ул онытылган хыяллар да булырга мөмкин. Аларны тормышка ашыру өчен уңайлы вакыт: көчегез, омтылышыгыз зур чөнки.

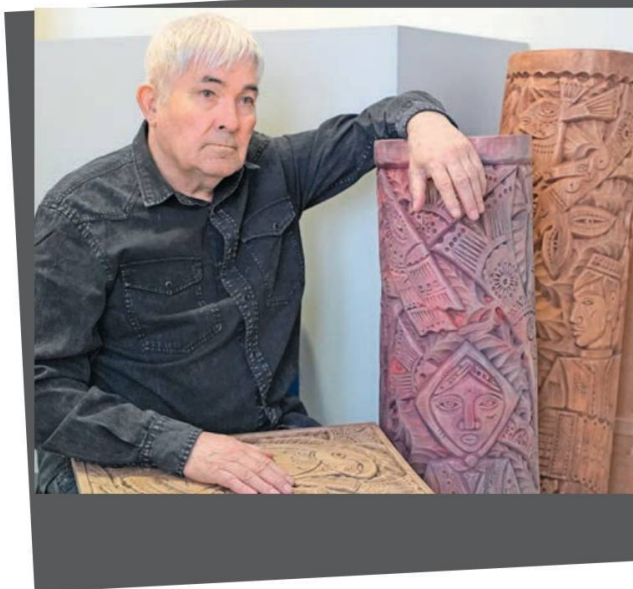
Сукояр. Зур үзгәрешләр алдында торарсыз. Никадәр мөһим эшләр башкаруыгызны, аларның әһәмиятен соңрак аңларсыз. Әлегә алар сезгә бик кечкенә һәм кирәксез булып тоелырга мөмкин.

Балыклар. Язмыш сезгә кыйммәтле бүләк әзерли: күңелле сюрпризларга әзер булыгыз. Яхшы кешеләрне, уңышлы гамәлләрне магнит шикелле үзегезгә тартып торарсыз. Матур уйлар уйлап, матур эшләр эшләргә тырышыгыз.

йолдызнамә
февраль

«Хатын-кыз
галәмә» сәхифәсен
Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА,
Лилия ГЭРӘЕВА
әзерләде.

ТӨРКИ ДӨНЬЯ БУЙЛАП СӘФӘР

– Башкортстанның Илеш районы Бүләв авылыннан мин, әмма авыл 1978 елдан ук дөньяда юк инде. Бу фаҗигале хәлне авыр кичердем, чөнки көннәрдән бер көнне туган авылым гомерлеккә юкка чыгар дип һич кенә дә уйламаган идем, – ди танылган рәссам Хәмит Латыйпов. Аның тирән мәгънәле, халыкчанлык белән сугарылып, төрки дөньяның хөр рухы чагылыш тапкан матур эшләнмәләре киң даирәдә һәрвакыт зур кызыксыну уята. Алар «Хәзинә» милли сәнгать галереясында, Ш. Мәрҗани исемендәге фәнни һәм мәдәни программалар үсешенә булышлык итүче фондта, Кырлайдагы Г. Тукай дәүләт әдәби-мемориаль музей-йортында, Алабуга дәүләт музей-тыюлыгында, Чаллы музеенда, Саба районы Шәмәрдән бистәсе лицееың балалар сәнгать мәктәбендә, Башкортстан дәүләт музейларында, илебездә һәм чит дәүләтләрдәге күп кенә шәхси тупланмаларда саклана. Алардагы зәвыкны, рәссамның рухи мирасыбызга карата ихлас мәхәббәтөн үз итүчеләр, әсәрләренең катлаулы орнаменталь яссылыкларга тәкдир ителүен ошатучылар саны биниһая күп.

Хәмит Нәҗип улы 1986 елдан башлап керамика белән дә актив шөгыльләнә, шуңа күрә иҗатында декоратив вазалар, сервизлар, кечкенә сынчыклар да бар. Ул милли сувенирлар ясауга да зур өлеш кертә. Агач ую сәнгате өлкәсендә гәҗәеп талант иясе. Хезмәтләре милли традицияләргә бай, кеше белән табигать арасындагы үзара камиллекне искәртүләре белән сокландыра. Рәссам 1995 елдан алып пастель ысулын да үз итә, көчле график булып таныла.

Хәмит Латыйповка 2015 елда Татарстанның атка-занган сәнгать эшлеклесе исеме бирелә, 2019 елда Россия Рәссамнар берлегенә «Духовность. Традиции. Мастерство» көмеш медаленә ия була, «Ел һөнәрчесе-2021» республика бәйгесенә «Импровизацияләр» номинациясендә жиңә. Аны шагыйрь буларак та беләләр.

– 1997 елда «Жир һәм күк» китабым Туймазыда дөнья күргән иде, «Галәми гамь» исә 2006 елда Казанда китап нәшриятында басылды. 2020–2021 елларда тагын ун китап-альбомымны инде үз хисабыма нәшер иттем. Арадан «Кайтаваз» дип аталганы бик тө саллы басма булып килеп чыкты. Хәтта «Сагышларым» китабыма гына да 700 шигырем һәм 935 рәсемем керде, аны бик яшыли вафат булган әниемә багышладым. Жиде айдан – әнисез, 12 яшәтән әтисез калып, тома ятим булып үстем мин, шуңадыр, күнелем нечкә, берни-кадәр хатирәләрем сагышлы, – ди әңгәмәдәшем.

Китапларының күбесе өлкәннәр, балалар һәм рәссам-студентлар өчен дә бик кулай әсбап булырлык. Рәссам һәр көн әсәрләр иҗат итүдә. Киләчәктә яңа шәхси күргәзмәсен ачарга да әзерләнә. Рәссамнар берлеге тәҗрибәле, киңкырлы иҗатка ия оста Хәмит Нәҗип улының эшләрен югары бәяли, Татарстанның халык рәссамы дигән мактаулы исемгә лаек дип саный.

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

Хәмит ЛАТЫЙПОВ

ЭМИЗ гастронмик майданы –
традицияларне саклайбыз һәм
мәдәниятларне берләштерәбез

Банкетлар

Китереп биру

Кейтеринг

ЭМИЗ

Татарстан Республикасы, Казан шәһәре, Сафиуллин урамы, 29

РЕКЛАМА

ЭМИЗ: виноградың бар көче һәм файдасы бер эчемлектә
Югары сыйфат һәм кабатланмас тәм

emiz.ru

8 800 444 09 37